عفاف

و برنامه‌های نمایشی رسانه ملی

مهدی رشکیانی

بسم الله الرحمن الرحیم

عفاف و برنامه های نمایشی رسانه

نویسنده:

مهدی رشکیانی

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

عفاف و برنامه های نمایشی رسانه

مشخصات کتاب

سرشناسه: رشکیانی، مهدی، ۱۳۶۰ –

عنوان و نام پدیدآور: عفاف و برنامه های نمایشی رسانه/ مهدی رشکیانی.

مشخصات نشر: قم: صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی، ۱۳۹۳

مشخصات ظاهری: ۱۶۸ ص.

ISBN: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۴-۳۴۷-۱ ۵۱۰۰۰ ریال؛

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: تلویزیون -- ایران -- برنامه ها-- نمونه پژوهی

موضوع: تلویزیون -- ایران -- برنامه ها -- ارزشیابی

موضوع: عفت -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع: حجاب

شناسه افزوده: صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۵ ر ۹ الف / ۶۶ / ۷۰۰ HE

رده بندی دیویی: ۳۰۲ / ۲۳۴۵۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۳۴۱۳۸

ص: ۱

اشاره

ص: ۲

ص: ۳

ص: ۴

ص: ۵

ص: ۶

ص: ۷

ص: ۸

ص: ۹

پیش گفتار

پیش گفتار

رعایت عفاف و حجاب اسلامی در برنامه های نمایشی رسانه در تقویت و تحکیم نهاد خانواده و بالا بردن سطح بهداشت روانی جامعه ضروری است. با وجود نقش موثر رسانه در ترویج عفاف و حجاب بویژه از طریق برنامه های نمایشی، گاهی نمایش روابط نامناسب در سریال های تلویزیونی مشاهده می شود؛ که این امر الگوی نادرستی در اختیار مخاطبان جوان و نوجوان قرار داده و موجب آسیب های فرهنگی و اجتماعی در سطح جامعه می شود.

بررسی وضعیت عفاف و حجاب در جامعه ایران خصوصا بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، دو واقعیت مهم را روشن میسازد، نخست اینکه اگر زمینههای فرهنگی و اجتماعی برای ترویج عفاف و حجاب اسلامی فراهم باشد، افراد جامعه بر اساس فطرت پاک خود، فرهنگ عفاف و حجاب را بر فرهنگ بیبندوباری ترجیح می دهند، و دوم، اینکه ترویج فرهنگ عفاف و حجاب، بدون توجه به انگیزههای درونی و پایه های اعتقادی افراد و تنها با بهرهگیری از اهرم زور و اجبار، اثربخش نخواهد بود. از این رو، رسانه ملی باید برنامههای آموزشی، تبلیغی و

ص: ۱۰

ترویجی خود را در زمینه حجاب و عفاف با تأکید بر تقویت پایههای اعتقادی و انگیزههای درونی مخاطبان خود پایه ریزی کند.

از سوی دیگر، از آنجا که یکی از پر مخاطب ترین و در نتیجه تاثیر گذارترین برنامه های تلویزیون، برنامه های نمایشی رسانه خصوصاً سریال های تلویزیونی است؛ بررسی عملکرد رسانه درباره عفاف و حجاب مهم و ضروری به نظر می رسد؛ که می توان با بررسی دقیق و همه جانبه این موضوع، ضمن آسیب شناسی دقیقی از این موضوع در برنامه های نمایشی، الگوی مطلوب و مناسبی ارائه داد و با فرهنگ سازی مستمر، از بروز بسیاری از معضلات اجتماعی جلوگیری کرد.

در این پژوهش تلاش می شود به مبانی فقهی و اسلامی عفاف و حجاب، دیدگاه فقها درباره روابط زن و مرد و موازین و سیاستهای رسانه طراز نظام اسلامی پرداخته شود و ضمن بررسی مفهوم و حدود و ضوابط شرعی و ابعاد عفاف و حجاب، مبانی و ....، شاخص هایی برای سنجش این مسأله در برنامه های نمایشی طراحی و به آنها پرداخته شود.

در قرآن کریم، آیات مختلفی به طور صریح، در مورد رعایت عفاف و حجاب و حد و حدود و کیفیت آن نازل شده است که بر همین اساس، استفاده از دیدگاه و نظر مراجع تقلید، خصوصا مقام معظم رهبری در مباحث مربوط به رسانه ضروری است و می تواند الگوی مطلوبی برای برنامه سازان، کارگردانان و دیگر عوامل تولید برنامه های نمایشی از جمله سریال ها محسوب گردد.

بر همین اساس برای مطالعه و بررسی عفاف و حجاب در برنامه های نمایشی رسانه با انتخاب هدفمند و بررسی و تحلیل محتوایی دو سریال

ص: ۱۱

تلویزیونی پرمخاطب «فاصله ها» و «ستایش»، این پژوهش صورت گرفته است.

بررسی حاضر، نشان می دهد که در این زمینه باید توجه بهتر و تلاشهای بیشتری از سوی مسولین امر صورت پذیرد زیرا نمودارها نشان می دهد که بیشترین فراوانی در گونه شناسی حجاب دختر در مقابل پسر در سریال فاصله ها، مربوط به حجاب «مانتوی بلند» با ۶/۴۰ درصد بوده و در مرحله بعدی پوشش «چادر» قرار دارد.

بنابراین توجه دقیق و همه جانبه به رعایت عفاف و حجاب اسلامی در روابط زن و مرد در مجموعه های تلویزیونی سیما، پرهیز از پرداختن به ارتباطات دوستانه میان دختر و پسر در روابط پیش از ازدواج ، کاهش حجم ارتباطات میان زن و مرد ، استفاده از کارشناسان دینی در تهیه و ساخت برنامه ها و پرورش عوامل برنامه ساز متعهد، و توجه به تقویت پایه های اعتقادی مخاطب و نشان دادن آثار منفی رعایت نکردن عفاف و حجاب و تبیین نفوذ دشمن در فضای رسانهای کشور از جمله مواردی هستند که می تواند رسانه را در فرایند حرکت به سمت برنامه سازی مورد نظر اسلام کمک نماید.

ص: ۱۲

ص: ۱۳

مقدمه

مقدمه

عفاف و حجاب اسلامی یکی از نشانه های بارز سلامتی و حیات بشری و وجه تمایز میان جوامع اسلامی و غیراسلامی است و از میان برداشتن عفاف اسلامی همواره یکی از انحای حمله به دین و فرهنگ ارزشی و مکتبی جوامع اسلامی بوده است.

با توجه به نقش موثر رسانه در ترویج عفاف بویژه از طریق برنامه های نمایشی با این حال ما بعضا شاهد نمایش برخی از روابط ناموزون بویژه در مجموعه های نمایشی تلویزیونی هستیم؛ که این امر الگوی نادرستی دراختیار مخاطبان جوان و نوجوان قرار می دهد و موجب آسیب های فرهنگی و اجتماعی در سطح جامعه می شود.

از آنجا که یکی از پرمخاطب ترین و در نتیجه تاثیرگذارترین برنامه های تلویزیون، برنامه های نمایشی رسانه ملی و خصوصا سریال های تلویزیونی است؛ بنابراین تحلیل و بررسی عملکرد رسانه ملی در خصوص عفاف اسلامی در این برنامه ها و سریال ها بسیار مهم و ضروری به نظر می رسد؛ چراکه می توان با بررسی دقیق و همه جانبه این موضوع، ضمن آسیب شناسی دقیقی از عفاف اسلامی و روابط زن و مرد در برنامه های نمایشی، الگوی مطلوب و مناسبی از این روابط ارائه و با

ص: ۱۴

فرهنگ سازی در این زمینه، از بروز بسیاری از معضلات اجتماعی جلوگیری کرد.

بی شک مراجعه به دستورات فقهی و اخلاقی اسلام و همچنین رجوع به آراء، دیدگاه ها و فتاوای مراجع عظام تقلید در خصوص موازین و دستورات مربوط به عفاف و حجاب اسلامی می تواند سرمشق و الگوی مطلوبی برای برنامه سازان، تهیه کنندگان و عوامل درگیر در تولید برنامه های نمایشی و از جمله سریال های مختلف رسانه ملی محسوب گردد.

در این راستا در این پژوهش، تلاش شده است به مبانی فقهی و اسلامی موضوع عفاف و حجاب، دیدگاه های علماء و مراجع عظام تقلید در خصوص عفاف اسلامی و حد و حدود روابط زن و مرد و همچنین سیاست ها و موازین افق رسانه ملی در این خصوص پرداخته شود و ضمن بررسی مفاهیم مختلف مرتبط با عفاف، شاخص هایی را برای سنجش عفاف اسلامی در مجموعه های نمایشی رسانه ملی طراحی نموده و با استفاده از این شاخص ها به بررسی و سنجش دقیق تر این موضوع در برنامه های نمایشی رسانه ملی بپردازیم.

جهت انجام این پژوهش از دو روش «مطالعه کتابخانه ای» و روش «تحلیل محتوا»(۱) استفاده شده است. جهت مطالعه دقیق تر پژوهش حاضر نیز دو سریال مهم و پرمخاطب سیما (سریال های «فاصله ها» و «ستایش») به عنوان نمونه موردی این مطالعه، به صورت هدفمند انتخاب شده و در این سریال ها آیتم ها و مقولات مربوط به عفاف اسلامی که عمدتا استخراج شده از مبانی اسلامی عفاف و دیدگاه ها و آراء مراجع عظام تقلید در خصوص عفاف اسلامی است، مورد بررسی و تحلیل محتوایی قرار گرفته است.

۱- Cntent Analysis.

ص: ۱۵

فصل اول: کلیات

اشاره

فصل اول: کلیات

زیر فصل ها

۱. طرح و تبیین مسئله

۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

۳. اهداف تحقیق

۴. پرسش های تحقیق

۵. پیشینه تحقیق

۶. روش شناسی

۷. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

۸. تعریف نظری مفاهیم تحقیق

۹. تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق

ص: ۱۶

ص: ۱۷

۱. طرح و تبیین مسئله

۱. طرح و تبیین مسئله

عفاف و حجاب اسلامی یکی از نشانه های سلامتی و حیات بشری و وجه تمایز میان جوامع اسلامی و غیر اسلامی است و از میان مقابله با حجاب و عفاف اسلامی همواره یکی از روش های حمله به دین و فرهنگ ارزشی و مکتبی جوامع اسلامی بوده است. از سوی دیگر، یکی از وظایف مهم صدا و سیما نیز تقویت و تحکیم نهاد خانواده و بالا بردن سطح بهداشت روانی جامعه به ویژه فرهنگ سازی در مورد موضوع عفاف اسلامی است.

در قرآن کریم، آیاتی چند به طور صریح، در مورد وجوب حجاب، عفاف و حد و کیفیت آن نازل شده است:

و به زنان با ایمان بگو دیدگان خود را [از هر نامحرمی] فرو بندند و پاکدامنی ورزند و زیورهای خود را آشکار نگردانند مگر آنچه که طبعا از آن پیداست و باید روسری خود را بر سینه خویش [فرو] اندازند و زیورهایشان را جز برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پدران شوهرانشان یا پسرانشان یا پسران شوهرانشان یا برادرانشان یا پسران برادرانشان یا پسران خواهرانشان یا زنان [هم کیش] خود یا کنیزانشان یا خدمتکاران مرد که [از زن] بی نیازند یا کودکانی که بر عورت های زنان وقوف حاصل نکرده اند آشکار نکنند و

ص: ۱۸

پاهای خود را [به گونه ای به زمین] نکوبند تا آنچه از زینتشان نهفته می دارند معلوم گردد. ای مؤمنان، به درگاه خدا توبه کنید امید که رستگار شوید. (نور: ۳۱)

همچنین در سوره احزاب آمده است:

ای پیامبر، به همسران و دختران خویش و بانوان باایمان بگو روپوش خود را برگیرند تا به عفاف و حُریت شناخته شوند و مورد آزار و تعرّض هوس رانان قرار نگیرند، بهتر است و خداوند، آمرزنده و مهربان است. (احزاب: ۵۹)

در بخش دیگری از آیه احزاب آمده است:

ای زنان پیامبر، شما اگر تقوا داشته باشید، همانند دیگران نیستید. بنابراین، هرگز نرم و نازک با مردان، سخن مگویید تا آن که دلش بیمار است، به طمع افتد، بلکه متین و نیکو سخن بگویید و خانه را منزلگاه خویش قرار دهید و هرگز مانند دوره جاهلیت نخستین، (برای نامَحرمان) آرایش و خودآرایی نکنید و نماز را برپا دارید و زکات را بپردازید و از خدا و رسولش اطاعت کنید. (احزاب: ۳۲)

در جامعه اسلامی و مکتب اصیل تشیع، استفاده از دیدگاه های مراجع عظام تقلید، به عنوان امانت داران وحی الهی در اداره بخش های مختلف جامعه از جمله کارآمدی در مباحث فرهنگی همچون رسانه، بحثی ضروری و مهم است.

مراجع عظام تقلید نیز دیدگاه های مهمی درباره بحث وجوب عفاف و حجاب اسلامی مطرح کرده اند که استفاده از این نظریه ها در برنامه های نمایشی رسانه ملی و سریال های تلویزیونی صدا و سیما با توجه به ضروریات جامعه اسلامی ما ضرورت دارد.

ص: ۱۹

با وجود نقش مؤثر رسانه در ترویـج عفاف به ویژه از طریق برنامه های نمایشـی، گاه شاهد نمایش برخی روابط نامناسب به ویژه در مجمـوعه هـای نمایشـی تلویزیونی هسـتیم که این امر، الگوی نـادرستی در اختیـار مخاطبـان جوان و نوجوان قرار می دهـد و موجب آسیب های فرهنگی و اجتماعی در سطح جامعه می شود.

از سوی دیگر، از آنجا که یکی از پرمخاطب ترین و در نتیجه، اثرگذار ترین برنامه های تلویزیون، برنامه های نمایشـی رسانه ملی به ویژه سریال های تلویزیونی است؛ تحلیل و بررسی عملکرد رسانه ملی در زمینه عفاف اسلامی در این برنامه ها بسیار مهم و ضروری به نظر می رسد. با بررسی دقیق و همه جانبه این موضوع، ضمن آسیب شناسی دقیق عفاف اسلامی و روابط زن و مرد در برنامه های نمایشـی، الگوی مطلوب و منـاسبی از این روابط می توان ترسـیم و با فرهنگ سازی در این زمینه، از بسـیاری از معضـلات اجتماعی جلوگیری کرد.

بی شک، مراجعه به دستورهای فقهی و اخلاقی اسلام در مورد موازین عفاف و حجاب اسلامی، سرمشق مطلوبی برای برنامه سازان، تهیه کنندگان و عوامل تولید برنامه های نمایشی از جمله سریال های مختلف رسانه ملی خواهد بود.

پژوهش حاضـر تلاش می کند به مبانی فقهی و اسلامی موضوع عفاف و حجاب، دیدگاه های فقها در زمینه عفاف، عفاف و روابط زن و مرد و سـیاست ها و موازین افق رسانه ملی در این مورد بپردازد. ضـمن بررسـی مفهوم و ابعاد عفاف، حـدود و ضوابط شـرعی مربوط به عفاف، مبانی و جایگاه عفاف در بینش اسـلامی، شاخص هایی را برای سـنجش عفاف اسـلامی در مجموعه های نمایشـی رسانه ملی، طراحی

ص: ۲۰

می کنیم و با این شاخص ها به بررسی و سنجش این موضوع می پردازیم.

در این بررسی، از میان سریال های پخش شده از سیما، به صورت تصادفی، سریال «فاصله ها» و «ستایش» انتخاب شده اند که موضوع و مضامین اجتماعی دارند و بیشتر با موضوع تحقیق حاضر مرتبط هستند و صحنه های زیادی از تقابل افراد با نامحرم را دارند. با این بررسی در می یابیم سریال های ایرانی پخش شده از سیما، چگونه به این موضوع پرداخته اند و نقاط ضعف و قوت آنها در این زمینه چه بوده است؟

۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

یکی از مهم ترین وظایف هنجاری رسانه ها در جوامع ارزشی و اسلامی، ایجاد زمینه های کمال و رشد فکری و معنوی جامعه از طریق فراهم ساختن بسترهای این امر است. با توجه به نقش موثر رسانه ها در حفظ و حراست از محیط و نقش عقیدتی و مسلکی آنها از جمله ترویج ارزش ها و هنجارهای مورد حمایت جامعه می توان با استفاده از ظرفیت های متنوع رسانه به این اهداف دست پیدا کرد.

اما یکی از مهم ترین ارزش ها و هنجارهای مورد تاکید در جامعه اسلامی ایران بدون شک مبحث ترویج عفاف اسلامی است. با توجه به نقش مهم و تأثیرگذار رسانه ها به ویژه رسانه ملی (به عنوان مهم ترین بخش از نظام رسانه ای کشور) در ترویج عفاف به ویژه از طریق برنامه های نمایشی، با این حال ما بعضا شاهد نمایش برخی از روابط ناموزون به ویژه در مجموعه های نمایشی تلویزیونی هستیم؛ که این امر الگوی نادرستی دراختیار مخاطبان جوان و نوجوان قرار

ص: ۲۱

می دهد و موجب آسیب های فرهنگی و اجتماعی در سطح جامعه می شود.

از آنجا که یکی از پرمخاطب ترین و در نتیجه تأثیرگذارترین برنامه های تلویزیون، برنامه های نمایشی رسانه ملی و خصوصا سریال هـای تلویزیونی است؛ بنـابراین تحلیل و بررسـی عملکرد رسانه ملی در خصوص عفاف اسـلامی در این برنامه ها و سـریال ها بسـیار مهم و ضـروری به نظر می رسـد؛ چراکه می توان بـا بررسـی دقیق و همه جـانبه این موضوع، ضـمن آسـیب شناسـی دقیقی از عفاف اسـلامی و روابـط زن و مرد در برنامه های نمایشـی، الگوی مطلوب و مناسبی از این روابط ارائه و با فرهنگ سازی در این زمینه، از بروز بسیاری از معضلات اجتماعی جلوگیری کرد.

از سوی دیگر، بی شک مراجعه به دسـتورات فقهی و اخلاقی اسلام و همچنین رجوع به آراء، دیدگاه ها و فتاوای مراجع عظام تقلید در خصوص موازین و دسـتورات مربوط به عفـاف و حجـاب اسـلامی می توانـد سـرمشق و الگوی مطلوبی برای برنـامه سازان، تهیه کنندگان و عوامل درگیر در تولید برنامه های نمایشی و از جمله سریال های مختلف رسانه ملی محسوب گردد.

در این راسـتا در این پژوهش، تلاش شده است به مبانی فقهی و اسلامی موضوع عفاف و حجاب، دیدگاه های علماء و مراجع عظام تقلیـد در خصوص عفاف اسـلامی و حـد و حـدود روابط زن و مرد و همچنین سـیاست ها و موازین افق رسانه ملی در این خصوص پرداخته شود و ضمن بررسی مفاهیم مختلف مرتبط با عفاف، شاخص هایی را برای سنجش عفاف اسلامی در مجموعه های نمایشی رسانه ملی طراحی نموده

ص: ۲۲

و با استفاده از این شاخص ها به بررسی و سنجش دقیق تر این موضوع در برنامه های نمایشی رسانه ملی بپردازیم.

۳. اهداف تحقیق

۳. اهداف تحقیق

این پژوهش به دنبال بررسی موضوع عفاف در برنامه های نمایشی رسانه ملی است. برای دست یابی به این هدف کلی تحقیق، مقولات زیر را، که از جمله اهداف فرعی این تحقیق هستند، بررسی می کنیم:

مفهوم عفاف و ابعاد آن؛

حدود و ضوابط شرعی مربوط به عفاف در احکام و مبانی اسلامی؛

مبانی و جایگاه عفاف در بینش اسلامی و ادیان الهی و مقایسه آن با بینش های سکولار و ماتریالیستی؛

رهنمودهای تربیتی اخلاقی اسلام در زمینه عفاف؛

دیدگاه ها و فتاوای مراجع عظام تقلید در مورد عفاف؛

چگونگی گسترش و آموزش و ترویج عفاف بر اساس معارف و مبانی اسلامی

قوانین و مقررات رسانه ملی در زمینه عفاف در برنامه های نمایشی رسانه ملی؛

راهکارهای رسانه ای درباره ترویج عفاف در برنامه های نمایشی و سریال های رسانه ملی؛

نمودهایی از عملکرد رسانه ملی در زمینه عفاف در سریال های تلویزیونی؛

عملکرد سریال های تلویزیونی صدا و سیما در موضوع عفاف و حجاب اسلامی؛

ص: ۲۳

میزان انطباق روابط میان غیر محارم در سریال های صدا و سیما با توجه به شاخص های عفاف و حجاب اسلامی (برآمده از دیدگاه های مراجع عظام تقلید و مبانی فقهی اسلامی).

۴. پرسش های تحقیق

اشاره

۴. پرسش های تحقیق

زیر فصل ها

پرسش اصلی

پرسش های فرعی

پرسش اصلی

پرسش اصلی

معیارها و ملاک های عفاف از منظر اسلام چیست و نقش رسانه در این زمینه باید چگونه باشد؟

پرسش های فرعی

پرسش های فرعی

۱. مهم ترین راهکارهای آموزش، گسترش و ترویج حجاب از منظر معارف اسلامی چیست؟

۲. بر اساس دیدگاه ها و فتاوای مراجع عظام تقلید، مهم ترین احکام و ضوابط اسلامی در زمینه عفاف، شامل چه مواردی است؟

۳. مهم ترین شاخص های رعایت و ترویج عفاف در برنامه های نمایشی صدا و سیما کدام است؟

۴. مهم ترین آسیب ها و ضعف های برنامه های نمایشی صدا و سیما در حوزه عفاف کدامند؟

۵. راهکارهای ترویج عفاف در برنامه های نمایشی رسانه و رفع آسیب های فرهنگی در این زمینه چیست؟

۵. پیشینه تحقیق

۵. پیشینه تحقیق

مهم ترین تحقیقات مرتبط با عنوان پژوهش حاضر عبارت است از:

ص: ۲۴

الف) حاجی لری، عبدالرضا (۱۳۸۴). «شناخت نگرش دانشجویان پیرامون وضعیت روابط دختر و پسر در دانشگاه ها و آگاهی آنها از حدود شرعی روابط بین دو جنس»، معاونت پژوهشی جهاد دانشگاهی، واحد علامه طباطبایی.

اهداف این طرح عبارت بوده اند از:

۱. بررسی نگرش دانشجویان نسبت به انگیزه ها و شرایط شکل گیری رابطه بین دو جنس در محیط دانشگاه؛

۲. بررسی نگرش دانشجویان نسبت به سطوح مختلف روابط بین دو جنس در دانشگاه ها؛

۳. بررسی آگاهی دانشجویان از حدود شرعی روابط بین دو جنس.

جامعه آماری این تحقیق، مرکب از مردان و زنانی است که با یکدیگر کنش متقابل دارند و در تداوم نظام اجتماعی به همدیگر یاری می رسانند. به دلیل اهمیت و جایگاه شرع در جامعه ایران در تحقیق حاضر سعی شده است میزان آگاهی دانشجویان از حدود شرعی روابط بین دو جنس نیز سنجیده شود.

این تحقیق در ۵ فصل تهیه شده است. فصل اول به بیان مسئله، اهداف و پرسش های تحقیق و اهمیت و ضرورت تحقیق پرداخته و فصل دوم، ادبیات و چارچوب نظری تحقیق را بررسی کرده است.

فصل سوم، به مبانی دینی روابط دختر و پسر می پردازد. در این فصل، ابتدا به مبانی قرآنی روابط دختر و پسر پرداخته و رابطه دختر و پسر از منظر فقهی بررسی شده است. همچنین نظر فقهای بزرگ معاصر در این زمینه مطرح می شود. در ادامه، ارتباط بصری پسران با دختران و ارتباط بصری دختران با پسران؛ ارتباط کتبی و الکترونیکی؛ ارتباط

ص: ۲۵

فیزیکی و بـدنی و اختلاـط دختران و پسـران به طور جـداگانه بررسـی شـده است. فصـل چهارم نیز به مبانی و روش تحقیق پرداخته است. این تحقیق از نوع تحقیقات پیمایشی توصیفی است که با پیمایش نگرش های دانشجویان در مورد وضعیت روابط دختر و پسر در دانشگاه ها و سنجش میزان آگاهی آنها درباره حدود شرعی روابط دو جنس به توصیف آن پرداخته است.

در فصـل پنجـم به توصـیف و تحلیـل یـافته هـای تحقیـق پرداخته که شامـل سه بخش است. نویسـنده در بخش اول از ویژگی هـای جمعیت شـناختی نمونه بحث می کند. در بخش دوم، داده های توصـیفی و در بخش سوم، اسـتنباط های آماری را بیان می کند. در فصـل شـشم نیز به خلاـصه و نتیجه گیری پرداخته است. بر اسـاس یـافته هـای پژوهش، برآوردن نیازهـای طبیعی انسانی که آرامش روحی و روانی در کنـار جنس مخـالف، یکی از آنهـاست، در یک بستر طبیعی و تعریف شـده در چارچوب ضوابط و قوانین آسان گیر، می توانـد بخشـی از مشـکلات را رفع کند. همچنین شـناخت ابعاد وجودی جنس مخالف و کسب تجربه حداقلی از سوی افراد می توانـد آنها را به سوی برقراری ارتباط با جنس مخالف سوق دهـد و به عنوان انگیزه ای نسـبتاً مؤثر عمل کند. همچنین داده های تحقیق با توجه به شـرعی و غیر شـرعی بودن احکام مطرح شده در پرسش نامه نشان می دهد فضای دانشگاه و جامعه به سهل گیری ارتباط بین دو جنس در بین دانشجویان گرایش دارد و بخش قابل توجهی از دانشجویان یا از احکام دینی بی اطلاع بوده یا امور غیر شرعی را شرعی تلقی می کرده اند. بحث آخر نیز به بیان پیشنهاد اختصاص یافته است.

ب) شاکری نژاد، محسن (۱۳۸۸). «مؤلفه های حجاب و عفاف در

ص: ۲۶

پربیننده ترین فیلم های سینمایی ایران در سال ۱۳۸۶»، دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.

شاکری نژاد در پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تحقیق در ارتباطات که به راهنمایی محمدعلی هرمزی زاده و مشاوره ناصر باهنر در سال ۱۳۸۸ در دانشکده صدا و سیما انجام شده، در بیان ضرورت این تحقیق آورده است:

بررسی محتوای برنامه های فیلم های سینمایی و برنامه های تلویزیونی به دلیل تأثیراتی که بر پوشش و رفتار مخاطبان دارد، تا حدودی می تواند عملکرد رسانه ملی را در زمینه ترویج حجاب و عفاف از این طریق ارزیابی کند.

نویسنده در این تحقیق، مؤلفه های حجاب و عفاف را در پربیننده ترین فیلم های سینمایی ایران که در سال ۱۳۸۶ از شبکه های اول، دوم و سوم سیما پخش شده اند، با روش تحلیل محتوا بررسی کرده است.

ابتدا شاخص های عفاف و حجاب شخصیت های زن بر اساس معیارهای اسلامی و سیاست های اجرایی رسانه ملی بررسی و سپس شخصیت های چادری به عنوان صاحبان حجاب برتر تحلیل شده اند.

در کنار آن، مؤلفه های حجاب و عفاف، در شخصیت هایی بررسی شده است که دارای تحصیلات دانشگاهی، زندگی سطح بالا، محبوبیت و زیبایی هستند و ممکن است مخاطبان آنها را الگوی خود انتخاب کنند. در نهایت، عملکرد رسانه ملی در زمینه ترویج حجاب و عفاف در حوزه تولید و تأمین فیلم های سینمایی تحلیل شده است.

نتایج این پژوهش نشان می دهد شاخص های مشاهده شده در زمینه

ص: ۲۷

عفاف و حجاب در بسیاری از موارد با معیارهای اسلامی و نیز سیاست گذاری های اجرایی افق رسانه در هر دو حوزه تولید و تأمین فیلم های سینمایی چندان تطابق ندارد.

ج) هرمزی زاده، محمدعلی (۱۳۷۴). «بررسی ارزش های اسلامی در سریال های همسران و آپارتمان»، مرکز مطالعات تحقیقات و سنجش برنامه ای سازمان صدا و سیما.

هرمزی زاده و همکارانش در این تحقیق به روش تحلیل محتوا، ارزش های اسلامی را در این دو سریال پر بیننده سال بررسی کرده اند. در بخش نتایج این تحقیق آمده است: در سریال آپارتمان، از چادر که حجاب ملی بانوان ایرانی است، چهره درستی ترسیم نشده است. در این سریال، شش زن جوان حضور دارند که سه تن از آنان، چادری هستند. از میان سه زن چادری سریال، تنها یکی از آنان تا حدّی جاذبه های اخلاقی و اجتماعی دارد و دو تن دیگر با وجود چادری بودن، چهره هایی نامحبوبند و هیچ گونه جاذبه اخلاقی و اجتماعی ندارند. بر عکس، سه زن غیر چادری، چهره های محبوبی هستند. این گونه تقسیم بندی، نوعی جهت گیری پنهان بر ضد چادر به شمار می آید.

د) آذرشین، سید امیر (۱۳۸۵). «مطالعه نقش زن در نمایش های تلویزیونی بر اساس سه دیدگاه اسلامی، فمینیستی و سنتی»، دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.

در این پایان نامه که به راهنمایی ناصر باهنر و مشاوره سید محمد دادگران در سال ۱۳۸۵ در دانشکده صدا و سیما انجام شده، نقش زن در دو سریال «پس از باران» و «مسافری از هند» مقایسه شده است. در این پایان نامه حجاب به طور مستقیم بررسی نشده، ولی آذرشین در یکی از

ص: ۲۸

متغیرهـای تحقیق خود، پوشـش را به سه دسـته اسـلامی، (حجـاب کامـل و مـتین)، فمینیسـتی مردانه (شبیه الگوهـای غربی) و سـنتی (حجـاب سـخت و دست و پـا گیر) تقسـیم بنـدی کرده است. همچنین در بخش دیگری از این تحقیق، رابطه با نامحرم به همین سـه دسـته تقسـیم شـده، به گونه ای که رابطه بـا نـامحرم را از منظر اسـلامی، بـا حفـظ اصول اسـلامی و متین؛ فمینیستی، راحت و بـدون اشکال و سنتی را با واسطه و غیر مستقیم تعریف کرده است.

در بخش نتایج، این اطلاعات به دست آمده است: در سـریال «پس از باران»، شخصـیت مرضیه در زمینه پوشش با فراوانی ۸۳ مورد، پوششی ۱۰۰ درصد اسلامی داشته است. همچنین از مجموع ۳۵ مورد ارتباط با نامحرم، ۱۰۰ درصد ارتباط اسلامی با نامحرم داشته است. شخصـیت شهربانو با فراوانی ۵۶ مورد، پوششی ۱۰۰ درصد سـنتی داشـته است. شخصیت شیرین با فراوانی ۴۹ مورد، پوششی ۱۰۰ درصد سنتی داشته و در زمینه ارتباط با نامحرم در مجموع ۲۹ مورد ارتباط، ۱۰۰ درصد سنتی عمل کرده است. شخصیت خانم بس در زمینه پوشـش بـا فراوانی ۴۳ مورد، ۱۰۰ درصـد پوشـش سـنتی داشـته و در زمینه ارتبـاط با نامحرم در مجموع، ۱۰۰ درصد اسلامی عمل کرده است.

در سـریال «مسافری از هند»، شخصـیت سـیتا در زمینه پوشـش، ۹۹ درصـد پوشـش اسـلامی داشـته و در زمینه ارتباط با نامحرم، ۹۳ درصد اسلامی و ۷ درصد فمینیستی عمل کرده است.

ه) ساعی، محمد حسین (۱۳۸۶). «تحلیل محتوای ارزش های اسـلامی در سریال زیر تیغ»، دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.

در این پایان نامه که به راهنمایی محمدعلی هرمزی زاده و مشاوره

ص: ۲۹

ناصر باهنر در سال ۱۳۸۸ در دانشکده صدا و سیما انجام شده، ارزش های اسلامی، اخلاقی، اعتقادی و رفتاری در شخصیت های سریال بررسی شده است. هر چند این نوشته در میان ارزش ها به بررسی ارزش حجاب نپرداخته، در بخش پیشنهاد ها چنین آورده است: «چادر یکی از گونه های پوشش خاص شیعیان ایرانی است و بی تردید، از اجزای برجسته زندگی مردم این سرزمین محسوب می شود (کما اینکه در عمده کشورهای اسلامی از چادر به عنوان حجاب استفاده نمی شود. در عین اینکه از منظر نشانه شناختی، کامل ترین دال مادی به معنای عفاف و حیا در فرهنگ شیعی ماست). ظرفیت معنایی این پدیده فرهنگی قابلیت آن را در پیام رسانی مذهبی بسیار بالا برده است. این ظرفیت عظیم مورد توجه برنامه سازان و سیاست گذاران صدا و سیما نیز بوده و موجب شده است در بسیاری از تولیدات تلویزیونی از جمله سریال پربیننده و موفق «زیر تیغ»، چادر به یکی از اصلی ترین و محوری ترین نشانه ها و نقش ها تبدیل شود، تا جایی که گه گاه از برخی اخبار شنیده می شود شخص رئیس سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، از مدیران و تهیه کنندگان دست اندرکار در تولید سریال های تلویزیونی، به ویژه سریال های الف و الف ویژه خواسته است تا حد ممکن از چادر برای پوشش زنان استفاده کنند. این نگاه به مقوله چادر جای قدردانی و حمایت دارد، اما همان گونه که واضح است، چادر انگاره و پیشینه ای جا افتاده در فرهنگ دارد. ذهنیت تاریخی و مذهبی ایرانیان از صاحب چادر، انتظارهای خاصی دارد. اگر آن انتظارها برآورده نشود، در رابطه مخاطبان تلویزیون با صاحب چادر اختلال ایجاد می شود و پس از مدتی و در صورت ادامه برخی نابهنجاری ها، اصل وجود این نوع از حجاب برتر

ص: ۳۰

برای آن فرد زیر سؤال می رود. استفاده از چادر از سوی شخصیت های منفی زن سریال های تلویزیونی می تواند آثار نامطلوبی بر معانی ذهنی مخاطبان از این نشانه فرهنگ شیعی داشته باشد. برای مثال، در سریال «زیر تیغ»، استفاده شخصیت مریم، دختر اوس محمود (با بازی الهام حمیدی و شخصیت فخری)، خواهر رضا و دختر جعفر آقا) با بازی نگار جواهریان) از چادر به عنوان زنان محبوب، چیزفهم، معصوم و حتی زیبای سریال می تواند با توجه به نظریه یادگیری باندورا و نظریه رشد اخلاقی کلبرگ بر مخاطبان، به ویژه بر مخاطبان کودک و نوجوان اثر مثبت داشته باشد. با این حال، استفاده هم زمان شخصیت منفی زن سریال (عالیه)، زن قدرت) با بازی معصومه آقاجانی) نیز از پوشش چادر با وجود مشخصه های منفی سیرتی و حتی ظاهری ممکن است تأثیرات پیش گفته را کاهش دهد.

و) جعفری، علی (۱۳۸۶). «خانم های چادری تلویزیون»، ماه نامه رواق هنر و اندیشه، شماره ۱۱.

محقق در این مقاله وضعیت پوشش چادر در تلویزیون را بررسی کرده است. وی در این مقاله با تمرکز بر یکی از مهم ترین پوشش های زنان در تلویزیون جمهوری اسلامی ایران، قصد دارد زمینه مناسب تری را برای بحث های مربوط به تأثیرات فرهنگی صدا و سیما به شیوه پوشش فراهم آورد و برخی آسیب ها را گوشزد کند.

به نظر وی، چادر در بسیاری از تولیدات تلویزیونی، به یکی از اصلی ترین و محوری ترین نشانه ها و نقش ها تبدیل شده است. دو کانون اصلی، تجلی گاه حضور چنین پوششی است: مجریان زن تلویزیون و یکی از نقش های اصلی زن در بیشتر سریال های تلویزیونی.

ص: ۳۱

در برنـامه هـای تلویزیون، خـانم هـای چادری در حالی که از یک نظر، چادری محسوب می شونـد، از نظر دیگر کاملاً غیر چادری هسـتند، چراکه تقریبـاً قریب به اتفـاق عناصـر معنوی چادر در منش، رفتار، گفتار، ارتباطات غیر کلامی و دیگر باورها و ارزش های ایشان به چشم نمی خورد.

وی برای توضیح بیشتر به برخی ویژگی های ذاتی این نوع پوشش اشاره می کند که موجب تمایز آن با دیگر پوشش هاست.

مهم ترین اقتضـای کـارکردی چـادر، دافعه آن در ارتباطـات اجتمـاعی به ویژه در روابـط میـان فردی و گروهی خـارج از چارچوب خـانواده و روابط زنانه است. چادر یک «نه بزرگ» به همه نامحرمان است و اصل اول در آن، طرد همه است مگر اینکه صاحب این پوشـش اجازه مراوده را به بیگانگان بدهـد. بـدین ترتیب، نمی توان پذیرفت خانمی چادر سر کند، ولی حال، رفتارهای باز، مراوده های مستمر و طولانی مدت و ارتباطات آزاد با نامحرم داشته باشد. منظور هم این نیست که همه این نوع تعامل ها از نظر شرع، حرام است. البته از نظر شـرع، پسـندیده نیست و سـخن این است که از نظر عقلی و عرفی، کسـی که چنین سـبکی از زنـدگی آزادتری را انتخـاب می کنـد، چـادر را به عنوان حجـاب بر نخواهـد گزیـد. حـال چگونه است که مجریـان چـادر به سـر یا بازیگران نقش های چادرمحور در عین پوشیدن سخت ترین حجاب، نرم ترین روابط را با نامحرمان دارند؟

گپ زدن مجریـان چادری با مهمانان مرد برنامه ها و همکاران تلویزیونی، هم صـحبت شـدن های طولانی بازیگران چادر به سـر، با مردان نامحرم در نقش های مقابل و یکی به دوکردن ها، شوخی ها و حرف زدن های شـبه عاشـقانه و حتی عاشـقانه و عاطفی، همه از مصادیق چنین

ص: ۳۲

پدیـده عجیبی است. به نظر نویسـنده، تیپ هـای صـدا و سـیمایی در جمع کردن ظـاهری این دو رویکرد متضـاد و عادی جلوه دادن چنین تناقص آشکاری بسیار اثرگذار و موفق بوده اند.

ز) شفیعی سروستانی، ابراهیم (۱۳۹۱). آیین برنامه سازی درباره فرهنگ عفاف و حجاب، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.

کتـاب آیین برنـامه سـازی دربـاره فرهنگ عفاف و حجاب که جدیـدترین اثر پژوهشـی در حوزه عفاف و حجاب است، به بررسـی جایگـاه و نقش رسانه ملی در گسترش و نهادینهسازی فرهنگ عفاف و حجاب از چنـد دیـدگاه مختلف پرداخته است. نویسـنده در این کتاب، چهار دیدگاه راهبردی، سازمانی، سیاست گذاری و برنامه سازی را بررسی و تحلیل کرده است.

به اعتقـاد نویسـنده، در دیـدگاه راهبردی، تبیین و تعیین راهبردهـای رسـانه ملی در پرداختن به مقوله عفـاف و حجـاب اهمیت دارد. همچنین در دیـدگاه مأموریت و وظیفه سازمانی، هدف مطالعه و پژوهش، شـناسایی وظایف و مسـئولیتهایی است که سازمان صدا و سیما با توجه به اسناد بالادستی و رهنمودهای مقام معظم رهبری در زمینه گسترش و نهادینه سازی فرهنگ عفاف و حجاب بر عهده دارد. در دیدگاه سیاست گذاری، موضوع تحلیل و بررسی، تعیین سیاست ها و باید و نبایدهایی است که صدا و سیما در این حوزه باید به آنها توجه کند.

در زمینه دیـدگاه برنامه سازی، بررسـی و تحلیل با هدف شـناسایی ایده ها، موضوع ها، اولویت ها و قالب های مناسب برنامه سازی انجام می شود.

نویسنده معتقد است در حال حاضر، بررسی و تحلیل موضوع

ص: ۳۳

حجاب و عفاف در رسانه از همه دیدگاه های چهارگانه ضرورت دارد و رسانه ملی بدون داشتن پشتوانه های پژوهشی قابل اتکا در هر یک از این زمینه ها نمی تواند رسالت و مسئولیت مهم خود را در حوزه گسترش و نهادینه سازی فرهنگ عفاف و حجاب به انجام رساند.

در این کتاب، راهبردها، وظایف و مسئولیتهای رسانه ملی در گسترش فرهنگ عفاف و حجاب بنا بر مصوبه شورای فرهنگ عمومی، بایستههای تحقق این وظایف و مسئولیتها و همچنین اولویتها، بایسته ها و سیاست های برنامهسازی در این زمینه بررسی شده است.

به اعتقاد نویسنده، برخی از مهم ترین راهبردهای رسانه ملی در موضوع عفاف و حجاب عبارتند از:

الف) گفتمان سازی در زمینه فرهنگ عفاف و حجاب؛

ب) تقویت انگیزه های درونی افراد برای رعایت عفاف و حجاب؛

ج) نهادینه سازی عفاف و حجاب با فعالیت های فرهنگی؛

د) ایجاد هم گرایی و هم افزایی در سازمان ها و نهادهای مسئول؛

ه) تقویت احساس مسئولیت والدین، مربیان و معلمان؛

و) افزایش احساس مسئولیت اجتماعی در برابر پدیده بدحجابی؛

ز) احیای هویت اسلامی زنان و دختران؛

ح) توجه دقیق به مرزهای زنانگی و مردانگی.

نویسنده در ادامه، مهم ترین وظایف و مسئولیت های رسانه ملی را در تحقق هر چه بهتر موضوع عفاف و حجاب اسلامی بررسی می کند و این مسئولیت ها را در قالب موارد زیر برمی شمرد:

الف) آموزش احکام حجاب و روابط زن و مرد؛

ص: ۳۴

ب) تبیین فلسفه و چرایی عفاف و حجاب؛

ج) ترویج و نهادینه سازی فرهنگ عفاف و حجاب؛

د) معرفی و ترویج الگوهای مناسب عفاف و حجاب؛

ه) به تصویر کشیدن زنان موفق باحجاب؛

و) نشان دادن آثار منفی رعایت نکردن عفاف و حجاب؛

ز) تبیین تاریخچه رواج فرهنگ برهنگی در غرب و ایران؛

ح) سیاست گذاری مناسب در زمینه رعایت عفاف و حجاب؛

ط) نظارت بر فرآیند تأمین و پخش فیلم ها و سریال های خارجی؛

ی) تشویق عوامل مؤثر در رشد و گسترش فرهنگ عفاف و حجاب؛

ک) فرهنگ سازی برای ازدواج آسان جوانان؛

ل) زمینه سازی برای اجرای کامل طرح.

نویسنده در بخش بعدی این کتاب، به بررسی بایسته های تحقق عفاف و حجاب با توجه به وظایف و مسئولیت های رسانه ملی در این زمینه می پردازد و برخی از مهم ترین این بایسته ها را برمی شمرد. برخی از این بایسته ها به صورت فهرست وار عبارتند از:

الف) عزم جدّی مدیران رسانه ملی برای تحقق این وظایف؛

ب) وارد کردن این وظایف و مسئولیت ها در برنامه های سالانه؛

ج) طراحی برنامه زمانبندی برای تحقق کامل این وظایف؛

د) تقویت فرآیند ارزیابی و نظارت برنامهها؛

ه) پیشبینی ضمانت اجراهای لازم؛

و) بازنگری در سیاست برون سپاری تولید برنامه های سیما؛

ز) بهرهگیری از نیروی انسانی متعهد و ارزشی در همه سطوح؛

ح) پی گیری جدّی اجرای سیاست ها و ضوابط حاکم بر برنامه ها؛

ص: ۳۵

ط) توجه به نفوذ دشمن در فضای رسانه.

نویسنده، مهم ترین اولویت های برنامه سازی در حوزه عفاف و حجاب در رسانه ملی را در دو سطح برنامه های نمایشی و مستند، ترکیبی و گفت وگومحور معرفی کرده است. همچنین در بخش پایانی کتاب برای تحقق کامل رسالت رسانه ملی در زمینه گسترش و نهادینه سازی فرهنگ عفاف و حجاب در جامعه، سیاست های برنامه سازی در رسانه ملی در موضوع عفاف و حجاب را بررسی کرده، مهم ترین این سیاست ها را چنین برشمرده است:

الف) توجه به جنبه های مختلف موضوع؛

ب) بهرهگیری از پژوهش در تولید برنامهها؛

ج) بهرهگیری از کارشناسان دینی توان مند در تولید برنامهها؛

د) وجود انسجام و همافزایی در برنامهها؛

ه) توجه به ارتباط نظاممند معارف و آموزههای اسلامی؛

و) بهرهگیری از قالبها و روشهای گوناگون برنامه سازی؛

ز) اولویتبخشی به کودکان و نوجوانان؛

ح) توجه به ویژگیهای روانشناختی مخاطبان برنامهها؛

ط) توجه به مجموعه آموزههای اسلامی در زمینه روابط زن و مرد؛

ی) توجه به شرایط اثرگذاری پیام؛

ک) توجه به سطوح مختلف اثر رسانه؛

ل) خنثی نکردن اثر برنامههای مناسب؛

م)پرهیز از ترویج الگوی پوشش رایج در شهر تهران؛

ن) استفاده به جا و مناسب از پوشش چادر برای بازیگران؛

ف) تبلیغ و ترویج عفاف و حجاب در روند معمول فیلم ها.

ص: ۳۶

۶. روش شناسی

۶. روش شناسی

برای بررسی عفاف در برنامه های نمایشی رسانه ملی که موضوع اصلی پژوهش حاضر است، به بررسی و تحلیل محتوایی دو سریال تلویزیونی پرمخاطب پرداخته ایم.

برای این منظور، سریال های «فاصله ها» و «ستایش» به صورت هدف مند، انتخاب و آیتم ها و مقولات مربوط به عفاف اسلامی که از دیدگاه های مراجع عظام تقلید استخراج شده اند، بررسی و تحلیل محتوایی شدند.

برای انجام دادن این پژوهش از دو روش مطالعه کتاب خانه ای و روش «تحلیل محتوا»(۱) استفاده شده است؛ چرا که هرگونه تحقیق و بررسی با استفاده از این روش، قابل بازبینی و بازسازی است و محقق دیگری می تواند نتایج به دست آمده را بازبینی کند. افزون بر آن، روشی است منظم؛ یعنی از هرگونه انتخاب دلخواه که تنها با نظریه های محقق انطباق دارد، جلوگیری می کند.

فرد ان کرلینجر در این زمینه معتقد است: «تحلیل محتوا روشی برای مطالعه و تحلیل ارتباطات به شیوه ای نظاممند، عینی و کمّی با هدف اندازه گیری متغیرهاست.»(۲) بنا بر تعریف چارلز رایت نیز روش «تحلیل محتوا»، روش پژوهشی است که برای شرح و طبقه بندی نظام یافته محتوای ارتباطات و پیام های رسانه ای، بر حسب مقوله هایی که به طور معمولی از پیش تعیین شده اند، استفاده می شود.

۱- Cntent Analysis.

۲- فردان کرلینجر، مبانی پژوهش در علوم رفتاری، ترجمه: حسن پاشا شریفی و جعفر نجفی زند، ص۲۱۲.

ص: ۳۷

این روش تحقیق، به تجزیه و تحلیل پیام های تولیدشده می پردازد و بر اساس فرضیه های خود، پرسش هایی را مطرح می کند و در قالب کدنامه تحقیق، هریک از این پرسش ها را به عنوان متغیرهای تحقیق جا می دهد. روش تحلیل محتوا، روش مهم مطالعه اجتماعی است که با آن می توان مسائل و موضوعات مورد بحث در رسانه ها را بررسی کرد.

نمونه آماری این تحقیق از طریق روش نمونه گیری «تصادفی ساده» انتخاب شد. برای انتخاب نمونه های این تحقیق، فرآیند کار به این صورت است که از میان قسمت های دو سریال «فاصله ها» و «ستایش»، با استفاده از قرعه کشی، ۲۰ قسمت هریک از این دو سریال را انتخاب کردیم. آن گاه تمامی سکانس ها (صحنه های) این قسمت ها که در مورد بحث عفاف و مرتبط با این موضوع بود، با توجه به متغیرهای تعریف شده بررسی شد.

برای رسیدن به پاسخ پرسش های این تحقیق در مورد بررسی مفهوم عفاف و ابعاد آن، بررسی حدود و ضوابط شرعی مربوط به عفاف (احکام و فتاوا) و بررسی دیدگاه ها و فتاوای مراجع عظام تقلید درباره عفاف، از مطالعه کتاب خانه ای و بررسی دیدگاه های اندیشمندان در زمینه این موضوعات استفاده شده است.

۷. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

۷. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این مطالعه، واحد تحلیل، برای همه متغیرها، سکانس (صحنه) است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش، ابتدا دستورالعمل کدگذاری متغیرها در سریال های مورد بررسی با توجه به تعاریف نظری

ص: ۳۸

و عملیاتی متغیرها، مشخص و تعریف می شود. سپس بر اساس چارچوب کدگذاری، عملیات کدگذاری انجام می گیرد. این کار روی برگه های کدگذاری انجام شد و هر صحنه (سکانس)، یکی از ستون های کدنامه را به خود اختصاص داد و در نهایت، با استفاده از نرم افزار کامپیوتری (اس.پی.اس)، محاسبات آماری انجام شد.

برای توصیف و تبیین داده ها، سنجش تفاوت متغیرها و پاسخ ها، از تلخیص و دسته بندی یافته ها در قالب جدول های توزیع فراوانی یک بعدی و دو بعدی (توافقی) و آزمون های آماری مربوط استفاده شده است. در این تحقیق، تمامی مطالب نمونه مورد بررسی، پس از ثبت و کدگذاری در برگه های مخصوص و انتقال به کامپیوتر، از طریق نرم افزار (اس. پی. اس.) پردازش شد.

۸. تعریف نظری مفاهیم تحقیق

۸. تعریف نظری مفاهیم تحقیق

سریال تلویزیونی

سریال تلویزیونی، نمایشی تلویزیونی است که داستانی را در قسمت های مختلف و متفاوت ارائه می دهد. زمان مشخص و شبکه خاص از ویژگی های این گونه نمایش است.

سکانس (صحنه)

حسین پور سکانس را چنین تعریف می کند: «سکانس عبارت است از واحدی از یک فیلم، ترکیب شده از تعدادی نماهای وابسته به هم که از طریق لوکیشن یا حادثه دراماتیک به یکدیگر پیوند خورده است».(۱)

۱- جعفر بروجردی حسنی، از ایده تا فیلم نامه، ص ۲۳۲.

ص: ۳۹

رسانه

رسانه، در مفهوم ارتباطی آن، عاملی است که می توانـد پیامی را به مخاطب انتقال دهد. در بیشتر تعاریف ارائه شده از رسانه، بیشتر به نقش پیـام رسـانی آن توجه شـده است. مارشال مک لوهان در تعریف رسانه می گویـد: «رسانه همان پیام است.»(۱) همچنین در فرهنـگ روزنـامه نگـاری، واژه «رسانه» به معنای مجموعه ابزارها و روش هایی تعریف شـده است که برای ایجاد ارتباط با مخاطبان انبوه به کار می رود.(۲)

رسانه ملی

منظور از رسانه ملی در این پژوهش عبارت است از: همه شـبکه های رادیویی و تلویزیونی سازمان صدا و سـیمای جمهوری اسلامی ایران که در طـول شـبانه روز، از طریـق امـواج برای مخاطبـان به روی آنتن فرسـتاده می شـود و مخاطبـان از طریق رادیو و تلویزیون دریافت می کنند. صدا و سیمای

ایران دارای ۱۱ شبکه تلویزیونی سراسری، ۳۱ شبکه تلویزیونی استانی، ۱۰ شبکه تلویزیونی برون مرزی، ۲ شبکه تلویزیونی اینترنتی، شش ایستگاه رادیویی برون مرزی به بیست و پنج زبان گوناگون، ۱۳ شبکه رادیویی سراسری، ۱ شبکه رادیویی اینترنتی و ۴۰ شبکه رادیویی استانی و محلی است.

برنامه های نمایشی

نمایش در معنای اعم آن به معنی انجام دادن یک عمل از پیش

۱- کاظم معتمدنژاد، وسائل ارتباطات جمعی، ص ۱۴.

۲- کاظم معتمدنژاد، وسائل ارتباطات جمعی، ص ۱۴.

ص: ۴۰

تعیین شـده و عبـارت از انجام دادن یا تظاهر به انجام دادن امری است که خود در هر لحظه، بر چگونگی رخ دادن آن واقف هستیم (لغت نـامه دهخـدا). برنـامه هـایی که برای ارائه پیـام به مخـاطب یـا القای کاربرد آموزش و انتقال میراث فرهنگی و احیای عملکرد سرگرمی در رسانه از زبان نمایش بهره می گیرند. سـریال، مسـتند، انیمیشن یا تله فیلم در تولیدات صدا و سیما در مقوله های برنامه نمایشی رسانه طبقه بندی می شود.

شخصیت

شخصیت در اثر نمایشی، فردی است که کیفیت روانی و اخلاقی او در عمل او و آنچه می گوید و می کند، وجود داشته باشد.

سکانس های مرتبط با موضوع عفاف

همه سکانس ها (صحنه هایی) از سریال ها که در آن، پیام بین زن و مرد نامحرم ارسال یا دریافت می شود.

نامحرم

منظور از نامحرم، همه افرادی هسـتند که هیـچ گونه رابطه نسبی، سـببی یا رضاعی با فرد ندارنـد و ازدواج با آنها منع شـرعی نـدارد؛ یعنی افرادی غیر از پـدر، پـدر بزرگ پـدری و مـادری، اجـداد پـدری و مـادری، برادر و فرزنـدان و نوادگان او، خواهر، فرزنـدان و نوادگان او، دایی، عمو و همچنین شوهر و فرزنـدان او، پـدر و اجـداد پـدری و مادری شوهر و افرادی که به واسـطه شـیر خوردن بر انسان محرم می شوند.

ص: ۴۱

مخاطب

مک کوئیل معتقد است: «مخاطب، دریافت کننده پیام است که می تواند فرد یا گروهی نامتجانس باشد».(۱)

ازدواج

ازدواج، پیوندی است که میان زن و مرد بسته می شود و سبب پیدایی خانواده و تداوم آن است.

عفاف

عفاف در لغت به معنای باز ایستادن از حرام، پارسایی کردن، خودداری از کار زشت و نارواست.(۲) پایه عفاف، خویشتن داری است و ردّپایی از جنسیت یا اختصاص یافتن به جنس خاص (زن) وجود ندارد. تجلیل نیز رعایت عفت متقابل را این گونه تعریف می کند:

«پدید آمدن حالتی برای نفس انسانی که با آن از غلبه شهوت جلوگیری کند».(۳)

حجاب

حجاب درلغت به معنی پرده، چادر، روپوش و آنچه با آن چیزی را بپوشانند و چیزی که مانع بین دو چیز دیگرباشد، تعریف کرده اند.(۴) همچنین در فرهنگ معین حجاب، ستر و نقابی که زنان چهره خود را بدان

۱- دنیس مک کوئیل، درآمدی بر نظریه ارتباطات جمعی، ترجمه: پرویز اجلالی، ص ۱۲.

۲- حسن عمید، فرهنگ عمید، ص ۱۰۷۲.

۳- جلیل تجلیل، معانی و بیان، ص۲۵.

۴- حسن عمید، فرهنگ عمید، ص ۵۵۷.

ص: ۴۲

پوشانند و برقع و چادری که زنان سر تا پای خود بدان پوشانند معنی شده است.(۱) از نظر لغوی نیز لغت حجاب به معنای پوشیدن، پرده و حاجب به کار رفته و در هیچ موردی اصالتاً به معنای نوع، سبک پوشیدن و نوع سبک لباسی که پوشیده می شود، اطلاق نشده است.(۲) در اصطلاح فقهی نیز برای رساندن معنای پوشش زنان، از لغت حجاب استفاده نشده است.(۳) معنای اصطلاحی جدید این واژه، عبارت است از پوششی که زن در برابر نامحرمان باید استفاده کند و از جلوه گری و خود نمایی بپرهیزد .

۹. تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق

اشاره

۹. تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق

سریال های مورد بررسی

سریال های مورد بررسی در این پژوهش عبارتند از:

۱. فاصله ها؛

۲. ستایش.

مکان ارتباط

عبارت است از مکان ارتباط میان زن و مرد.

در این پژوهش، مقوله های مکان ارتباط به ترتیب عبارتند از:

۱. خانه: برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی دختر و پسر در محیط خانه (منزل)؛

۲. محل تحصیل (دانشگاه دبیرستان): برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی میان زن و مرد در محل تحصیل (دانشگاه دبیرستان)؛

۱- معین، فرهنگ معین، ص ۱۳۴۱.

۲- مطهری، مساله حجاب، ص ۱۷.

۳- مطهری، مساله حجاب، ص ۱۹.

ص: ۴۳

۳. محل کار (اداره، شرکت، سازمان، مؤسسه): برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی میان زن و مرد در محل کار (اداره، شرکت، سازمان یا مؤسسه)؛

۴. کافی شاپ و رستوران: برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی میان زن و مرد در کافی شاپ و رستوران؛

۵. پارك و فضاهای تفریحی: برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی میان زن و مرد در پارك و فضاهای تفریحی؛

۶. ارتباط تلفنی: برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی میان زن و مرد، به وسیله تلفن یا موبایل (تلفن همراه)؛

۷. ارتباط اینترنتی (سایبر): برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی میان زن و مرد به وسیله شبکه اینترنت؛

۸. دیگر فضاها: برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی میان زن و مرد در مکانی یا به وسیله ابزاری به جز موارد ۷ گانه بالا؛

۹. نامشخص: برقراری ارتباط کلامی یا غیر کلامی میان زن و مرد در سریال قابل تشخیص نیست.(۱)

زمان ارتباط

عبارت است از مکان ارتباط میان زن و مرد. در این پژوهش، زمان ارتباط میان زن و مرد عبارت است از:

۱. صبح: برقراری ارتباط کلامی و غیر کلامی میان زن و مرد در محدوده زمانی صبح؛

۱- طاهره راستی پیشه، تحلیل محتوای روابط دختر و پسر در سریال های ایرانی، صص ۱۲۶ -۱۲۹.

ص: ۴۴

۲. ظهر: برقراری ارتباط کلامی و غیر کلامی میان زن و مرد در محدوده زمانی ظهر؛

۳. عصر: برقراری ارتباط کلامی و غیر کلامی میان زن و مرد در محدوده زمانی عصر؛

۴. شب: برقراری ارتباط کلامی و غیر کلامی میان زن و مرد در محدوده زمانی شب.(۱)

خودداری از نگاه آلوده (از روی ریبه) به نامحرم

هرگونه نگاه غیر شرعی و ناپسند و از روی ریبه از سوی مرد به زن نامحرم یا برعکس که از حدود شرعی خود، خارج است؛ مانند نگاه های آلوده، نگاه جنسی و شهوانی و... .

حضور در مکانی خلوت و خصوصی

هرگونه ارتباط مرد و زن در مکان های خلوت، تنهایی و مکان های خلوت و بدون حضور دیگری.

آرایش زن (دختر) درمقابل نامحرم

استفاده زن (دختر) از لوازم آرایشی به گونه ای که آثار آرایش و تغییر چهره وی در رابطه با نامحرم در چهره اش نمایان باشد، مثل سرخی گونه یا لب، برداشته شدن ابرو به شکل واضح و... .

لحن نامتعارف با یکدیگر

لحن نامتعارف با یکدیگر

خارج شدن گفتار و لحن در مواجهه با یکدیگر از جریان عادی و

۱- طاهره راستی پیشه، تحلیل محتوای روابط دختر و پسر در سریال های ایرانی، ص ۱۳۱.

ص: ۴۵

طبیعی، مثل استفاده از کلمات ناپسند یا خارج از عرف در جریان رابطه با یکدیگر.

تمسخر یکدیگر

استفاده از الفاظ و کلمات تمسخرآمیز و تحقیر کردن طرفین در جریان رابطه با یکدیگر.

صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با یکدیگر

هرگونه مکالمه غیر عادی حاکی از ابراز احساسات غیر معمولی، مانند استفاده از کلمات، الفاظ و عبارت های احساس برانگیز و همراه با ناز و عشوه میان دختر و پسر یا زن و مرد نامحرم در رابطه میان آنها.

رفتارهای جلف زن و مرد نامحرم با یکدیگر

داشتن هرگونه رفتار سبک سرانه و خام گونه مثل شوخی های نامتعارف یا استفاده از کلمات نامتعارف در عرف.

موی آشکار زن در مقابل مرد نامحرم

ظاهر و نمایان بودن موی زن در مقابل مرد نامحرم در جریان رابطه با یکدیگر.

پوشش تنگ و چسبان زن در مقابل مرد نامحرم

نمایان بودن یا هرگونه برجسته بودن اندام ظاهری زن در مقابل مرد نامحرم، در جریان رابطه با یکدیگر در یک سکانس.

ص: ۴۶

لوازم زینتی آشکار

استفاده زن از لوازم و وسایل زینتی و جواهر آلات در مقابل مرد نامحرم به گونه ای آشکار و در جریان رابطه میان آنها.

تماس بدنی (عمدی یا غیرعمدی) با یکدیگر

تماس و لمس بدنی میان زن و مرد در جریان رابطه با یکدیگر.

گفت وگو با افعال مفرد

استفاده از افعال مفرد در جریان رابطه میان زن و مرد نامحرم.

خطاب قرار دادن یکدیگر با نام کوچک

استفاده کردن از نام کوچک یکدیگر در رابطه.

شوخی های مرد و زن نامحرم

هرگونه شوخی خارج از عرف مرد و زن نامحرم با یکدیگر.

روابط پیش از ازدواج دختر و پسر

هرگونه رابطه ناصحیح و بدون رعایت مرزهای شرعی بین پسر و دختر نامحرم.

رعایت حجاب و پوشش اسلامی زن (دختر)

حفظ حجاب اسلامی زن (دختر) در مقابل مرد (پسر) نامحرم در جریان ارتباط بین آنها در هر سکانس از سریال.

ص: ۴۷

در این پژوهش شاخص های داشتن رعایت حجاب و پوشش اسلامی زن بر مبنای داشتن پوشش مطلوب (استفاده از چادر به عنوان حجاب برتر) یا مانتوی بلند و پوشیده (به گونه ای که بدن را به طور کامل بپوشاند)، استفاده نکردن از لباس های تنگ، چسبان یا مانتوی کوتاه در نظر گرفته شده است.

پوشش زن در مقابل مرد

عبارت است از نوع لباسی که زن در مقابل مرد نامحرم در هر سکانس از سریال، بیشتر آن را می پوشد.

در این پژوهش انواع پوشش مورد بررسی زن (دختر) در مقابل مرد (پسر) به این شرح است:

۱. چادر؛

۲. مانتوی بلند؛

۳. مانتوی کوتاه؛

۴. سنتی؛

۵. دیگر موارد.(۱)

نوع حجاب زن در مقابل مرد

عبارت است از: نوع حجاب مورد استفاده زن در مقابل مرد نامحرم در هر سکانس از سریال.

انواع حجاب مورد بررسی زن (دختر) در مقابل مرد (پسر) نامحرم در این پژوهش به این شرح است:

۱- طاهره راستی پیشه، تحلیل محتوای روابط دختر و پسر در سریال های ایرانی، ص ۱۴۱.

ص: ۴۸

۱. چادر، مانتو، شلوار و مقنعه؛

۲. چادر، مانتو، شلوار و روسری؛

۳. چادر، مانتو، شلوار و شال؛

۴. مانتو، شلوار و مقنعه؛

۵. مانتو، شلوار و روسری؛

۶. مانتو، شلوار و شال؛

۷. سنتی؛

۸. دیگر موارد.(۱)

۱- طاهره راستی پیشه، تحلیل محتوای روابط دختر و پسر در سریال های ایرانی، ص ۱.

ص: ۴۹

فصل دوم: بایسته ها و ضرورت های عفاف در برنامه های نمایشی رسانه ملی

اشاره

فصل دوم: بایسته ها و ضرورت های عفاف در برنامه های نمایشی رسانه ملی

زیر فصل ها

۱. بررسی مفهوم حجاب

۲. بررسی مفهوم عفاف و ابعاد آن

۳. حدود و ضوابط عفاف در آموزه های اسلامی و احکام و فتاوای مراجع عظام تقلید

۴. بررسی فتاوای مراجع درباره عفاف در برنامه های نمایشی رسانه

۵. اهداف و سیاست های رسانه ملی در تولید برنامه در زمینه حجاب و عفاف

۶. جمع بندی شاخص های نهایی عفاف اسلامی در برنامه های نمایشی

ص: ۵۰

ص: ۵۱

۱. بررسی مفهوم حجاب

۱. بررسی مفهوم حجاب

«حجاب» در لغت به معنای پرده، حاجب، پوشیدن و پنهان کردن و منع از وصول است. همچنین به معنای مانع و پرده و پوشش آمده است.(۱) حجاب به معنای پوشش اسلامی بانوان، دو بعد ایجابی و سلبی دارد. بعد ایجابی آن، وجوب پوشش بدن و بعد سلبی آن، حرام بودن خودنمایی به نامحرم است و این دو بعد باید در کنار یکدیگر باشند تا حجاب اسلامی محقق شود. گاهی ممکن است یک بعد باشد، ولی دیگری نباشد که در این صورت، نمی توان گفت حجاب اسلامی محقق شده است.(۲)

اگر به معنای عام، هر نوع پوشش و مانع از وصول به گناه را حجاب بنامیم، حجاب می تواند اقسام متفاوتی داشته باشد، از جمله حجاب ذهنی، فکری و روحی. علاوه بر این، در قرآن از انواع دیگر حجاب نام برده شده است که در رفتار خارجی انسان تجلی می کند، مثل حجاب و پوشش در نگاه که به مردان و زنان در مواجهه با نامحرم توصیه شده است.

مرتضی مطهری نیز در این باره معتقد است:

کلمه «حجاب» هم به معنی پوشیدن است و هم به معنی پرده و

۱- فخرالدین طریحی، مجمع البحرین، تحقیق: سید احمد حسینی، ج۲، ص ۳۰.

۲- محسن قرائتی، تفسیر نور، ج ۸، ص ۱۲۴.

ص: ۵۲

حاجب. بیشتر استعمالش به معنی پرده است. این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می دهد که پرده، وسیله پوشش است و شاید بتوان گفت که به حسب اصل لغت، هر پوشش، حجاب نیست. آن پوشش، حجاب نامیده می شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد. این واژه در قرآن و حدیث نیز با عنایت به همین معنای لغوی به کار رفته و معنای خاصی پیدا نکرده است. در دوران متأخر، این واژه معنای اصطلاحی خاصی پیدا کرده و به پوشش خاص زنان اطلاق شده است.(۱)

۲. بررسی مفهوم عفاف و ابعاد آن

اشاره

۲. بررسی مفهوم عفاف و ابعاد آن

عفاف به معنی رعایت حد و مرزها در روابط انسانی است به نوعی که هیجانات و احساسات و تمایلات انسانی، موجب تجاوز از مرزهای حق و عدالت و اخلاق نشود. عفاف و پاک دامنی یکی از مهم ترین نشانه های حیات جامعه اسلامی است. «عفاف» با فتح حرف اول، ازریشه «عفت» است. «عفت، پدیدآمدن حالتی برای نفس است که به وسیله آن از فزون خواهی شهوت جلوگیری شود».(۲)

واژه «عَفاف» به فتح عین، مصدر ماده «عَفَّ» است که مصدر دیگر آن، «عِفّه» است و این دو دقیقاً به یک معنایند و به جای یکدیگر به کار می روند. کتاب «العین»، عفت را این گونه معنی کرده: «العفه الکفّ عما لا یَحِلُّ؛ عفت، خودداری از چیزی است که حلال نباشد».(۳)

۱- مرتضی مطهری، مسئله حجاب، صص۲۸ ۲۹.

۲- حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ج ۱، ص۱۲۲.

۳- خلیل بن احمد فراهیدی، کتاب العین، تحقیق: مهدی المخزومی و ابراهیم السامرائی، ج۱، ص۹۲.

ص: ۵۳

«ابن منظور» در تعریف واژه «عفاف» می نویسد: «خودداری از عمل یا سخنی که حلال و نیکو نیست».(۱)

«راغب اصفهانی» نیز می نویسد: «العفّه حصول حاله للنفسِ تمنعُ بها عن غلبه الشهوه؛ عفت حالت درونی و نفسانی است که به وسیله آن از غلبه شهوت جلوگیری می شود» و در ادامه می افزاید: «و أصله الإقتصار علی تناول الشیء القلیل؛ اصل آن، اکتفا به بهره مندی کم از چیزی است».(۲)

«عفاف» یا «عفت» به معنای اصطلاحی آن، از فضایل اخلاقی است که همواره در تعالیم اسلامی جایگاه والایی داشته و توجه خاصی به آن شده است. در روایات متعددی، «عفاف»، بهترین عبادت شمرده شده(۳) و امیرمؤمنان، حضرت علی علیه السلام آن را بهترین خوی و خصلت و سر منشأ هر خیر و نیکی خوانده و مقام و منزلت عفیف را با مقام شهید در راه خدا مقایسه کرده است.(۴)

عفاف و عفت از اصطلاحاتی است که در علم اخلاق نیز از آن بحث می شود و علمای اخلاق در تعریف آن گفته اند: «عفت آن است که قوه شهویه در خوردن و نکاح (امور جنسی) از حیث کم و کیف مطیع و فرمان بر عقل باشد و از آنچه عقل نهی می کند، اجتناب کند و این همان حدّ اعتدال است که عقل و شرع پسندیده است».(۵)

استاد مطهری، «عفاف» را این گونه تعریف می کند: «عفاف و پاک دامنی حالتی نفسانی است؛ یعنی رام بودن قوه شهوانی تحت

۱- محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب، ج۹، ص۲۵۳.

۲- المفردات فی غریب القرآن، ص۵۷۳؛ علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، ج۵، صص ۱۸ و ۱۹.

۳- محمد بن یعقوب کلینی رازی، کافی، ج۲، صص ۷۹ ۸۰ ؛ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۱۵، صص ۲۴۹ و ۲۵۰.

۴- حضرت علی۷، نهج البلاغه، ترجمه: احمد فیض الاسلام، صص ۴۷۹ و ۴۸۰.

۵- مجتبی مجتبوی، شیعه، ج۲، ص۱۵.

ص: ۵۴

حکومت عقل و ایمان، تحت تأثیر قوه شهوانی نبودن، شره نداشتن.»(۱) عفت در حقیقت، کنترل شهوت است و شهوت در لغت یک مفهوم عام دارد که هرگونه خواهش نفس و میل و رغبت به لذات مادی را شامل می شود. شهوت مفهومی خاص هم دارد که همان شهوت جنسی است.

بنابراین، عفت دو مفهوم دارد؛ یک مفهوم عام که عبارت است از خویشتن داری در برابر هرگونه تمایل افراطی نفسانی و مفهوم خاص آن، خودداری از تمایلات افراطی جنسی است. در روایات و کتاب های اخلاق، منظور از عفت، خویشتن داری در خوردن و امور جنسی است که برترین عبادات شمرده و بر آن بسیار تأکید شده است، چنان که امام باقر علیه السلام فرمود: «مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَیْ ءٍ أَفْضَلَ مِنْ عِفَّه بَطْنٍ وَ فَرْجٍ؛ هیچ عبادتی در پیشگاه خداوند، برتر از عفت در برابر شکم و مسائل جنسی نیست.» در روایت دیگری از ایشان آمده است: «عفت شکم و پاک دامنی، بهترین عبادت است».(۲)

بر این جنبه از عفت، به آن دلیل بیشتر تأکید شده که شهوت جنسی، قوی تر از دیگر شهوات است و انسان در این امور، بیشتر در معرض خطر و سقوط قرار می گیرد و اعتدال در این امور دشوارتر است. از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت داریم: «دو چیز توخالی، بیشتر از هر چیز دیگری، امتم را وارد جهنم می کند؛ یکی، شکم و دیگری، فرج».(۳)

تأکید روایات و منابع اخلاقی بر این جنبه از عفاف به ویژه عفاف در امور جنسی آن قدر زیاد است که عرف نیز عفاف را کنترل شهوت

۱- مسئله حجاب، ص۱۵۲.

۲- محمد بن یعقوب کلینی رازی، کافی، ج۲، ص۱.

۳- محمد بن یعقوب کلینی رازی، کافی، ج۲، ص۱.

ص: ۵۵

جنسی می داند؛ گویی تمام معنای «عفاف» در همین خلاصه شده است، حال آنکه عفاف ابعاد گسترده ای دارد که همه جنبه های زندگی حیات انسان را دربرمی گیرد.

«عفت»، کشتن شهوت نیست، بلکه کنترل آن و اعتدال بخشیدن به آن است. در مقابل عفت، دو صفت رذیله وجود دارد؛ یکی «شره» و «آزمندی» و آن عبارت است از: عنان گسیختگی نفس و فرو رفتن در لذات شهوانی و دیگری، «خمود» (ضعف و سستی) و آن عبارت است از: منع نفس از آنچه برای بدن ضرورت دارد.

الف) تمایز مفهومی «عفاف» و «حجاب»

الف) تمایز مفهومی «عفاف» و «حجاب»

عفاف و حجاب به عنوان دو ارزش در جامعه بشری به ویژه جوامع اسلامی همواره در کنار هم و گاه به جای هم به کار رفته اند. در بررسی کتب لغت، چند معنا برای واژه «حجاب» می یابیم. حجاب به معنی پوشش(۱) و چیزی است که بین بیننده و آنچه می بیند، حائل شود.(۲) اصل کلمه «حجاب» به معنای پرده است و چون پرده خصوصیت پوشانندگی و مانع شدن دارد، این معانی را به حجاب داده اند.

«جلابیب»، جمع جلباب، به معنای مقنعه ای است که سر و گردن را می پوشاند. یا پارچه بلندی است که تمام بدن و سر و گردن را می پوشاند.(۳) همچنین امین الاسلام طبرسی در مجمع البیان، ذیل آیه می نویسد: «جلباب روسری بلندی است که زنان هنگام خروج از خانه،

۱- لسان العرب، ج ۱، ص۲۹۸.

۲- مجمع البحرین، ج ۲، ص۳۴.

۳- فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان، ص ۱۸۹.

ص: ۵۶

سر و صورت خود را به وسیله آن می پوشانند.» (احزاب : ۵۹) مقصود این است که با روپوشی که زن بر تن می کند، محل گریبان و گردن را بپوشاند. با توجه به معانی جلباب و از جمله این معنی که پارچه بلندی برای پوشیدن تمام بدن و سر و گردن است، در معنای امروزی می توان پوشش «چادر» را با «جلباب»، همانند و مشابه در نظر گرفت. از آنجا که در این آیه، به طور مشخص به استفاده زنان و دختران از جلباب اشاره شده است، می توان نتیجه گرفت که به فرموده رهبر معظم انقلاب اسلامی، چادر به عنوان یک حجاب برتر مطرح شده است.

با توجه به معانی ذکر شده، حجاب، امری ظاهری و بیرونی است؛ یعنی در حقیقت، پوشش ظاهری افراد به ویژه زنان را حجاب می گویند. «عفاف» نیز حالتی درونی است که انسان را از گناه و حرام باز می دارد و آثار آن در گفتار و کردار انسان نمود پیدا می کند.

از مقایسه معانی «حجاب» و «عفاف» به این نتیجه می رسیم که عفاف، حالت نفسانی و درونی است که نمودهای گوناگونی دارد از جمله: عفت در نگاه، عفت در گفتار، عفت در راه رفتن، عفت در زینت و عفت در پوشش. «حجاب» نیز در حقیقت همان نمود «عفاف» در نوع پوشش است.

«حجاب» همان پوشش ویژه و «عفت» یک خصلت و بینش و منش است. عفت، فراتر و برتر از حجاب است. در حقیقت، کاربرد لفظ «عفاف» در مورد «حجاب و پوشش» از قبیل کاربرد لفظ کل در بعضی از مصادیق آن است.

حجاب و عفاف، در تمام ادیان و مذاهب دارای جایگاه خاصی است. بنا به گواهی متون تاریخی، در بیشتر ملت ها و آیین های جهان،

ص: ۵۷

حجاب و عفاف در بین زنان، معمول بوده است. هرچند کاربرد حجاب در طول تاریخ، فراز و نشیب های زیادی را پیموده و گاهی با اعمال سلیقه حاکمان، تشدید یا تخفیف یافت، ولی هیچ گاه به طور کامل از بین نرفته است.

استاد مرتضی مطهری در این زمینه می نویسد:

گرچه پوشش، در بین عرب مرسوم نبود و اسلام آن را به وجود آورد، ولی در ملل غیر عرب، به شدیدترین شکل، رواج داشت. در ایران و در بین یهود و مللی که از فکر یهود پیروی می کردند، حجاب به مراتب، شدیدتر از آنچه اسلام می خواست، وجود داشت. در بین این ملت ها وجه و کفّین (صورت و کف دست ها) هم پوشیده می شد. حتی در بعضی از ملت ها سخن از پوشیدن زن و چهره زن نبود، بلکه سخن از قایم کردن زن بود و این فکر را به صورت یک عادتِ سفت و سخت درآورده بودند.(۱)

ویلیام جیمز، روان شناس معروف، حیا را امری اکتسابی می داند و می نویسد: «زنان دریافتند که دست و دل بازی مایه طعن و تحقیر است و این امر را به دختران خود یاد دادند... .»(۲) شوپنهاور نیز حیای زن را رهاورد پیمان پنهانی زنان برای افزایش ارزش و جذابیت خود و وادار ساختن مرد به جست وجو می داند. بنابراین دیدگاه، حیا به نوعی در نهاد زنان ریشه دارد و از سرشت خاص آنان بر می خیزد. متداول بودن حجاب و عفاف در میان ملل مختلف که عقیده، مذهب و شرایط جغرافیایی متفاوت داشتند، نشان دهنده تمایل فطری زنان به حجاب

۱- مسئله حجاب، ص۲۹.

۲- ویل دورانت، لذات فلسفه، ترجمه: عباس زریاب، ص ۲۹۱.

ص: ۵۸

است. بسیاری از جامعه شناسان عفاف، زن را مقتضای طبیعی جامعه بشری معرفی کرده اند.

مونتسکیو می نویسد:

قوانین طبیعت حکم می کند زن، خوددار باشد؛ زیرا مرد با تهور آفریده شده است و زن، نیروی خودداری بیشتری دارد. بنابراین، تضاد بین آنها را می توان با حجاب از بین برد و بر اساس همین اصل، تمام ملل جهان معتقدند که زنان باید حیا و حجاب داشته باشند.(۱)

از دست رفتن عفت زنان به قدری نواقص و معایب پدید می آورد و روح مردم را فاسد می کند که اگر کشوری بدان دچار گردد، در بدبختی های فراوان فرو می رود.به خصوص در حکومت دموکراسی، از دست رفتن عفت سبب بزرگ ترین بدبختی ها و مفاسد می شود و اساس حکومت را از بین می برد.با عنایت به تمایل فطری زن و نقش حیاتی پوشش زنان در کنترل و هدایت غرایز شهوانی در مسیر صحیح و جلوگیری از فساد و تباهی جامعه، پیامبران الهی، هماهنگ با فطرت انسانی زنان، آنان را به حجاب فرا خواندند و بدین وسیله اشتیاق درونی شان را با قوانین تشریعی استحکام بخشیدند.(۲)

اسلام که آخرین آیین الهی و کامل ترین دین است و از طرف خداوند عالم، برای همیشه و همه بشریت، نازل شده است، لباس را «هدیه الهی» معرفی کرده و وجوب پوشش زنان را با تعدیل و انتظام مناسبی به جامعه

۱- شارل مونتسکیو، روح القوانین، ترجمه و نگارش: علی اکبر مهتدی، ص ۳۲۵.

۲- شارل مونتسکیو، روح القوانین، ترجمه و نگارش: علی اکبر مهتدی، صص ۳۲۵ و ۳۲۶.

ص: ۵۹

بشری ارزانی داشته است. اسلام با پرهیز از انحرافات یا افراط و تفریط ها درباره پوشش زنان، در تشریح قانون، حدّ و مرزی متناسب با غرایز انسانی را در نظر گرفته است.

در حجاب اسلامی، سهل انگاری های زیان بار و سخت گیری های بی مورد وجود ندارد. حجاب اسلامی آن گونه که غرب تبلیغ می کند، به معنای حبس زن در خانه یا پرده نشینی و دوری از شرکت در مسائل اجتماعی نیست، بلکه بدین معناست که زن در معاشرت خود با مردان بیگانه، موی سر و اندام خود را بپوشاند و به جلوه گری و خودنمایی نپردازد.

قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، به زنان تفهیم کرده بودند که حجاب و عفاف مانع پیشرفت و رشد است و هر زنی برای پیشرفت اجتماعی، سیاسی و علمی باید بدون حجاب ظاهر شود. امام خمینی رحمه الله در این باره می فرماید:

بانوان ما را منحط کردند، خیانت کردند بر ملت ما. بانوان ما را ملعبه کردند. بانوان ما را مثل عروسک ها کردند. بانوان ما جنگ جو بودند، اینها خواستند، ننگ جو باشند.(۱) امروز زنان در جمهوری اسلامی هم دوش مردان در تلاش و سازندگی خود وکشور هستند و این است معنای آزاد زنان و آزاد مردان.(۲)

اصل حکم حجاب از ضروریات است و منکر آن، حکمِ منکر ضروری را دارد و منکر ضروری، محکوم به کفر است، مگر اینکه معلوم باشد که منکر خدا یا رسول نیست.(۳)

۱- سید روح الله موسوی خمینی رحمه الله، تحریر الوسیله، ص۲.

۲- سید روح الله موسوی خمینی رحمه الله، تحریر الوسیله، ص۷۲.

۳- سید روح الله موسوی خمینی رحمه الله، تحریر الوسیله، ص۳.

ص: ۶۰

مرتضی مطهری نیز در این باب معتقد است:

حجاب در اسلام از یک مسئله کلی تر و اساسی تر ریشه می گیرد و آن این است که اسلام می خواهد انواع التذاذهای جنسی چه بصری و چه نوع دیگر به محیط خانوادگی و در کادر ازدواج قانونی اختصاص یابد، اجتماع منحصرا برای کار و فعالیت باشد، بر خلاف سیستم کنونی غربی که کار و فعالیت را با لذت جویی های حسی به هم می آمیزد.(۱)

ب) ابعاد عفاف

اشاره

ب) ابعاد عفاف

در تعریف عفاف گفته شد که عفاف حالتی درونی و نفسانی است که مصادیق و نشانه هایی دارد. به طور کلی، عفاف جنبه های مختلفی دارد که به صورت گذرا به برخی از این محورها اشاره می کنیم:

یک عفاف در نگاه

یک عفاف در نگاه

چنان که گفته شد، عفاف کنترل کننده تمایلات فطری انسان است. یکی از تمایلاتی که به طور فطری در انسان وجود دارد، گرایش به جنس مخالف است. ازاین رو، در اسلام در مورد کنترل نگاه (به ویژه به جنس مخالف) تأکید فراوانی شده است. از امام علی علیه السلام روایت داریم که «چشم، راهبر (پیام رسان) دل است.»(۲) خداوند در آیات حجاب قبل از اینکه دستور حجاب و پوشش بدهد، به عفت در نگاه توصیه می کند و به مردان و زنان مؤمن دستور می دهد که از نگاه حرام بپرهیزند: «قُل

۱- مسئله حجاب، ص۳۲.

۲- عبدالواحد تمیمی آمدی، غررالحکم و درر الکلم، تصحیح: میرجلال الدین حسینی، ص ۶۰.

ص: ۶۱

لِّلْمُؤْمِنِینَ یَغُضُّواْ مِنْ أَبْصَرِهِمْ... وَ قُل لِّلْمُؤْمِنَتِ یَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ». (نور: ۳۰ و ۳۱)

تفاسیر علما درباره «غض بصر» در این دو آیه متفاوت است، اما در مجموع، با توجه به دستوری که بعد از «غض بصر» آمده؛ یعنی «یَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ»، منظور از «غض بصر» در اینجا پرهیز از نگاه به مواضعی است که پوشش آن واجب است؛ یعنی در زنان تمام بدن به جز صورت و دو دست و دو پا از مچ به پایین و در مرد از زیر ناف تا بالای زانو باید پوشیده شود.(۱)

روایات فراوانی هم از معصومان علیهم السلام در مورد نهی از نگاه خیره و چشم چرانی و تشویق عفت خواهان رسیده است. برای نمونه، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «آن کس که چشم را از حرام پر کند، خداوند در روز قیامت، چشم هایش را از میخ های آتشین پر خواهد کرد و آن گاه درونش را از آتش آکنده می کند تا مردم از گورها برآیند و سپس او را به آتش افکند.»(۲) در روایت دیگری از ایشان نقل شده است: «چشمان خود را (به حرام) ببندید تا عجایب را ببینید».(۳)

در همین زمینه از امام صادق علیه السلام روایت شده است: «نگاه (حرام)، تیری است مسموم از جانب شیطان. هرکس آن را به دلیل خدا (نه غیر او) ترک کند، خداوند در پی آن، ایمانی به او می دهد که طعم آن را بچشد.»(۴) و نیز می فرماید: «نگاه بعد از نگاه (به حرام)، شهوت را در دل می رویاند و همین برای هلاک صاحب آن کافی است.»(۵) همچنین

۱- طوسی، الامالی، ج۷، ص۴۲۷.

۲- محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج۱۴، ص۲۶۸.

۳- محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج۱۴، ص۲۶۹.

۴- شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج۴، ص۱۸.

۵- شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج۴، ص۱۸.

ص: ۶۲

امیرمؤمنان علی علیه السلام در حدیثی، کوری چشم را از چشم چرانی بهتر دانسته است.(۱)

حاصل بحث آنکه چون «نگاه حرام» عامل اصلی و اولیه بسیاری از انحرافات است، اولین دستور خداوند در زمینه عفاف در سوره نور،(۲) حفظ نگاه و پرهیز از «چشم چرانی» است.

دو عفاف در پوشش

دو عفاف در پوشش

«حجاب و پوشش» یکی از مهم ترین مصادیق «عفاف» است. نفس انسان به او امر می کند که زیبایی های جسمی خود را نمایان کند تا دیگران بیشتر به او توجه کنند. این مسئله در مورد زنان که مظهر زیبایی و جمال هستند و از طرفی ذاتاً دوست دارند زیبایی هایشان را نمایان کنند، بیشتر مطرح است. در حقیقت، عفاف در پوشش، کنترل نفس در این بعد است؛ یعنی عفاف باعث می شود انسان در نمایان کردن زیبایی های خود، پا را از حد فراتر ننهد. در اسلام، پوشش یکی از نشانه های برجسته عفاف است.

اقتضای عفت در پوشش آن است که انسان از پوشیدن لباس های تنگ و چسبان یا نازک و بدن نما که موجب جلب انظار دیگران و خودنمایی می شود، اجتناب کند و در کیفیت پوشش خود جانب وقار و سنگینی را برگزیند. امام علی علیه السلام می فرماید: «شما را به پوشش لباس ضخیم توصیه می کنم؛ چرا که هر کس لباسش نازک باشد، دینش نازک است.»(۳) این گونه افراد در حقیقت، پوشیدگان برهنه هستند؛ یعنی کسانی که پوشش آنها با برهنگی چندان تفاوتی ندارد.

۱- غررالحکم و دررالکلم، ص ۲۶۰.

۲- نور: ۳۰ و ۳۱.

۳- وسائل الشیعه، ج۴، ص۳۸۹.

ص: ۶۳

به همین دلیل، خداوند در قرآن دستور می دهد که زنان روسری خود را چنان روی سینه هایشان بیندازند که گردن و سینه هایشان پوشیده شود: «وَ لْیَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَی جُیُوبِهِنَّ.» (نور: ۳۱) واژه شناسان در معنای «خمار» گفته اند: «خمار برای زن به کار می رود و به معنای مقنعه است و گفته می شود خمار چیزی است که زن سر خود را با آن می پوشاند».(۱)

سه عفاف در «زینت و آرایش»

سه عفاف در «زینت و آرایش»

آیین مقدس اسلام که برنامه جامع سعادت و کام یابی بشر است، به موضوع زیبایی، زیبا دوستی، آرایش و پیرایش توجه مخصوص دارد و پیروان خود را به زیبایی و آرایش و استفاده از نعمت ها توصیه می کند تا یکی از خواهش های طبیعی بشر یعنی جمال دوستی وی ارضا شود. امام باقر علیه السلام می فرماید: «شایسته نیست که زن، خود را با زیور آرایش ندهد. دست کم باید گردن بندی به گردن بیاویزد.»(۲) امام صادق علیه السلام نیز تأکید کرده است: «وقتی خداوند به بنده اش نعمتی عطا می کند، دوست دارد آن را ببینند؛ چراکه خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد».(۳)

در اسلام، پوشیدن لباس زیبا، مسواک زدن، شانه و روغن زدن به مو، معطر بودن، انگشتر به دست کردن و آراستن خود هنگام عبادت و معاشرت با مردم در مسجد یا محیط خانواده و اجتماع از مستحبات مؤکد است. این مطلب از آیات قرآنی نیز برداشت می شود: «یَبَنِیءَادَمَ خُذُواْ زِینَتَکُمْ عِندَ کُلِّ مَسْجِدٍ... .» (اعراف: ۳۱) در این آیه به فرزندان آدم

۱- لسان العرب، ج۴، ص۲۵۵.

۲- کافی، ج۵، ص۵۰۹.

۳- کافی، ج۶، ص۴۳۹.

ص: ۶۴

خطاب شده است که زینت خود را هنگام رفتن به مسجد با خود بردارید. در آیه بعد با لحن تندی به آنها که گمان می برند تحریم زینت ها و پرهیز از غذاها و روزی های پاک و حلال، نشانه زهد و پارسایی است، پاسخ می دهد:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِى أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ فِى الْحَيَوهِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَهِ كَذَ لِكَ نُفَصِّلُ الْأَيَتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ. (اعراف: ۳۲)

بنابراین، اسلام از زینت و آراستگی و پیراستگی نهی نمی کند، اما در قرآن و اسلام، «تبّرج» و آشکار کردن زینت در محافل اجتماعی و برای غیر محارم نکوهش شده است؛ چون باعث فساد و برانگیخته شدن شهوت و در نتیجه، گناه و آلودگی می شود: «وَ لَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَهِلِيَّهِ الْأُولَى». (احزاب: ۳۳)

در معنای تبرّج آمده است: «تبرج، آشکار کردن زینت و هر چیزی است که شهوت مرد را برانگیزاند».(۱)

بنابراین، منظور از عفاف در زینت این نیست که انسان از زینت بهره نبرد و آراستگی را کنار نهد، بلکه باید این امر به زیاده روی و افراط نگراید و از حد شایسته و اعتدال خود که اسلام مشخص کرده است، تجاوز نکند. اگر این غریزه از حد و مرز شرعی خود تجاوز کند، آتش شهوت را شعله ور می سازد و دام شیطان را برای انسان می گستراند.

علامه طباطبایی در این باره می فرماید:

کمتر فسادی در عالم ظاهر می شود و کمتر جنگ خونینی است

۱- لسان العرب، ج۲، ص۲۱۲.

ص: ۶۵

که نسل ها را قطع و آبادی ها را ویران سازد و نتیجه اسراف و افراط در استفاده از زینت ها و زرق و برق نبوده باشد؛ زیرا انسان طبعاً این طور است که وقتی از جاده اعتدال بیرون شد و پا از مرز خود بیرون گذاشت، مشکل می تواند خود را کنترل کند.(۱)

چهار عفاف در خوردن

چهار عفاف در خوردن

یکی از اقسام عفاف، عفت در خوراک است؛ به این معنی که در خوردن علاوه بر اینکه باید به حلال و حرام بودن مقیّد بود، جانب اعتدال نیز رعایت شود. مراد از عفت در خوراک آن است که انسان از خوردنی ها به قدر نیازش اکتفا کند. در روایات اسلامی همواره به این امر در کنار پاک دامنی و حتی قبل از آن توصیه شده است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «دو چیز بیشتر از هر چیزی، اُمت مرا به آتش می افکند؛ شکم و عورت.»(۲) در روایت دیگری از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده: «بعد از خودم، نسبت به سه چیز از امتم در هراسم؛ گمراهی پس از معرفت، تاریکی فتنه ها و شهوت شکم و فرج.»(۳) از امام باقر علیه السلام نقل شده است: «برای بندگی و عبادت خداوند هیچ راهی بهتر از عفت شکم و فرج نیست».(۴)

پنج عفاف در فقر و غنا

پنج عفاف در فقر و غنا

عفاف در بعد مادی، نوعی دیگر از عفاف است که شامل عفاف در حالت فقر و عفاف در حالت غنا می شود که به آن اشاره می کنیم:

۱- محمدحسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج۸، ص۱۰۲.
۲- کافی، ج۲، ص۷۹.
۳- کافی، ج۲، ص۷۹.
۴- کافی، ج۲، ص۷۹.

ص: ۶۶

اول عفاف در حالت فقر

در قرآن می خوانیم:

لِلْفُقَرَآءِ الَّذِینَ أُحْصِرُواْ فِی سَبِیلِ اللَّهِ لاَ یَسْتَطِیعُونَ ضَرْبًا فِی الْأَرْضِ یَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِیَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِیمَهُمْ لاَ یَسْئلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا... . (بقره: ۲۷۳)

در این آیه، سخن از نیازمندان آبرومند است که با وجود نیاز مالی شدیدی که دارند، به خاطر عزت نفسشان از طلب و درخواست کمک از دیگران خودداری می ورزند، به گونه ای که اگر کسی از حال آنها باخبر نباشد، بی نیازشان می پندارد. بنابراین، عفاف در فقر آن است که انسان بر فقر خود صبر کند، خویشتن دار باشد و آن را پنهان دارد و نزد دیگران گدایی نکند. پس برای رسیدن به حاجت خود تلاش کند و به خداوند اعتماد و توکل داشته باشد. بیشتر از نیاز و حاجت نخواهد و قانع و شکرگزار خداوند باشد. به سبب فقر در عبادت خداوند کوتاهی و بداخلاقی نکند. نزد ثروتمندان چرب زبانی و چاپلوسی نکند، عزت و کرامت خود را حفظ کند و حق را زیر پا نگذارد. اگر چیزی بدون سؤال و تقاضا به او عطا کردند، پس از اطمینان از حلال بودن آن به قدر نیاز و حاجتش آن را بپذیرد و بیشتر از آن را نپذیرد.

البته حفظ عفاف هنگام فقر کار آسانی نیست و هر کسی از عهده آن بر نمی آید و به دلیل دشوار بودن آن، در قرآن، اصطلاح «تعفّف» به کار رفته که به نوعی، دشواری آن را می رساند؛ چرا که «تعفف یعنی با سختی و تکلف عفت ورزید.»(۱) امیرمؤمنان علی علیه السلام نیز در این باره می فرماید: «عفاف، زینت فقر و شکر، زینت بی نیازی است».(۲)

۱- لسان العرب، ج۹، ص۲۵۳.

۲- نهج البلاغه، ص ۵۳۴.

ص: ۶۷

اگر فقر به زینت عفاف آراسته باشد، انسان را به خداوند نزدیک و بهشت را برای او تضمین می کند. فقر نکوهیده این است که انسان فقیر عفاف را زیر پا نهد، دست طمع پیش مردم دراز کند، عزت و کرامت خود را ارزانی حرص و طمع کند و آزمندی، او را به بداخلاقی و لغزش و گناه بکشاند. این گونه فقر از قبر بدتر است و انسان را خوار و ذلیل می کند و چه بسا که به کفر بینجامد و این همان فقری است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از آن به خداوند پناه می برد.

دوم عفاف در حالت غنا

خداوند در قرآن می فرماید:

«وَابْتَلُواْ الْيَتَمَى حَتَّى إِذَا بَلَغُواْ النِّكَاحَ فَإِنْ ءَانَسْتُم مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُواْ إِلَيْهِمْ أَمْوَ لَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبَرُواْ وَمَن كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ...». (نساء: ۶)

در این آیه به کسانی که بی نیاز هستند، دستور داده شده است عفت پیشه کنند و از تصرف در مال یتیم خودداری ورزند.(۱) اساساً عفت هنگام بی نیازی و توان مندی از صفات مؤمن شمرده است: «اَلْمؤمِنُ عَفيفٌ فِي الْغِنَى».(۲)

پس تنها فقیر نیست که باید عفاف داشته باشد، بلکه توانگر و ثروتمند نیز باید با عفاف باشد تا ثروتش در دنیا و آخرت سودمند باشد. اگر انسان ثروتمند یا بی نیاز، به معنای واقعی کلمه، عفت پیشه کند، یعنی در کسب، نگه داری و هزینه کردن مال دچار فعل حرام و قبیح نشود، مال

۱- مجمع البیان، ج۳، ص۱۷.

۲- محسن غرویان و عبدالجواد ابراهیمی، صحیفه سجادیه، ۱۳۷۶، ص۲۳۵.

ص: ۶۸

و ثروتش مشروع است و این ثروت می تواند در پرهیزگاری شخص نیز اثر مثبت داشته باشد، چنان که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «بهترین یاور برای تقوای خدا، ثروت است.»(۱) اگر انسان ثروتمند جانب عفاف را رعایت نکند، ثروتش موجب فساد و تباهی دین و ایمان وی خواهد شد. ازاین رو، خداوند در قرآن، مال و ثروت را «فتنه» نامیده است؛ چون مایه امتحان انسان است و می تواند عامل سعادت یا شقاوت وی باشد.

شش عفاف در گفتار (عفت کلام)

شش عفاف در گفتار (عفت کلام)

یکی دیگر از حوزه های عفاف، حوزه کلام و گفتار است. خداوند در قرآن، قالب های مختلفی را برای کلام بیان کرده است، مانند: «قول حَسَن» (بقره: ۸۳) یعنی گفتار نیکو؛ «قول معروف» (بقره: ۲۳؛ نساء: ۵؛ نساء: ۸؛ احزاب: ۳۲) یعنی گفتار شایسته؛ «قول لیّن» (طه: ۴۴) یعنی کلام نرم و ملایم؛ «قول کریم» (اسراء: ۲۳) یعنی سخن ارجمند؛ «قول سدید» (نساء، ۹؛ احزاب، ۷۰) یعنی کلام محکم و استوار و «قول بلیغ» (نساء، ۶۳) یعنی کلام رسا و پیراسته. حال باید دید مراد از عفت کلام چیست؟

کلام عفیف، کلامی است که هم از نظر محتوا و هم از نظر شیوه بیان، قرین عفت باشد. آوا و آهنگ صدا هنگام سخن گفتن باید به گونه ای باشد که ادب و عفت رعایت شود. یکی از نمادهای بی عفتی در گفتار، سخن گفتن با ناز و عشوه با نامحرمان است. خداوند خطاب به زنان پیامبر می فرماید: «یَا نِسَآءَ النَّبِیِّ لَسْتُنَّ کَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ إِنِ اتَّقَیْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَیَطْمَعَ الَّذِی فِی قَلْبِهِ مَرَضٌ وَ قُلْنَ قَوْلاً

۱- کافی، ج۵، ص ۷۱.

ص: ۶۹

مَّعْرُوفًا؛ ای زنان پیامبر، شما اگر تقوا داشته باشید، مانند احدی از زنان دیگر نیستید. پس در سخن دلربایی نکنید که شخص بیماردل به طمع می افتد و سخن نیکو بگویید». (احزاب: ۳۲)

در این آیه، فلسفه نهی از طنّازانه سخن گفتن، طمع ورزی نامحرمان ذکر شده است. بنابراین، سخنی که شرع و عرف اسلامی آن را بپسندد، سخنی نیست که با لحن نیکو و کرشمه همراه باشد. در این آیه هم به کیفیت سخن گفتن با نامحرم اشاره شده و هم به محتوای کلام. محتوای کلام باید «قول معروف» باشد؛ یعنی سخنی که شرع و عرف اسلامی آن را بپسندد و آن سخنی است که تنها مدلول خود را برساند.(۱) خطاب این آیه به زنان پیامبر است، ولی دستوری است برای تمامی زنان.

بنابراین، از دیدگاه قرآن، هرگونه کلامی که با ناز و غمزه و تغییر صدا همراه باشد و زمینه گناه را فراهم کند، ممنوع و از حوزه تقوا (که عفت بخشی از آن محسوب می شود) خارج است.

توصیه دیگر اسلام در سخن گفتن این است که صدای خود را هنگام صحبت کردن بالا نبریم. یکی از توصیه های لقمان حکیم به پسرش این است که صدای خود را کوتاه کند. علاوه بر آهنگ کلام، محتوا و درون مایه سخن نیز باید قرین عفت باشد. خداوند به انسان ها توصیه می کند که در سخن گفتن با نامحرم به خوبی و شایستگی سخن بگویند: «قُلْنَ قَوْلاً مَّعْرُوفًا.» (احزاب: ۳۲) سید قطب در تفسیر «قول معروف» می گوید: «قول معروف یعنی اینکه سخن آنها در امور معروف و نیک باشد نه منکر و زشت مانند شوخی کردن و... .»(۲) باید دانست که این

۱- سید محمدحسین طباطبایی، تفسیرالمیزان، ج۱۶، ص۳۰۹.

۲- سید قطب، الاسلام و مشکلات الحضاره، ج۵، ص۲۸۵۹.

ص: ۷۰

دستور تنها برای زنان نیست، بلکه به مردان نیز دستور داده شده است خواستگاری به صورت شایسته ای سخن بگویند:

وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِی أَنفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِن لاَّ تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلاَّ أَن تَقُولُواْ قَوْلاً مَّعْرُوفًا. (بقره: ۲۳۵)

بنابراین، محتوای کلام نباید تحریک آمیز باشد. کلامی که شهوت را برانگیزد، دور از عفت است و در اسلام منع شده است. از امیرمؤمنان علی علیه السلام نقل شده است: «هر کس زبان خود را حفظ کند، خداوند، عورتش را حفظ می کند».(۱)

یک نوع از بی عفتی گفتار، سخن رکیک و زشت است که در منابع اسلامی و روایات بسیار نکوهش شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می فرماید: «خداوند، بهشت را بر انسان بدزبان فحاشی که برایش مهم نیست چه می گوید و چه می شنود، حرام کرد».(۲)

هفت عفاف در اندیشه (فکر)

هفت عفاف در اندیشه (فکر)

اعمال انسان نتیجه اندیشه اوست. انسان ابتدا به یک موضوع فکر می کند. سپس عمل می کند. بنابراین، انسان ها آن گونه که می اندیشند، زندگی می کنند و رفتار آنها انعکاس افکار و اندیشه هایی است که در سر می پرورانند.

عفاف در اندیشه و فکر به معنی کنترل و مدیریت افکار به ویژه خیالات است تا وارد عرصه های آلوده و خلاف عفت نشود.

۱- ورام بن ابی فراس، مجموعه ورام، ج۱، ص ۱۱۰.

۲- محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج۷۴، ص۴۶.

ص: ۷۱

تخیل شهوانی و تحریک کننده، عمل مشهود خلاف عفت نیست، اما نوعی زیاده خواهی است که تأثیر روانی عمیقی دارد. فکر کردن به گناه تا زمانی که عملی نشود، گناه محسوب نمی شود، اما افکار ناپاک که نتیجه افسارگسیختگی اندیشه و کنترل نداشتن انسان بر شیوه فکر کردن خود است، رفته رفته آینه دل را سیاه می کند و زمینه فساد را فراهم می سازد. اگر انسان همیشه به مسائل خلاف عفت فکر کند، حتی اگر به افکارش جامه عمل نیز نپوشاند، در درازمدت به این گونه افکار عادت می کند، عفت و حیای درونی خود را از دست می دهد و گناه را سبک می شمرد و در نتیجه به سوی آن کشیده می شود.

حر عاملی در این باره می نویسد:

حضرت امام صادق علیه السلام از حضرت عیسی مسیح روایت کرده است که به حواریون فرمود: حضرت موسی علیه السلام به شما امر کرد زنا نکنید، ولی من به شما امر می کنم فکر زنا را هم در خاطر نیاورید، تا چه رسد به عمل زنا؛ زیرا آن کسی که به زنا فکر کند، مانند کسی است که در عمارت زیبا آتش روشن کند. بدیهی است دودهای تیره آتش، زیبایی عمارت را خراب می کند، اگر چه عمارت آتش نگیرد.(۱)

ایشان در کلام دیگری فرمود: «کسی که زیاد درباره لذات مادی و شهوی فکر کند، روزی مغلوب چنین فکری خواهد شد».(۲)

پیش گیری بهتر از درمان است. عاقل برای پیش گیری از گناه باید از فکر کردن به آن بپرهیزد؛ چه بسا فکر گناه مقدمه انجام آن شود.

۱- وسائل الشیعه، ص ۲۴۰.

۲- وسائل الشیعه، ص ۲۴۰.

ص: ۷۲

امام علی علیه السلام نیز در این مورد فرموده است: «فرو رفتن و تفکر مردم در مورد چیزی، مقدمه وجود آن است.»(۱) ایشان در جایی دیگر می فرماید: «کسی که زیاد به گناه فکر کند، سرانجام افکارش، او را به گناه وا می دارد».(۲)

محافظت از فکر و کنترل آن از وسوسه های شیطانی، موجب عفاف روح و روان انسان می شود که نتیجه آن، در گفتار و رفتار انسان مشهود است. عفت درون و اندیشه پاک، رفتار و کردار پاک را در پی دارد و اندیشه ناپاک ثمره ای جز رفتار، کردار و گفتار ناپاک نخواهد داشت.

در اهمیت کنترل فکر در جایی دیگر از حضرت علی علیه السلام روایت شده است که: «دل انسان از فکر به گناه، روزه باشد، بهتر است از اینکه شکم او از طعام.»(۳) پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز درباره تأثیر اندیشه انسان بر ظاهر او می فرماید: «هرگاه دل انسان پاک باشد، جسم او نیز پاک است و اگر دل انسان، ناپاک و آلوده شود، جسمش نیز به آلودگی کشیده می شود».(۴)

۳. حدود و ضوابط عفاف در آموزه های اسلامی و احکام و فتاوای مراجع عظام تقلید

اشاره

۳. حدود و ضوابط عفاف در آموزه های اسلامی و احکام و فتاوای مراجع عظام تقلید

در این بخش، مهم ترین آموزه های دینی مورد تأکید در زمینه عفاف را ابتدا از دیدگاه مبانی اسلامی بررسی می کنیم. سپس احکام و فتاوای مراجع عظام تقلید را در زمینه عفاف می آوریم.

۱- مصطفی درایتی و حسین درایتی، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، ص ۴۸۰.
۲- غررالحکم و دررالکلم، ص۱۸۵.
۳- غررالحکم و دررالکلم، ص۱۷۶.
۴- بحارالانوار، ج۶۷، ص ۵۰.

ص: ۷۳

الف) احکام نگاه به نامحرم

الف) احکام نگاه به نامحرم

خداوند متعال در آیه ۳۱ سوره نور احکامی را درباره حدود نگاه زن و مرد نامحرم و لزوم حفظ عفاف به روشنی بیان کرده است:

قُل لِّلْمُؤْمِنِینَ یَغُضُّواْ مِنْ أَبْصَـرِهِمْ وَ یَحْفَظُواْ فُرُوجَهُمْ ذَ لِکَ أَزْکَی لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِیرٌ بِمَا یَصْـنَعُونَ وَ قُل لِّلْمُؤْمِنَتِ یَغْضُـضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ وَیَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ.

به مردان مؤمن بگو که چشم های خود را فرو پوشـند و نیز دامان خویش را حفظ کنند که برای ایشان پاکیزه تر است. همانا خداوند به آنچه انجام می دهند، آگاه است و به بانوان باایمان بگو چشم های خود را فرو پوشـند و دامان خود را پاک نگاه دارند. (نور: ۳۰ و ۳۱)

برخی فتاوای مشهور مراجع عظام تقلید درباره جنبه های مختلف نگاه به نامحرم، به این شرح است:

امام خمینی رحمه الله در مورد مسئله حکم نگاه مرد به زن نامحرم معتقد است:

نگاه کردن مرد به بـدن زن نامحرم، چه با قصد لذت و چه بدون آن حرام است. نگاه کردن به صورت و دست ها اگر به قصد لذت باشد، حرام است، ولی اگر بدون قصد لذت باشد، مانعی ندارد و نگاه کردن زن به بدن مرد نامحرم نیز حرام می باشد.(۱)

۱- احسـان اصـولی و محمـدحسن بنی هاشـمی خمینی، توضیـح المسائـل مراجع: مطـابق بـا فتـاوای سـیزده نفر از مراجع معظم تقلید (حضـرات آیـات امـام خمینی، بهجت، سیسـتانی، نوری همـدانی، خـامنه ای، مکـارم شـیرازی، صافی گلپایگانی، سـبحانی، موسوی تبریزی، وحید خراسانی، جوادی آملی، فاضل لنکرانی، علوی گلپایگانی)، قم، صبرا، ۱۳۸۷.

ص: ۷۴

مقام معظم رهبری نیز در این مورد معتقد است: «این مسئله جایز نیست».(۱)

دیگر مراجع عظام تقلید نیز نگاه کردن مرد به زن نامحرم را با قصد لذت، حرام می دانند و به اجتناب از آن توصیه می کنند.(۲)

امام خمینی رحمه الله درباره حکم نگاه اتفاقی به بدن و موی زنانی که موهای خود یا بخشی از موهای خود را بیرون می گذارند، معتقد است: «نگاه اتفاقی به بدن و موی آنان حرام نیست، ولی باید از نگاه عمدی و پیوسته اجتناب کرد».(۳)

دیگر مراجع عظام تقلید نیز چنین نظری را تایید می کنند(۴).

امام خمینی رحمه الله در مورد حکم شرعی «نگاه به برجستگی های بدن زن نامحرم»، معتقد است:

«اگر با قصد لذت باشد و یا بترسد که به گناه بیفتد، نگاه به این مواضع جایز نیست».(۵)

مراجع عظام تقلید در این باره بر اجتناب از چنین امری تأکید دارند(۶).

امام خمینی رحمه الله درباره

در توضیح المسائل می نویسد:

۱- سید علی خامنه ای، اجوبه استفتائات، ص ۱۴۰.

۲- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، صص ۶۹۷ و ۶۹۸، محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ص۲۵۸. لطف الله صافی گلپایگانی، جامع الاحکام، ص ۳۲۲.

۳- تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۴۰.

۴- تفسیر نمونه، صص ۶۹۷ و ۶۹۸، جامع المسائل، ص۲۵۸، جامع الاحکام، ص ۳۲۲، توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای سیزده نفر از مراجع معظم تقلید، صص ۱۹۰ ۱۹۵ (برای آگاهی به بخش ضمائم مراجعه شود).

۵- سید روح الله موسوی خمینی، رساله توضیح المسائل، ص ۱۴.

۶- تفسیر نمونه، صص ۶۹۷ و ۶۹۸، جامع المسائل، ص۲۵۸، جامع الاحکام، ص ۳۲۲، توضیح المسائل مراجع، صص ۱۹۰ ۱۹۵. (برای آگاهی به بخش ضمائم مراجعه شود).

ص: ۷۵

در حالت عادی، نگاه کردن به نامحرم چه در آیینه و چه در شیشه و آب و مانند آن حرام است، اما در مقام ناچاری و درمان که جزء با رؤیت ممکن نیست، دیدن نامحرم از داخل آیینه و شیشه اشکال ندارد.(۱)

امام خمینی رحمه الله در ادامه معتقد است:

البته این احکام مربوط به نگاه کردن به نامحرمی است که جایز نیست به او نگاه کنیم، یا عضو یا اعضایی از او می باشد که نگاه کردنش حرام است، ولی اگر نامحرم از کسانی باشد که نگاه کردن بدون ریبه به او اشکال ندارد (مانند زنان اهل کتاب) یا اموری که از منع نگاه استثنا شده اند، مثل وجه و کفین ایرادی ندارد.(۲)

بیشتر مراجع تقلید، این موارد را به عنوان مصادیق نگاه های ممنوع و حرام از سوی مرد به زن نامحرم عنوان می کنند: «نگاه به چهره آرایش کرده زن، نگاه به زیور آلات زن، نگاه به عکس بی حجاب زن آشنا، نگاه با ریبه (ترس افتادن به حرام)، نگاه به تمام بدن زن نامحرم (به جز صورت و دست ها تا مچ)، نگاه هوس آلود (هر چند به صورت و دست ها و یا به بدن هم جنس)».(۳)

همچنین آیات عظام امام خمینی رحمه الله ، وحید خراسانی، نوری همدانی و خامنه ای درباره

معتقدند که: «نگاه زن به بدن مرد نامحرم (به جز سر، گردن و دست ها و جاهایی که معمولاً آن را

۱- تحریرالوسیله (ج ۲)، ص ۷۶۱.

۲- تحریرالوسیله (ج ۲)، ص ۲۰۳.

۳- توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای ۱۳ نفر از مراجع معظم تقلید، ص ۴۱۸.

ص: ۷۶

نمی پوشانند)، حرام است، هر چند بدون قصد لذت باشد.(۱) مراجع دیگر نیز دیدگاهی نزدیک به این نظر دارند و بر اجتناب از نگاه آلوده از سوی زن به مرد نامحرم تأکید ویژه ای کرده اند.(۲)

ب) دیگر مقوله های عفاف در فتاوای مراجع عظام تقلید

اشاره

ب) دیگر مقوله های عفاف در فتاوای مراجع عظام تقلید

زیر فصل ها

یک حکم نمایش زینت، مو و اندام

دو حکم برخورد زن همراه با چهره خندان و متبسّم با مردان نامحرم

سه حکم سلام کردن مرد به زن نامحرم

چهار حکم دست دادن زن و مرد نامحرم

پنج حکم چت کردن با جنس مخالف و رد و بدل کردن صحبت های معمولی

شش حکم شوخی کردن با نامحرم

هفت حکم ارتباط صمیمی بین دختر و پسر

هشت حکم ارتباط تحصیلی بین دختر و پسر

نه حکم نامه نگاری با نامحرم

ده حکم صحبت کردنی که سبب جلب توجه می شود

یک حکم نمایش زینت، مو و اندام

یک حکم نمایش زینت، مو و اندام

قرآن کریم در ادامه آیه ۳۱ سوره نور و پس از دعوت به پرهیز از نگاه آلوده به نامحرم نکات روشنی را درباره حفظ عفاف اسلامی و پرهیز از نمایش زینت ها و حفظ عفاف اسلامی به زنان بیان می کند:

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِوَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

و زینت های خود را جز آن مقداری که ظاهر است، ننمایند و زینت های خود را آشکار نسازند، مگر برای، شوهرانشان، پدرانشان، پدر شوهرانشان، پسران همسرانشان، برادرانشان، پسر برادرانشان، زنان هم کیششان، کنیزانشان، مردان سفیهی که تمایلی به زنان ندارند یا کودکانی که از امور جنسی بی خبرند (غیر ممیز)

۱- توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای ۱۳ نفر از مراجع معظم تقلید، صص ۱۹۹ و ۲۰۱، استفتائات، ص۱۵۶.

۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۲۹۸.

ص: ۷۷

و پاهای خود را بر زمین نکوبند تا زینت های پنهانشان آشکار شود. همگی به سوی خداوند بازگردید، ای مؤمنان! باشد که رستگار شوید. (نور: ۳۰ و ۳۱)

امام خمینی رحمه الله ، پوشاندن دست و صورت را بنا بر احتیاط لازم عنوان کرده است.(۱) مقام معظم رهبری نیز در زمینه حکم آرایش زنان در خیابان ها و بیرون گذاشتن مقداری از موها و پوشیدن جوراب بدن نما و لباس های محرک معتقد است: «بر زن واجب است تمام بدن و مو و زینت خود را از نامحرم بپوشاند.»(۲) همچنین ایشان درباره حکم پوشیدن جوراب نازک و بدن نما برای خانم ها در بیرون از منزل و انظار نامحرمان می فرماید: «پوشانیدن بدن از نامحرمان بر زن واجب است و چنین جوراب هایی برای حجاب شرعی واجب کفایت نمی کند و پوشیدن تمام موی سر در برابر نامحرمان واجب است».(۳)

مراجع عظام تقلید نیز بر حرام بودن این دو فعل تأکید دارند.(۴)

دو حکم برخورد زن همراه با چهره خندان و متبسّم با مردان نامحرم

دو حکم برخورد زن همراه با چهره خندان و متبسّم با مردان نامحرم

مقام معظم رهبری در مورد حکم برخورد زن همراه با چهره خندان و متبسّم با مردان نامحرم هنگام خرید از مغازه ها و دیگر برخوردها معتقد است: «صحبت کردن و خندیدن با نامحرم اگر موجب مفسده باشد، جایز نیست. از هر کاری که موجب جلب توجّه نامحرم می شود، باید پرهیز نمود».(۵)

۱- سید روح الله موسوی خمینی، صحیفه نور، ج ۶، ص ۲۵۴.
۲- توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای سیزده نفر از مراجع معظم تقلید، ص ۴۱۹.
۳- توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای سیزده نفر از مراجع معظم تقلید، ص ۴۳۱.
۴- توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای سیزده نفر از مراجع معظم تقلید، صص ۴۱۹ و ۴۲۰.
۵- توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای سیزده نفر از مراجع معظم تقلید، ص۴۳۲.

ص: ۷۸

دیگر مراجع عظام تقلید نیز بر پرهیز از این امر و جایز نبودن آن تأکید دارند.(۱)

سه حکم سلام کردن مرد به زن نامحرم

سه حکم سلام کردن مرد به زن نامحرم

برخی علما و مراجع عظام تقلید درباره حکم سلام کردن مرد به زن نامحرم معتقدند سلام کردن مرد به زن نامحرم، کراهت ندارد، ولی از بعضی اخبار استفاده می شود سلام کردن به زن جوان مکروه است. علما درباره سلام کردن زن به مرد نامحرم معتقدند: «اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد».(۲)

چهار حکم دست دادن زن و مرد نامحرم

چهار حکم دست دادن زن و مرد نامحرم

«دست دادن زن و مرد نامحرم به یکدیگر به اتفاق تمام علمای اسلام حرام است و از ضروریات دین شمرده می شود».(۳)

پنج حکم چت کردن با جنس مخالف و رد و بدل کردن صحبت های معمولی

پنج حکم چت کردن با جنس مخالف و رد و بدل کردن صحبت های معمولی

علما درباره حکم چت کردن با جنس مخالف و رد و بدل کردن صحبت های معمولی معتقدند: «در صورتی که خوف فتنه و کشیده شدن به گناه وجود داشته باشد، جایز نیست».(۴)

۱- توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای سیزده نفر از مراجع معظم تقلید، صص ۴۳۲ و ۴۳۳.

۲- تحریرالوسیله (ج ۲)، ۷۳۴ ۷۳۶.

۳- وسائل الشیعه، ص ۱۵۱.

۴- وسائل الشیعه، ص۵۰۹.

ص: ۷۹

شش حکم شوخی کردن با نامحرم

شش حکم شوخی کردن با نامحرم

بیشتر علمای عظام در موضوع حکم شرعی شوخی کردن با نامحرم می فرمایند: «اگر با قصد لذت (جنسی) باشد و یا بترسد به گناه بیفتد، جایز نیست».(۱)

هفت حکم ارتباط صمیمی بین دختر و پسر

هفت حکم ارتباط صمیمی بین دختر و پسر

شریعت مبارک اسلام، روابط دو جنس مخالف را با توجه به حد و حریمی تعریف می کند که در سنّت و سیره حضرت رسول صلی الله علیه و آله به آن پرداخته شده است.

پیامبر گرامی اسلام در این باره می فرماید: «إیاکم و الدُّخُولِ عَلَیَّ النِّسَاءَ فَوَاَلَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ مَا خَلَا رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا دَخَلَ الشَّیْطَانُ بَیْنَهُمْ؛ از اختلاط با زنان بپرهیزید. قسم به خدایی که نفسم به دست اوست، هیچ مردی با زنی خلوت نمی کند مگر آنکه شیطان، سومی آنها باشد».(۲)

قرآن کریم نیز در آیه ۲۵ سوره نسا و آیه ۵ سوره مائده زنان و مردان را از داشتن روابط دوستانه با جنس مخالف بر حذر داشته است:

وَمَنْ لَمْ یَسْتَطِعْ مِنْکُمْ طَوْلًا أَنْ یَنکِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَکَتْ أَیْمَانُکُمْ مِنْ فَتَیَاتِکُمْ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِیمَانِکُمْ بَعْضُکُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانکِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَیْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَیْنَ

۱- تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۱۲، محمد تقی بهجت، توضیح المسائل، ص ۶۵۸، تفسیر نمونه، ص ۲۵۰، توضیح المسائل مراجع، ص ۴۹۱، جامع المسائل، ص ۵۰۵، جامع الاحکام، ص ۴۱۹.

۲- علاءالدین متقی هندی، کنزالعمّال فی سنن الاقوال و الافعال، تحقیق و تصحیح: شیخ بکری حیانی و شیخ صفوه الصفا، ص ۲۴۳.

ص: ۸۰

بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنْ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

و هر کس از شما، از نظر مالی نمی تواند زنانِ [آزادِ] پاک دامن باایمان را به همسری [خود] درآورد، پس با دختران جوان سالِ باایمان شما که مالک آنان هستید [ازدواج کند] و خدا به ایمان شما داناتر است. [همه] از یکدیگرید. پس آنان را با اجازه خانواده شان به همسری [خود] درآورید و مهرشان را به طور پسندیده به آنان بدهید [به شرط آنکه] پاک دامن باشند، نه زناکار و دوست گیران پنهانی نباشند. پس چون به ازدواجِ [شما] درآمدند، اگر مرتکب فحشا شدند، پس بر آنان نیمی از عذاب [مجازاتِ] زنان آزاد است. این [پیشنهاد زناشویی با کنیزان] برای کسی از شماست که از آلایش گناه بیم دارد و صبر کردن، برای شما بهتر است و خداوند، آمرزنده مهربان است... . (نساء: ۲۵)

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنْ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَهِ مِنْ الْخَاسِرِينَ.

امروز هر چه پاکیزه است، بر شما حلال شد و طعام اهل کتاب برای شما و طعام شما برای آنان حلال است. همچنین نکاح زنان پارسای مؤمن و زنان پارسای اهل کتاب حلال شد، در صورتی که مهر آنها را بدهید و آنها هم زناکار نباشند و رفیق نگیرند و

ص: ۸۱

هرکس به دین اسلام کافر شود، عملش تباه شده است و در آخرت از زیان کاران خواهد بود. (مائده: ۵)

در میان فتاوای مراجع عظام تقلید در مورد رابطه صمیمی میان دختر و پسر نامحرم، فتوای مقام معظم رهبری بیانگر آن است که: «دوستی بین دختر و پسر جایز نیست؛ چون ترس افتادن به گناه در میان است. اما ارتباط شغلی، اگر باعث مفسده نشود و موازین شرع در آن رعایت شود، اشکال ندارد».(۱)

هشت حکم ارتباط تحصیلی بین دختر و پسر

هشت حکم ارتباط تحصیلی بین دختر و پسر

از نظر شرع مقدس اسلام، هر گونه ارتباط بین دختر و پسر، قبل از ازدواج، اعم از ارتباط مستقیم و غیر مستقیم، اگر با قصد لذت (جنسی) باشد یا خوف فتنه و ترس افتادن به گناه در آن ارتباط وجود داشته باشد، جایز نیست و اشکال دارد. این نیاز باید در چارچوب قوانین و دستورهای اسلام باشد تا به گوهر پاکی و عفت طرفین هیچ گونه خدشه ای وارد نشود.

مقام معظم رهبری و آیت الله سیستانی درباره حکم ارتباط تحصیلی بین دختر و پسر معتقدند: «ارتباط شغلی و حرفه ای و علمی و تحصیلی اگر باعث فتنه و مفسده نشود و موازین شرع در آن رعایت شود، اشکال ندارد.»(۲) امام خمینی رحمه الله نیز در این زمینه معتقد است:

«ارتباط شغلی، حرفه ای، علمی و تحصیلی دختر و پسر اگر باعث فتنه و مفسده نشود و موازین شرع در آن رعایت شود، اشکال ندارد».(۳)

۱- سید علی خامنه ای، استفتائات، ترجمه: احمدرضا حسینی، صص ۲۲۹ ۲۵۶.

۲- اجوبه الاستفتائات، ص ۴۰۱، توضیح المسائل مراجع، ص ۴۶۲.

۳- رساله توضیح المسائل، صص ۱۴ و ۱۵.

ص: ۸۲

نه حکم نامه نگاری با نامحرم

نه حکم نامه نگاری با نامحرم

امام خمینی رحمه الله درباره حکم نامه نگاری با نامحرم معتقد است:

«طرح مسائلی که باعث ایجاد فتنه و فراهم آوردن زمینه فساد است، اشکال دارد».(۱)

ده حکم صحبت کردنی که سبب جلب توجه می شود

ده حکم صحبت کردنی که سبب جلب توجه می شود

خداوند متعال در بخشی از آیات ۳۲ و ۳۳ سوره احزاب، خطاب به زنان پیامبر، بر حفظ عفاف در سخن گفتن و پرهیز زنان از صحبت کردن به نرمی با نامحرمان تأکید ویژه ای دارد:

یا نِساءَ النَّبِیِّ لَسْتُنَّ کَأَحَدٍ مِنَ النِّساءِ إِنِ اتَّقَیْتُنَّ فَلا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَیَطْمَعَ الَّذی فی قَلْبِهِ مَرَضٌ وَ قُلْنَ قَوْلاً مَعْرُوفاً وَ قَرْنَ فی بُیُوتِکُنَّ وَ لا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجاهِلِیَّهِ الْأُولی وَ أَقِمْنَ الصَّلاهَ وَ آتینَ الزَّکاهَ وَ أَطِعْنَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ إِنَّما یُریدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهیراً.

ای زنان پیامبر، شما اگر تقوا داشته باشید، همانند دیگران نیستید. بنابراین، هرگز نرم و نازک با مردان، سخن مگویید تا آن که دلش بیمار است، به طمع افتد، بلکه متین و نیکو سخن بگویید و خانه را منزلگاه خویش قرار دهید و هرگز مانند دوره جاهلیت نخستین، (برای نامَحرمان) آرایش و خودآرایی نکنید و نماز را برپا دارید و زکات را بپردازید و از خدا و رسولش اطاعت کنید. (احزاب: ۳۲ و ۳۳)

۱- رساله توضیح المسائل، ص ۴۰.

ص: ۸۳

آیت الله مکارم شیرازی درباره خانمی که با ناز و عشوه صحبت می کند، به صورتی که جلب توجه می کند و شهوت برانگیز است، چنین می فرماید:

به طور کلی، بر خانم ها لازم است از هر کاری که موجب تهییج و جلب توجه نامحرمان می شود، خودداری نمایند و صحبت کردن هم اگر با ناز و کرشمه و طوری باشد که موجب تهییج نامحرمان بشود، حرام است.(۱)

ج) حکم حجاب

ج) حکم حجاب

قرآن کریم، برهنگی و کنار گذاشتن لباس را دام شیطان معرفی می کند و انسان ها را از فرو افتادن در چنین دامی بر حذر می دارد:

یـا بَنی آدَمَ لا یَفْتِنَنَّکُمُ الشَّیْطـانُ کَمـا أَخْرَجَ أَبَوَیْکُمْ مِنَ الْجَنَّهِ یَنْزِعُ عَنْهُمـا لِباسَـهُما لِیُرِیَهُما سَوْآتِهِما إِنَّهُ یَراکُمْ هُوَ وَ قَبیلُهُ مِنْ حَیْثُ لا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّیاطینَ أَوْلِیاءَ لِلَّذینَ لا یُؤْمِنُونَ.

ای فرزندان آدم، مبادا شیطان شما را بفریبد. آن چنان که پدرو مادر شما را از بهشت بیرون راند و لباسشان را از تنشان بیرون آورد تا عورتشان را به آنها بنمایاند. همانا شیطان و گروه وابسته به او، شما را از جایی [یا به گونه ای] می بینند که شما آنها را نمی بینید. ما شیاطین را اولیا و دوستان کسانی قرار دادیم که ایمان نمی آورند. (اعراف: ۲۷)

در سوره احزاب نیز خداوند به پیامبر سفارش می کند که بانوان باایمان را به حفظ حجاب و عفاف فرا بخواند:

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۹.

ص: ۸۴

یـا أَیُّهَـا النَّبِیُّ قُـلْ لِأَزْواجِـکَ وَ بَنـاتِـکَ وَ نِسـاءِالْمُؤْمِنینَ یُـدْنینَ عَلَیْهِنَّ مِنْ جَلاَبِیبِهِنَّ ذلِکَ أَدْنی أَنْ یُعْرَفْنَ فَلا یُؤْذَیْنَ وَ کانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحیماً.

ای پیامبر، به همسران و دختران خویش و بانوان باایمان بگو که روپوش خود را برگیرند تا به عفاف و حُریت شناخته شوند و گرفتار آزار هوس رانان نشوند و خداوند، آمرزنده و مهربان است. (احزاب: ۵۹)

از دیدگاه مراجع عظام تقلید نیز اصل حجاب برای زنان از ضروریات دین است و حکم کسانی که به آن بی اعتنایی کنند، حکم بی اعتنـایی به دیگر تکـالیف دینی است.(۱) به همین دلیـل، امـام خمینی رحمه الله دربـاره حجـاب معتقـد است: «جـای شک نیست که حجاب یک امر ضـروری از دیدگاه اسلام است و پوشش یک حکم اسلامی واجب برای زنان مسلمان است... آنها که زن ها را می خواهند ملعبه مردان و ملعبه جوانان فاسد قرار بدهند، جنایت کارند. زن ها نباید گول بخورند. زن گمان نکند این مقام زن است که بَزَک کرده بیرون برود، با سرِ باز و لخت، این مقام زن نیست. زن باید شجاع باشد، زن آدم ساز است، زن، مربی انسان است.(۲)

مقام معظم رهبری نیز در این باره می فرماید:

آیا جنایتی از این بزرگ تر نسبت به زن هست که زن را با آرایش، مد و جلوه گری زیورآلات سرگرم کنند و از او به عنوان یک ابزار و وسیله استفاده کنند؟ امروز سر و سینه را از زیورآلات پر کردن و آرایش و مد و لباس را بت قرار دادن، برای زن

۱- توضیح المسائل مراجع، صص ۴۱۵ ۴۱۷.

۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۵.

ص: ۸۵

انقلابی مسلمان ننگ است. چادر بهترین نوع حجاب و نشانه ملی ماست. اصل حجاب ضروری دین محسوب است، ولی بعضی فروع آن ممکن است ضروری نباشد و بی اعتنایی به اصل حجاب و عدم رعایت آن معصیت و گناه است.(۱)

همچنین ایشان درباره حکم شرعی موضوع کراهت چادر سیاه برای زنان معتقد است: «این صحبت صحیح نیست و بهترین حجاب، پوششِ چادر است و چادر سیاه هم بی اشکال است و کراهت ندارد».(۲)

نظر مراجع دیگر نیز به این دیدگاه نزدیک است و معتقدند نه تنها موضوع کراهت داشتن چادر سیاه برای زنان، موضوعی باطل است، بلکه حجاب چادر را نیز برترین حجاب برای زن برشمرده اند.(۳)

۴. بررسی فتاوای مراجع درباره عفاف در برنامه های نمایشی رسانه

۴. بررسی فتاوای مراجع درباره عفاف در برنامه های نمایشی رسانه

پس از تبیین اهمیت رعایت عفاف و حجاب از دیدگاه دین، لازم است اندکی درباره احکامی بیندیشیم که در جریان برنامه سازی در برنامه های نمایشی رسانه ملی باید به آنها توجه کرد.

بی شک، اجرای دستورهای الهی در تمام زوایای زندگی فردی و اجتماعی، آرزوی تمام معتقدان به ادیان الهی است و آنان که دین را عهده دار اداره بشر در همه امور زندگی حتی در شئون اجتماعی و سیاسی می دانند، باید در پی نشان دادن مجاری احکام در موضع عمل باشند. کشف احکام الهی از سویی، نیازمند آشنایی کامل با منابع احکام و

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۶.

۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲.

۳- توضیح المسائل مراجع، صص ۴۲۷ و ۴۲۸.

ص: ۸۶

توانایی استخراج احکام از آن منابع و از سوی دیگر، شناخت کامل موضوعات مورد ابتلاست. استخراج مسائل فقهی برای کاربرد در رسانه ها اهمیت خاصی دارد؛ زیرا بیانگر موضع اجتماعی فقاهت دینی است و سهل انگاری در آن موجب بی رنگ شدن شریعت در فضای اجتماعی و زمینه ساز ترویج تفکر جدایی دین از دیگر نهادهای جامعه می شود. وضعیت کنونی دخالت فقه در برنامه سازی رسانه ها بدین گونه است که یا استفتائاتی بر حسب نیاز رسانه به فقیه ارائه می شود یا فقیه برنامه های رسانه ها را به صورت جزئی مشخص و ارزیابی می کند و بر حسب مورد در قالب بیان حکم کلی مسئله یا همراه با تعیین مصداق، راهنمایی های لازم را انجام می دهد. برای مثال، می گوید: آهنگ پخش شده در این برنامه، طرب انگیز و حرام است یا در برنامه های طنز نباید بدون علت، به شخصیت افراد توهین شود. صحنه های این سریال مروّج فرهنگ ابتذال است یا لازم است حساسیت عمومی را نسبت به مسائل اجتماعی و سیاسی در فیلم ها و سریال ها به گونه ای تحریک کرد. از میان پرسش هایی که در جریان ساخت برنامه ها به ویژه سریال ها پیش می آید و پاسخ آنها برای مخاطبان رسانه ها نیز قابل توجه است، به این موارد می توان اشاره کرد.

آیت الله صافی گلپایگانی در این باره فرموده است:

درباره نگاه مرد به زن نامحرم، فتوایی که از سوی مراجع اعلام شده، حاکی از آن است که اگر زنی مقید به حفظ حجاب و حدود شرعی باشد، نگاه عمدی به وی (به جز گردی صورت و دست ها) مطلقاً حرام است. اما درباره نگاه به گردی صورت و دست ها اگر به قصد حرام نباشد و مفسده ای هم در پی نداشته

ص: ۸۷

باشد، بیشتر فقها آن را جایز می دانند. اما اگر زنی مقید به حفظ حجاب و حدود شرعی نباشد (مانند زنان غیر مسلمان که پیرو سایر ادیان هستند یا زنان مسلمان بادیه نشین که قسمت هایی از موها و سایر اعضا را به طور متعارف نمی پوشانند)، نگاه عمدی به وی، اگر به قصد حرام نباشد و مفسده ای هم در پی نداشته باشد، جایز است.(۱)

آیت الله مکارم شیرازی نیز در این باره فرموده است:

نگاه به عکس و فیلم زن نامحرم نیز تا حدودی تابع فتوای بالاست. یعنی نگاه به عکس و فیلم زنی که حدود شرعی را رعایت کرده و محجب است، اگر به قصد حرام نباشد، جایز است. اما درباره زنی که ملزم به رعایت حجاب نیست، دو نوع حکم صادر شده است. گروهی از فقها که نگاه غیر گناه آلود به زن غیر محجبه را جایز دانسته اند، نگاه به عکس و فیلم این گونه زنان را نیز تابع همان حکم دیده و جایز می دانند. اما برخی دیگر از فقها نگاه به اعضایی را که مطابق حدود شرعی باید پوشانده شود، جایز نمی دانند. درباره عکس و فیلم زن غیر محجبه آرای گوناگونی دارند. گروهی معتقدند چون عکس و فیلم، حکم خود انسان را ندارد، نگاه به عکس و فیلم زنان غیر مستور جایز است. اما گروهی دیگر از فقها بر این عقیده اند که حکم فیلم و عکس با خود انسان تفاوتی ندارد. اما اگر آن زن ناآشنا باشد، اشکالی ندارد. درباره فیلم نیز حکم فیلم زنده با فیلمی که قبلاً ضبط شده، متفاوت است.(۲)

۱- لطف الله صافی گلپایگانی، جامع الاحکام، صص ۲۳۰ و ۲۳۱.

۲- رساله توضیح المسائل، صص ۱۲۴ و ۱۲۵.

ص: ۸۸

درباره ابراز احساسات زنان و مردان نامحرم در فیلم ها و سریال هایی که نقش همسر یا مادر و فرزند را در مقابل یکدیگر ایفا می کنند، اگر قصد گناه در میان نباشد، میزان ابراز احساسات به تهییج و تحریک بازیگران و مخاطبان نینجامد و امر خلاف شرعی صورت نگیرد، نمی توان به حرام بودن این گونه ابراز احساسات حکم داد.

یکی دیگر از موارد و مسائل مهمی که در برنامه های رسانه ای نیازمند حکم مراجع عظام تقلید هستیم، حضور زنان خارجی در برخی برنامه های رسانه نظیر سریال ها یا مستندات تولید صدا و سیما یا افرادی است که به عنوان مجری، گوینده یا خبرنگار در برنامه های خبری شبکه های برون مرزی صدا و سیما فعالیت می کنند.

این موضوع شاید در سال های اخیر در فیلم های سینمایی، بیشتر از همیشه جلوه یافته است. به همین دلیل، پرسیده اند: «اگر برای تهیه فیلمی که برای صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور از زن اجنبی بدون حجاب اسلامی، یعنی بدون چادر و روسری و پوشش استفاده شود، چه حکمی دارد؟»

برخی مراجع تقلید، پاسخ هایی به این شرح داده اند:

نگاه کردن به سر و صورت و گردن و دست های زنان غیر مسلمان تا جایی که معمولاً نمی پوشانند، بدون قصد لذت و ریبه اشکال ندارد. بنابراین، اگر مستلزم مفسده نبوده و ترویج باطل هم محسوب نشود، فی نفسه اشکال ندارد.(۱)

۱- آیت الله خامنه ای، فتوای مراجع تقلید درباره بازیگران خارجی بدون حجاب در صدا و سیما، http://www.khabaronline.ir/detail/۸۵۸۴۸.

ص: ۸۹

چنانچه تحریک کننده باشد، جایز نیست.(۱)

در صورتی که از غیر مسلمانان بوده و به صورت برهنه یا نیمه برهنه ظاهر نشود، مانعی ندارد.(۲)

اگر با حالت زننده و مهیج فیلم برداری نشود، حرام نیست، گر چه ترک آن در غیر حالت ضرورت بهتر است.(۳)

موضوع مهم دیگر در ساخت برنامه های نمایشی در رسانه ملی، ساخت فیلم ها و سریال هایی است که سوژه آنها رعایت نکردن حجاب است. در این مورد از برخی مراجع عظام تقلید سؤال شده است که اگر سوژه یا قالب موضوع حاکم بر فیلمی اقتضا کند کارگردان یا بازیگران مؤنث (مسلمان یا غیر مسلمان) حجاب کامل یا اصلاً حجاب را رعایت نکنند، ساخت، نمایش و تماشای چنین فیلمی از نظر شرعی چه حکمی دارد؟

هر گونه فیلمی که در ساخت آن ضوابط شرعی اهمال شود یا مفاسدی بر آن مترتب باشد، اشکال دارد، بلکه ساختن، نمایش و تماشای آن جایز نیست.(۴)

اگر ساختن فیلم مستلزم انجام کاری خلاف شرع باشد، جایز نیست.(۵)

اشکال دارد.(۶)

۱- آیت الله محمد حسین شاهرودی، فتوای مراجع تقلید درباره بازیگران خارجی بدون حجاب در صدا و سیما، http://www.khabaronline.ir/detail/۸۵۸۴۸.

۲- آیت الله تبریزی، فتوای مراجع تقلید درباره بازیگران خارجی بدون حجاب در صدا و سیما، http://www.khabaronline.ir/detail/۸۵۸۴۸.

۳- آیت الله علوی گرگانی، فتوای مراجع تقلید درباره بازیگران خارجی بدون حجاب در صدا و سیما، http://www.khabaronline.ir/detail/۸۵۸۴۸.

۴- آیت الله خامنه ای؛ نشریه نصیحت شماره ۱۵۶.

۵- آیت الله فاضل لنکرانی، نشریه نصیحت شماره ۱۵۶.

۶- آیت الله صافی گلپایگانی، نشریه نصیحت شماره ۱۵۶.

ص: ۹۰

بر زن واجب است بـدن و زینت خود را از نامحرم بپوشاند و اختلاط زن و مرد جایز نیست و ساختن فیلم یا سوژه آن مجوز ارتکاب معصیت نمی شود و تماشای فیلم های مزبور نیز چنانچه موجب تهییج شهوت بر حرام یا مستلزم گوش دادن به موسیقی لهوی باشد، جایز نیست.(۱)

اگر ساخت آن مستلزم نگاه محرم است، جایز نیست، همچنین اگر مفسده بر آن مترتب باشد و نمایش آن دایر مدار مفسده و عدم آن است.(۲)

دیدن نامحرم از طریق تلویزیون و شنیدن صدای آنها که مقرون به فساد و ریبه است، اشکال دارد و بعضی اقسام آن حرام یقینی است.(۳)

در مورد مسلمانان جایز نیست و در مورد غیر مسلمانان در صورتی جایز است که منشأ فسادی نباشد.(۴)

همچنین آیت الله مکارم شیرازی در این باره فرموده است:

درباره همکاری و اختلاط بازیگران و دست انـدرکاران زن و مرد در فعالیت رسانه ای همان حکمی جاری است که درباره اختلاط زن و مرد نامحرم در اماکن عمومی صادر می شود. بدین معنا که اگر این اختلاط با قصد گناه انجام نشود، عمل حرامی در حین این انجام نگیرد و عواقب گناه آلودی در پی نداشته باشد، اشکالی

۱- آیت الله تبریزی، نشریه نصیحت شماره ۱۵۶.

۲- آیت الله سیستانی، نشریه نصیحت شماره ۱۵۶.

۳- آیت الله بهجت، نشریه نصیحت شماره ۱۵۶.

۴- آیت الله مکارم شیرازی، نشریه نصیحت شماره ۱۵۶.

ص: ۹۱

ندارد. اما بهتر است تا جایی که مقدور است و مانع انجام صحیح کارها نمی شود، از اختلاط زن و مرد نامحرم پرهیز شود.(۱)

موضوع دیگر از موردهای نیاز رسانه به فتاوای مراجع عظام تقلید، فعالیت های رسانه ای آموزش هنرپیشه ها و بازیگران زن به وسیله مردان است. در این مورد از برخی مراجع سؤال شده است: آیا دختران و زنان می توانند برای بازی در فیلم یا تئاتر آموزش بازیگری ببینند با توجه به آنکه مربی آنان معمولاً مردان هستند؟

اگر مربی، مرد است و آموزش ذکر شده فسادی دارد، جایز نیست. در فرض سؤال چنانچه موجب فساد است یا مراعات حجاب شرعی نمی شود یا جلب نظر نامحرم می شود، جایز نیست.(۲)

اختلاط زن و مرد جایز نیست و همچنین اگر موجب مفسده یا ترک واجب یا فعل حرامی شود، جایز نیست.(۳)

جایز نیست.(۴)

اختلاط زن و مرد که معرض فساد و وقوع در حرام است، مثل شوخی کردن با همدیگر و مسخره بازی درآوردن به اسم نمایش، جایز نیست.(۵)

اگر مستلزم امر حرامی مثل نگاه مستقیم زن و مرد یا تماس بدنی باشد، جایز نیست.(۶)

۱- رساله توضیح المسائل، ۱۳۸۱؛ صص ۲۶۲ ۲۶۰.

۲- آیت الله خامنه ای، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶

۳- آیت الله بهجت، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶

۴- آیت الله صافی گلپایگانی، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶

۵- آیت الله تبریزی، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶

۶- آیت الله فاضل لنکرانی، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶

ص: ۹۲

در صورتی که مربی آن، زن باشد و هدف صحیح فرهنگی برای این بازی ها وجود داشته باشد، مانعی ندارد.(۱)

درباره تشکیل گروه های مختلط سرود و موسیقی و اجرای برنامه این گروه ها در برنامه های مختلف رسانه ملی، پرسیده شده است: «آیا تشکیل چنین گروه ها و شرکت در محافلی که آنها برنامه اجرا می کنند، چاپ عکس و ترویج آن از سوی برخی مطبوعات یا پخش آن از تلویزیون چه صورت دارد؟»

در صورت بدآموزی و ترتّب مفسده حرام است و هر عملی که سبب ترویج حرام باشد، حرام است.(۲)

امور مذکوره در سؤال، خلاف شرع و حرام است و مفاسد آن بر کسی پوشیده نیست.(۳)

ترویج اموری که مبدأ فساد در جامعه شود، جایز نیست.(۴)

جایز نیست.(۵)

حرام است.(۶)

همچنین از برخی مراجع عظام تقلید پرسیده شده است: معمولاً مرسوم است در جشنواره های هنری کشوری و منطقه ای، از گروه های سرود آن هم با ادوات و ابزاری مانند دوتار، شش تار، پیانو، تمبک، دایره و رقص دسته جمعی و چوب بازی استفاده می شود. حکم اللّه را در این

۱- آیت الله مکارم شیرازی؛ سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶

۲- آیت الله خامنه ای، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶.

۳- حضرت آیت الله صافی، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶.

۴- حضرت آیت الله تبریزی، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶.

۵- آیت الله بهجت، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶.

۶- آیت الله مکارم شیرازی، سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶.

ص: ۹۳

زمینه، بیان فرمایید. چنانچه اشکال شرعی دارد، مشاهده می شود که مسائل فوق الذکر در سیمای جمهوری اسلامی نیز پخش می گردد. استفاده از آن برای ما چه حکمی دارد؟

حضرت آیت الله خامنه ای در مورد حکم این سؤال فرموده است:

اگر در نظر شنونده از قسم خوانندگی و نوازندگی مطرب لهوی که غالباً در مجالس لهو و گناه از آن استفاده می شود، نباشد، گوش دادن به آن اشکال ندارد، و گر نه جایز نیست و مجرد پخش از صدا یا سیما، حجت شرعی بر اباحه و حلّیت آن برای شنونده نیست.(۱)

۵. اهداف و سیاست های رسانه ملی در تولید برنامه در زمینه حجاب و عفاف

۵. اهداف و سیاست های رسانه ملی در تولید برنامه در زمینه حجاب و عفاف

اهداف و سیاست های کلی صدا و سیما در مورد موضوع حجاب و عفاف در سال ۱۳۸۵ در جزوه ای با عنوان «سیاست های اجرایی افق رسانه» تعیین شده است و تمام برنامه سازان در گروه های مختلف از جمله گروه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، خانواده، کودک و نوجوان و جوان و... موظف به رعایت آن هستند.

پیشوایی و رضایی بر اساس سند چشم انداز افق رسانه ملی، مهم ترین اصول یادشده را چنین برشمرده اند:

۱. تبیین آثار زیان بار روابط ناسالم و غیر شرعی دختران و پسران و ارائه الگوی روابط سالم؛

---

۱ - ۲۶.سؤال و جواب از مراجع عظام تقلید، آیت الله خامنه ای، http://www.hawzah.net/fa/article/articleview/۶۵۵۹۶.

ص: ۹۴

۲. ترویج حجاب و حیا در برخورد با نامحرم؛

۳. تبیین و تشریح ضرورت حفظ حریم های ارزشی در برخورد با نامحرم؛

۴. تبیین نقش حجاب و عفاف در حراست از سلامت و امنیت فرد، خانواده و اجتماع؛

۵. ترغیب به خویشتن داری و تهذیب نفس؛

۶. نمایش و ترویج نمادها و جلوه های دینی نظیر پوشش و آرایش مناسب، نمادهای اسلامی و...؛

۷. بیان زیان ها و تقبیح پوشش مغایر با هنجارهای اجتماعی؛

۸. ارائه و ترویج الگوهای مطلوب و جذاب حجاب و عفاف؛

۹. ایجاد تنفر نسبت به تقلید از پوشش و آرایش غربی از طریق تحقیر و تقبیح مدپرستی و تقلید ناروا از فرهنگ غرب؛

۱۰. تبین آثار زیان بار آزادی های نامشروع در جوامع غربی؛

۱۱. ترسیم و افشای اشکال مدرن استفاده ابزاری از زنان در غرب؛

۱۲. ارتقا و تعمیق باورها و ارزش های دینی و گسترش آن در داخل و خارج از کشور؛

۱۳. ارتقای آگاهی عمومی به مبانی، معارف و ثمرات گران بار دین مبین اسلام؛

۱۴. تعمیق علایق و تشدید احساسات نسبت به مفاهیم، مکانها و شخصیت های مقدس دینی؛

۱۵. ترویج رفتارها، آداب، عادات و سنن اسلامی؛

۱۶. خنثی سازی و مقابله با تهاجم مادی گرایانه رسانههای استکباری؛

ص: ۹۵

۱۷. بازگویی و تقویت آرامش، امنیت و احساس خوش بختی حاصل از پای بندی به دین و اعتصام به دستورات الهی؛

۱۸. ترویج، حفظ و گسترش ارزش های انسانی و فضایل اخلاقی در جامعه؛

۱۹. معرفی ابعاد زندگی بزرگانی از تاریخ امم، پیامبران و صالحانی که در خدمت به مردم موفق بودهاند؛

۲۰. ترغیب و تشویق مردم به ایثار، فداکاری، حماسهآفرینی و جان فشانی برای اعتلای کشور و جامعه؛

۲۱. القای حس امنیت، خودباوری، امید، اعتماد به نفس، عزت و غرور ملی در جامعه؛

۲۲. تبیین نقش عبادات به ویژه نماز و روزه در آرامش بخشی و ارتقای فرهنگ جوامع؛

۲۳. ارتقای آگاهیهای جامعه نسبت به آثار زیان بار بیدینی و گسترش تنفر عمومی نسبت به آن؛

۲۴. تبیین، نقد و ارزیابی مبانی، مبادی و آثار عملی مکاتب و مسالک مادی؛

۲۵. طرح و تبیین ابعاد و زوایای ماتریالیستی لیبرال دموکراسی و مظالم ناشی از آن؛

۲۶. به نمایش کشیدن تعارضات فکری و کمبودهای روانی ناشی از اعتقاد به مکاتب و نظامهای الحادی خصوصاً برای اقشار جوان؛

۲۷. نمایش و ترسیم عمق مفاسد اخلاقی و معضلات انسانی جوامع بی دین و روی گردان از معنویت به خصوص برای خانوادهها و جوانان؛

ص: ۹۶

۲۸. تبیین ناتوانی و نارسایی و دست آوردهای محدود مادی در ارضا و پاسخگویی به نیازهای کمالطلبانه انسان؛

۲۹. تصویر احساس ناامنی، بیپناهی و پوچی ناشی از بیاعتقادی به خداوند و جهان آخرت؛

۳۰. رعایت فرهنگ احترام نسبت به ارزش های اعتقادی دینی، هنجارهای فرهنگی، میراث بومی و مفاخر ملی در برنامه ها؛

۳۱. نمایش هرگونه تماس بدنی (عمدی یا غیرعمدی) زن و مرد ممنوع است؛

۳۲. نمایش هرگونه تماس بدنی غیر متعارف مرد با مرد و زن با زن ممنوع است؛

۳۳. نمایش هرگونه بدحجابی در برنامهها ممنوع است؛

۳۴. تظاهر زن و مرد به الگوی رفتاری جنس مخالف ممنوع است؛ مگر در مواردی که به منظور تحقیر یا تضعیف این رفتار صورت گیرد؛

۳۵. بایـد از اختلاط بیموردِ زن و مرد در تولیدات تلویزیونی (در صحنه هایی نظیر: عروسی، میهمانی خانوادگی، فضاهای کاری و همچنین جشنها) خودداری شود؛

۳۶. به تصویر کشیدن الگوهای رفتاری برگرفته از فرهنگ مخرب بیگانه (مگر به منظور تقبیح آن) ممنوع است؛

۳۷. پخش برنامههایی که مروّج عادی سازی روابط افراد نامحرم و شکستن حریمهای شرعی میان آنان می گردد، ممنوع است؛

۳۸. طرح ترکیبهای عشقی هوس آلود (مثلثهای عشقی یا بیشتر) مگر به منظور تقبیح آن، ممنوع میباشد؛

۳۹. روابط میان دختر و پسر در دوران قبل از ازدواج باید مطابق با

ص: ۹۷

موازین شرعی باشد و به صورت معقول و منطقی به تصویر کشیده شود؛

۴۰. در برنامههـا، به خصوص آثار نمایشـی بایـد الگوی صـحیح و مشـروع مراودات و تعاملات اجتناب ناپـذیر اشـخاص نامحرم (در سطح جامعه، مثلاً در محیط کار یا فضاهای آموزشی) ارائه شود؛

۴۱. در برنامهها، آسیبشناسی دوستیابی و نمایش فرجام دوستی های ناسالم و غیر متعارف بین زن و مرد تأکید شود؛

۴۲. در گفت وگوی زن و مرد از افعال مفرد که بیانگر نوعی نزدیکی و دوستی است، خودداری شود؛

۴۳. زن و مرد نامحرم، یکدیگر را با نام کوچک خطاب نکنند؛

۴۴. در مصاحبهها و گفت وگوها، مجری و مصاحبه شونده از یک جنس باشـند، مگر در مواردی که بر حسب ضـرورت برنامه، غیر هم جنس باشند.(۱)

۶. جمع بندی شاخص های نهایی عفاف اسلامی در برنامه های نمایشی

۶. جمع بندی شاخص های نهایی عفاف اسلامی در برنامه های نمایشی

با توجه به بررسـی فتاوای مراجع عظام تقلیـد درباره موضوع عفاف در برنامه های نمایشـی رسانه و ضوابط، اهـداف و سـیاست های رسـانه ملی در تولیـد برنـامه (که شـرح آن در بخش هـای قبلی گـذشت)، شـاخص هـای زیر را به عنوان شاخص های نهایی عفاف اسلامی بررسی می کنیم. به عبارت دیگر، محتوای سریال های «ستایش» و «فاصله ها» را از نظر این شاخص ها تحلیل می کنیم.

این شاخص ها عبارت است از: پرهیز از نگاه غیرمتعارف به نامحرم،

۱- همان، صص ۴۳ ۵۵.

ص: ۹۸

پرهیز از حضور در مکان خلوت یا تنها بودن با یکدیگر، پرهیز از ارتباط خصوصـی میان زن و مرد نامحرم، اسـتفاده نکردن از لوازم آرایشی یا زینتی در حضور نامحرم، داشتن پوشش مناسب آن گونه که در شرع آمده است؛ داشتن لحن پسندیده با نامحرم (صحبت آرام با یکدیگر، پرهیز از به کارگیری واژه های زشت و زننده و پرهیز از صـحبت با ناز و کرشمه با همدیگر، پرهیز از روابط عشقی قبل از ازدواج میان دختر و پسـر نامحرم، خودداری از نگاه از روی ریبه یا نگاه آلوده)، پرهیز از رفتارهای جلف مانند بلند خندیدن، ادا و اطوارهـای بچه گـانه و رفتارهـای لاـت منشـانه، پرهیز از شوخی میـان زن و مرد نامحرم، پرهیز از آشـکار کردن موی در مقابل نامحرم، پرهیز از پوشیدن لباس های تنگ، چسبان و بدن نما در مقابل نامحرم.

ص: ۹۹

فصل سوم: یافته ها و پیشنهادها

اشاره

فصل سوم: یافته ها و پیشنهادها

زیر فصل ها

۱. یافته های تحقیق

۲. پیشنهادها

۳. محدودیت های تحقیق

ص: ۱۰۰

ص: ۱۰۱

۱. یافته های تحقیق

۱. یافته های تحقیق

در این بخش ابتدا به صورت گذرا به نتایج حاصل از تحلیل محتوای دو سریال مورد بررسی در این پژوهش (سریال های ستایش و فاصله ها) اشاره می کنیم. در بخش های بعدی با توجه به این نتایج، به بیان راهبردها و راهکارهای رسانه ای مورد نظر در بحث عفاف و برنامه های نمایشی رسانه خواهیم پرداخت.(۱)

مهم ترین نتایج حاصل از تحلیل محتوای دو سریال مورد بررسی در این پژوهش نشان می دهد:

بیشترین مکان ارتباط در روابط زن و مرد نامحرم در سریال «فاصله ها»، «دیگر فضاها» (۸/۲۰ درصد)، «محل کار» (۱۱ درصد) و سپس پارک و فضاهای تفریحی (۷/۱۰درصد) بوده است. کمترین مکان ارتباط در روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» به مقوله های محل تحصیل (۰) و ارتباط اینترنتی (۲/۰ درصد)، مربوط است.

در سریال «ستایش»، بیشترین فراوانی روابط زن و مرد به تفکیک مکان ارتباط، به مقوله «خانه» (۳/۴۱ درصد)، محل کار (۵/۳۷ درصد)، «دیگر فضاها» (۸/۶ درصد) و «پارک و فضا های تفریحی» (۵/۶ درصد)

۱- لازم به ذکر است نتایج کامل و یافته های موردی هریک از متغیرها به همراه جداول مربوطه در بخش ضمائم این پژوهش، گنجانده شده است.

ص: ۱۰۲

مربوط است. کمترین فراوانی مکـان ارتبـاط در روابـط زن و مرد در سـریال «سـتایش»، به مقوله هـای «محـل تحصـیل» (دانشـگاه یا دبیرستان) (۰)، «ارتباط اینترنتی، سایبر یا چت» (۰)، کافی شاپ و رستوران (۴/۱ درصد) و «نا مشخص» (۹۱/۲ درصد) ربط دارد.

بیشترین مکـان ارتبـاط منفی در روابـط زن و مرد در سـریال «فاصـله ها»، «محل کار» (۴/۳۸ درصد)، «خانه» (۸/۱۷ درصد) و سپس «دیگر فضاها» (۲/۱۶ درصـد) است. کمترین مکـان ارتباطـات منفی در روابـط زن و مرد در سـریال «فاصـله هـا» به مقوله های محل تحصیل (۰) مربوط است.

در سـریال «سـتایش»، بیشترین فراوانی مکـان روابـط منفی میان زن و مرد به مقوله «خانه» (۷/۴۷ درصـد)، محل کار (۱/۲۴ درصد)، «دیگر فضاها» (۴/۸ درصد) و «پارک و فضا های تفریحی » (۵/۶ درصد) مربوط است. کمترین فراوانی مکان ارتباط منفی در روابط زن و مرد در سریال «ستایش»، به مقوله های «محل تحصیل» (۰) و «ارتباط اینترنتی» (۰) مربوط است.

بیشترین فراوانی در سریال «فاصله ها» از نظر زمان ارتباط، به محدوده زمانی شب (۴۰ درصد)، محدوده زمانی ظهر (۲/۲۱ درصد) و سپس محدوده زمانی «نامشـخص» (۹/۲۰ درصـد) مربوط است. کمترین فراوانی در این زمینه به محـدوده زمانی صـبح (۵ درصد) و سپس عصر (۸/۱۲ درصد) مربوط است.

در سـریال «سـتایش»، بیشترین مقـدار فراوانی از نظر زمـان به زمان شب (۳۴ درصد)، زمان نامشـخص (۶/۳۰ درصد) و زمان عصـر (۳/۲۲ درصد) مربوط است. کمترین مقدار فراوانی در این زمینه نیز به محدوده زمانی صـبح (۲/۵ درصد) و ظهر (۸ درصد) مربوط است.

ص: ۱۰۳

در ۷/۳ درصد از روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، ارتباط خصوصی زن و مرد نامحرم وجود دارد. همچنین در ۱ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، ارتباط خصوصی زن و مرد نامحرم وجود دارد.

در ۹/۱ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با یکدیگر وجود دارد. همچنین در ۸/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه بین زن و مرد وجود دارد.

در ۲ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، رفتارهای جلف و سبک میان زن و مرد وجود دارد. همچنین در ۶/۱ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، رفتارهای جلف میان زن و مرد وجود دارد.

در ۶/۳ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، شوخی میان زن و مرد نامحرم وجود دارد. در ۴/۱ درصد از صحنه های سریال «ستایش» نیز شوخی میان زن و مرد نامحرم وجود دارد.

فراوانی موی آشکار زن در مقابل مرد در همه صحنه های هر دو سریال مورد بررسی، صفر است. به عبارت دیگر، موی آشکار دختر در مقابل پسر در دو سریال مورد بررسی وجود ندارد.

در ۱/۷ درصد از روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، گفت وگوی زن و مرد با افعال مفرد وجود دارد. همچنین در ۴/۷ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، گفت وگوی زن و مرد با افعال مفرد وجود دارد.

در ۹/۷ درصد از روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، زن و مرد نامحرم، یکدیگر را با نام کوچک خطاب کرده اند. در ۸ درصد از

ص: ۱۰۴

صحنه های سریال «ستایش» نیز زن و مرد نامحرم، یکدیگر را با نام کوچک خطاب کرده اند.

در ۴/۲۲ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم وجود دارد و در ۶/۷۷ درصد از روابط زن و مرد در این سریال، روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم وجود ندارد. همچنین در ۴/۱۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم وجود دارد و در ۶/۸۹ درصد از روابط زن و مرد در این سریال، روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم وجود ندارد.

در ۷/۰ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، پوشش تنگ و چسبان زن در مقابل مرد نامحرم وجود دارد و در ۳/۹۹ درصد از روابط میان زن و مرد در این سریال، این نوع پوشش وجود ندارد. در ۳۵/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش» نیز این نوع پوشش زن در مقابل مرد وجود دارد و در ۶/۹۹ درصد از روابط میان زن و مرد در این سریال، این نوع پوشش وجود ندارد.

در ۹/۰ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، لوازم زینتی آشکار زن در برابر مرد وجود دارد و در ۱/۹۹ درصد از روابط زن و مرد در این سریال لوازم زینتی آشکار از سوی زن در مقابل نامحرم وجود ندارد. همچنین در ۷/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، لوازم زینتی آشکار زن در مقابل نامحرم وجود دارد و در ۳/۹۹ درصد از روابط زن و مرد در این سریال لوازم زینتی آشکار از سوی زن در مقابل نامحرم وجود ندارد.

ص: ۱۰۵

بیشترین فراوانی نوع حجاب زن در مقابل مرد در سریال «فاصله ها»، حجاب «مانتو، شلوار و روسری» (۶/۳۷ درصد)، «مانتو، شلوار و شال» (۳/۲۷ درصد» و «چادر، مانتو، شلوار و مقنعه» (۲۵ درصد) است. کمترین فراوانی نوع حجاب زن در مقابل مرد در این سریال، حجاب «سنتی» (۵/۰ درصد)، «چادر، مانتو، شلوار و شال» (۲ درصد)، «مانتو، شلوار، مقنعه» (۳ درصد) است.

در سریال «ستایش»، بیشترین نوع حجاب زن در مقابل مرد، نوع حجاب «چادر، مانتو، شلوار و مقنعه» (۱/۲۶ درصد)، «چادر، مانتو، شلوار و شال» (۳/۱۹ درصد)، «مانتو، شلوار و مقنعه» (۱۹درصد) و «مانتو، شلوار و شال» (۴/۱۸ درصد) بوده است. همچنین کمترین نوع حجاب نقش زن در مقابل مرد در سریال «فاصله ها»، نوعی حجاب «سنتی» (۵/۰ درصد)، « چادر، مانتو، شلوار و شال» (۷/۴ درصد)، «مانتو، شلوار و روسری» (۷ درصد) و «دیگر پوشش ها» (۷/۴ درصد) است.

در روابط بین زن و مرد، در سریال «فاصله ها»، بیشترین فراوانی نوع پوشش زن در مقابل مرد، پوشش «مانتو بلند» (۶/۴۰ درصد)، پوشش «چادر» (۵/۳۰ درصد) و «مانتو کوتاه» (۳/۲۷ درصد) است. همچنین کمترین نوع پوشش زن در مقابل مرد، «پوشش سنتی» (۵۷/۰ درصد) است، اما در روابط بین زن و مرد در سریال «ستایش»، بیشترین نوع پوشش زن در مقابل مرد، پوشش «چادر» (۵/۵۲ درصد)، پوشش «مانتوی بلند» (۵/۳۷ درصد) و پوشش «مانتوی کوتاه» ۸/۴) درصد) است. همچنین کمترین نوع پوشش زن، «پوشش سنتی» (۴/۰ درصد) است.

در ۳/۲۷ درصد از روابط بین زن و مرد در سریال فاصله ها، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل مرد رعایت نشده و در ۷/۷۲ درصد از

ص: ۱۰۶

روابط، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل نامحرم رعایت شده است. همچنین در ۸/۴ درصد از روابط میان زن و مرد در سریال «ستایش»، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل مرد رعایت نشده و در ۲/۹۵ درصد از روابط، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل نامحرم رعایت شده است.

۲. پیشنهادها

اشاره

۲. پیشنهادها

با توجه به نتایج و یافته های حاصل از بررسی و تحلیل دو نمونه موردی از برنامه های نمایشی رسانه ملی، به مهم ترین پیشنهادها و بیان راهکارها در راستای یافته ها و نتایج این پژوهش درباره «عفاف» اشاره می کنیم.

الف) تعریف و تعیین محدوده عفاف برای برنامه سازان

الف) تعریف و تعیین محدوده عفاف برای برنامه سازان

اولین و ضروری ترین گام برای ترویج عفاف از طریق تلویزیون این است که حجاب و عفاف به طور مشخص، تعریف و مرزهای آن به طور شفاف مشخص شود. تا زمانی که این امر صورت نگیرد، هر نوع تلاش برای ترویج و فرهنگ سازی در این زمینه بی نتیجه خواهد بود.

برنامه ساز باید بداند تعریف حجاب چیست؟ شالوده های عفاف کدامند؟حد نگاه کردن به نامحرم تا کجاست؟ اختلاط و مراوده و مکالمه زن و مرد تا چه اندازه و در چه شرایطی جایز است؟ در واقع، منفک کردن بحث حجاب از عفاف، خطاست. حجاب، آموزه ای دینی است که جزئی از کلیت برنامه عفاف دین است. نمی توان فقط درباره حجاب صحبت کرد و از عفاف غافل شد. نباید نهایت اهتمام رسانه در زمینه حجاب، به پوشش ظاهری بازیگر زن یا گریم چهره وی خلاصه شود.

ص: ۱۰۷

ازاین رو، به نظر می رسد باید فهرستی از التزامات و ملاحظات فرهنگی در عرصه های مختلف فرهنگ دینی، اسلامی، زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی تهیه گردد و هر فیلم نامه نویس یا کارگردان در ساخت فیلم متعهد شود به تعدادی از آنها بپردازد و ناظران فرهنگی بر اساس نوع و میزان توجه کارگردان به این التزامات، درجه فرهنگی (الف، ب، ج) به کارگردان یا فیلم نامه نویس اعطا کنند. برای این منظور، کارگروهی متشکل از اندیشمندان حوزه و رسانه باید معیارهای حجاب اسلامی را جمع آوری کنند. حتی اگر لازم باشد، برای طرح موضوع فقه رسانه با مراجع عظام، رایزنی کنند و در نهایت با تبیین شاخصه هایی برای فقه رسانه و حجاب و عفاف، سبکی را برای الگوهای رفتار و پوشش بازیگران تعریف کنند.

ب) توجه به حجاب «چادر» به عنوان حجاب برتر و سفارش شده از جانب علما و بزرگان دین در ساخت مجموعه های تلویزیونی

ب) توجه به حجاب «چادر» به عنوان حجاب برتر و سفارش شده از جانب علما و بزرگان دین در ساخت مجموعه های تلویزیونی

توجه به این امر به عنوان یکی از اصول و موازین دینی، افزون بر تشویق جوانان، می تواند بسترساز مقابله با فرهنگ مخرّب غربی باشد که در قالب پوشش های زننده برای تخریب بنیان های فرهنگی جامعه می کوشد.

بررسی حاضر نشان می دهد دست اندرکاران این امر باید توجه بهتر و تلاش های بیشتری کنند؛ زیرا بنا بر آمار و ارقام مربوط به این موضوع، بیشترین فراوانی در گونه شناسی حجاب دختر در مقابل پسر در سریال فاصله ها، مربوط به حجاب «مانتوی بلند» (۶/۴۰ درصد)، پوشش «چادر» (۵/۳۰ درصد) و سپس «مانتو کوتاه» (۳/۲۷ درصد) است. البته این

ص: ۱۰۸

موضوع در سریال «ستایش» از وضعیت بهتر و مناسبی برخوردار است؛ به گونه ای که بیشترین نوع حجاب نقش زن در مقابل مرد، «چادر» (۵/۵۲ درصد)، «مانتوی بلند» (۵/۳۷ درصد) و پوشش «مانتوی کوتاه» (۸/۴) درصد) است. همچنین در ۳/۲۷ درصد از روابط بین زن و مرد در سریال «فاصله ها»، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل مرد رعایت نشده و در ۸/۴ درصد از روابط میان زن و مرد در سریال «ستایش» نیز حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل مرد رعایت نشده است.

برای توجه دقیق تر و مفیدتر به حجاب چادر و پوشش اسلامی در روابط زن و مرد در برنامه های نمایشی سیما پیشنهادهایی به این شرح مطرح می شود:

رفتار و حرکات شخصیت هایی که دارای پوشش مناسب و شخصیت نمایشی مثبت هستند، جلف و زننده نباشد.

بازیگران محجبه داستان رفتار متعارض نداشته باشند، به این نوع که خارج از منزل، باحجاب و پوشش نشان داده شوند، ولی در منزل در برابر نامحرمان بدون حجاب لازم ظاهر شوند یا نشست و برخاست و گفت وگو کنند.

از نشان دادن مادران چادری در کنار دختران جوان غیر چادری اجتناب شود، مگر اینکه اقتضای خاص داستان و شخصیت پردازی چنین امری را ایجاب کند.

تأکید بر نقش حجاب به ویژه چادر و ارزش و اهمیت بانوان محجبه در دید دیگران با تعریف و تمجید از حجاب و نجابت آنان می تواند به طور ضمنی در فیلم ها طرح شود و اثرگذاری بیشتری از پیام های مستقیم داشته باشد.

ص: ۱۰۹

در تعیین نوع حجاب و رفتار شخصیت های داستانی باید جایگاه دراماتیک آنان در نظر گرفته شود، نه اینکه برای رعایت صوری مسائل شرعی، هر بازیگری با هر تیپ و شخصیتی با چادر یا حجاب اسلامی ظاهر شود. در واقع، این نوع رعایت حجاب به آن اثر داستانی، آسیب بیشتری می زند.

پوشش و نوع رفتار و سخن زنان هنگام روبه رو شدن با نامحرم تغییر کند. برای مثال، حجاب خود را کامل کند یا آن را مرتب سازد تا بدین وسیله، حساسیت زن مسلمان را نسبت به حجاب خویش یادآور شوند.

ج) توجه دقیق و همه جانبه به رعایت عفاف اسلامی در روابط زن و مرد در مجموعه های تلویزیونی سیما

ج) توجه دقیق و همه جانبه به رعایت عفاف اسلامی در روابط زن و مرد در مجموعه های تلویزیونی سیما

برآیند مجموعه متغیرها و شاخص های مربوط به عفاف اسلامی در این پژوهش، شامل متغیرهای «خودداری از نگاه آلوده (از روی ریبه) به نامحرم، پرهیز از حضور در مکان خلوت و ارتباط خصوصی با نامحرم، استفاده نکردن از لوازم آرایشی یا زینتی در مقابل نامحرم، داشتن پوشش مناسب آن گونه که در شرع آمده است؛ داشتن لحن پسندیده با نامحرم، به کار نگرفتن افعال مفرد در گفت وگو با نامحرم، خطاب قرار ندادن یکدیگر با نام کوچک، پرهیز از رفتارهای جلف مانند بلند خندیدن، ادا و اطوارهای بچه گانه و رفتارهای لات منشانه، پرهیز از صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با نامحرم، نداشتن موی آشکار در مقابل نامحرم، استفاده نکردن از لباس های تنگ، چسبان و بدن نما در مقابل نامحرم، نداشتن تماس های فیزیکی

ص: ۱۱۰

(عمدی یا غیرعمدی) با یکدیگر، پرهیز از شوخی میان مرد و زن نامحرم؛ نداشتن روابط عشقی قبل از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم»، نشان دهنده آن است که در شماری از این متغیرها، حدّ مناسبی از عفاف در روابط زن و مرد رعایت نشده است. بنابراین، تهیه کنندگان و برنامه سازان به رعایت مسئله عفاف اسلامی در روابط میان زن و مرد و رعایت متغیرهای ذکر شده در تهیه و ساخت مجموعه های تلویزیونی باید توجه مناسب تری داشته باشند. بررسی و تحلیل دو نمونه موردی از سریال های رسانه ملی نشان می دهد «نگاه آلوده (از روی ریبه)» در ۳/۱ درصد از روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» و ۵/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش» وجود داشته است. همچنین «اختلاط زن و مرد نامحرم در مکان خلوت (ارتباط خصوصی)» در ۷/۳ درصد از روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» و ۱ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، وجود دارد. «استفاده زن از لوازم آرایشی در مقابل مرد» در ۹/۰ درصد از روابط در سریال «فاصله ها» و در ۴/۰ درصد از روابط میان زن و مرد در سریال «ستایش» وجود دارد. «صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با یکدیگر» نیز در ۹/۱ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» و همچنین در ۸/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش» وجود داشته است. «رفتارهای جلف و سبک میان زن و مرد» در ۲ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» و در ۶/۱ درصد از صحنه های سریال «ستایش» وجود داشته است.

«شوخی میان زن و مرد نامحرم» در ۶/۳ درصد از روابط میان زن و مرد نامحرم در سریال «فاصله ها» و در ۴/۱درصد از روابط

ص: ۱۱۱

میان نامحرم در سریال «ستایش» وجود دارد. «گفت و گوی زن و مرد نامحرم با افعال مفرد»، در ۱/۷ درصد از روابط زن و مرد در سریال «ستایش» و در ۴/۷ درصد از صحنه های سریال «فاصله ها» به چشم می خورد. همچنین در ۹/۷ درصد از روابط زن و مرد در سریال «ستایش»، زن و مرد نامحرم یکدیگر را با نام کوچک خطاب کرده اند و در ۸ درصد از صحنه های سریال «فاصله ها» نیز، زن و مرد نامحرم، یکدیگر را با نام کوچک صدا زده اند. «پوشش تنگ و چسبان زن در مقابل مرد نامحرم» در ۷/۰ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» و در ۳۵/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش» دیده شده است. «لوازم زینتی آشکار زن در مقابل مرد» در ۹/۰ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» و در ۷/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش» وجود داشته است. البته خوش بختانه فراوانی دو متغیر «موی آشکار زن در مقابل مرد» و «تماس فیزیکی عمدی یا غیرعمدی میان زن و مرد با یکدیگر»، در همه صحنه های هر دو سریال مورد بررسی، صفر است. به عبارت دیگر، در دو سریال مورد بررسی، موی زن در مقابل مرد آشکار نشده است و تماس بدنی وجود ندارد. به هر حال، درصدهای یادشده از نظر عددی نشانه کم بودن این درصد هاست، اما در موارد بسیاری، دلیل بر کم اهمیت بودن آنها نیست؛ چراکه وجود ۱.۵ درصد یا ۱ درصد رعایت نکردن مقولات عفاف (مثلاً شوخی زن و مرد نامحرم)، در یک سریال ۳۰ دقیقه ای ۴۵ قسمتی، نشان می دهد در ۱۰ تا ۱۳ دقیقه از این سریال، این موضوع رعایت نشده است. بنابراین، کم بودن میزان رعایت نشدن مقوله های مربوط به عفاف در سریال ها،

ص: ۱۱۲

نشان دهنده کم بودن یا کم اهمیت بودن آنها نیست و نسبت به دقایق کل سریال، این موضوع اهمیت فراوانی خواهد داشت.

برای توجه دقیق تر و همه جانبه تر به رعایت عفاف اسلامی در روابط زن و مرد در برنامه های نمایشی سیما، پیشنهادهایی به این شرح مطرح می شود:

۱. وجود پوشش و روابط مناسب به عنوان یکی از مهم ترین ملاک های انتخاب برنامه های تأمینی باید رعایت شود.

۲. بهتر است برای ترویج بهتر فرهنگ عفاف، به جای استفاده از جذابیت های جنسی زنان، از جذابیت های عاطفی، شخصیتی یا تربیتی آنان استفاده شود؛

۳. رفتار، برخورد و حرکات زنان و مردان نامحرم در برخورد با یکدیگر، مروّج عادی سازی این نوع ارتباط نباشد؛ چون با روح حیا و عفاف مغایرت دارد.

۴. الگوهای مناسب عفاف در سریال های مختلف و برنامه های نمایشی، تکراری و خسته کننده و کلیشه ای نباشد. همچنین از نظر زیباشناختی و گرایش های فرهنگی جامعه نباید نامناسب باشند.

۵. از نمایش آرایش غلیظ و پوشش نامناسب به عنوان نشانه های پیشرفت، تمدن و امروزی بودن پرهیز شود.

۶. از نمایش بازیگران زن و مرد با لباس های تنگ و چسبان که موجب نشان دادن برجستگی های بدن آنهاست، خودداری شود.

۷. در طراحی پوشش بازیگران نباید از لباس های منقوش به آرم، تصویر نامتعارف، نوشته ها و نمادهای فرهنگی بیگانه، نشانه های فرقه های ضاله، گروه های منحرف، نمادها و علایم بازرگانی بدون دلیل برنامه ای خاص مانند نقش های منفی استفاده شود.

ص: ۱۱۳

۸. شایسته است از نمایش چهره زنان جوان و جذاب در نمای بزرگ و نزدیک جز در موارد ضروری که استفاده از جذابیت های ظاهری وی تلقی نشود، خودداری شود.

۹. از برخی پوشش های محلی و ملی که علاوه بر زیبایی و جذابیت، توجه به جذابیت جنسی زنان را کم رنگ می کند؛ به جا و بنا بر ضرورت داستان استفاده شود.

۱۰. از طراحی پوشش هایی که دارای تبرج و خودنمایی هستند، خودداری شود.

۱۱. از تنوع طلبی و مدگرایی مفرط در پوشش زنان (تغییر پوشش در هر سکانس بدون ضرورت) خودداری شود.

۱۲. مجموعه های تلویزیونی سیما به سوژه هایی جدید در روابط میان دختر و پسر و آسیب شناسی این روابط به ویژه در موضوع ازدواج و مشکلات قبل و بعد از آن بپردازند.

۱۳. دست اندرکاران و برنامه سازان سیما به تولید مجموعه هایی با مضامین کلیشه ای و سطحی در زمینه مجموعه های تلویزیونی مرتبط با موضوع روابط دختر و پسر توجه کنند.

۱۴. برنامه سازان سیما در تهیه سریال ها و برنامه های نمایشی سیما از نمایش رفتارهای سبک یا زننده برای جذب مخاطب یا طنز جلوه دادن برنامه ها پرهیز کنند.

۱۵. نقش های محوری زن در خانه و خانواده بیشتر نمایش داده شود؛ چراکه اگر محور توسعه را انسان بدانیم، قهرمان پرورش انسان در خانه، زن است. ازاین رو، توجه به نقش انسان سازی، آرامش بخشی و تربیتی زنان در خانواده که گویا در مجموعه های فیلم و سریال

ص: ۱۱۴

سیما کم رنگ تر شده است و بیشتر به نسل گذشته تعلق دارد، باید بیشتر شود.

۱۶. تعهد و مسئولیت پذیری اخلاقی زن و مرد در سریال های سیما به ویژه در نقش هایی که با ازدواج و شروع زندگی مشترک مرتبط است، نمایش داده شود.

۱۷. برای افزایش آگاهی از حقوق و مسئولیت های زن و شوهری در روابط پیش از ازدواج دختر و پسر در مجموعه های تلویزیونی سیما تدبیری اندیشیده شود.

د) تأکید بیشتر بر نمایش ارتباطات سالم در زندگی شهرستانی و روستایی و کاهش حجم نمایش روابط جوانان پایتخت نشین

د) تأکید بیشتر بر نمایش ارتباطات سالم در زندگی شهرستانی و روستایی و کاهش حجم نمایش روابط جوانان پایتخت نشین

تأکید بیش از حدّ مجموعه های تلویزیونی بر نمایش روابط دختر و پسرهای ساکن در تهران، یکی از مسائل مهمی است که در مبحث «عفاف» باید از زوایای گوناگونی نقد و بررسی شود. این مسئله به ویژه در مورد موضوع حجاب و پوشش در رسانه و آسیب شناسی آن بسیار اهمیت دارد. این سریال ها معمولاً ـ محور برنامه سازی های خود را موضوعات و مسائل پایتخت نشینان قرارمی دهند و طبیعی است کلان شهری چون تهران بسیار سریع در معرض پدیده بدحجابی غربی قرار می گیرد. این مسئله سبب می شود روند تغییر از هنجارها به ناهنجارها در حوزه پوشش کشور تسریع شود و نوع پوشش و مدل آرایش ها که به طور مفرط، محور اصلی نمایش ها قرار می گیرد، به کمک رسانه به تمام کشور منتقل شود. تمرکز مجموعه های تلویزیونی سیما بر روابط دختر و پسر از یک قشر خاص بدون نمایش روابط

ص: ۱۱۵

میان دختر و پسر در دیگر مکان ها و فرهنگ ها نظیر روستاها، شهرستان ها و اقوام مختلف، تلویزیون را از رسانه ای ملی که موضوع آن باید «از زندگی همه» و «برای همه مردم» باشد، خارج می سازد. زمانی که در بیشتر این سریال ها، سوژه اصلی به روابط دختر و پسرهای ساکن تهران و آن هم از طبقات بالای اجتماع مربوط است، آیا این گزینش نامعقول شرایط، دختران و پسران را به انتخاب هایی خاص و محدودیت در انتخاب نمی کشاند؟ به نظر می رسد گسترش شبکه های استانی و استفاده از تولیدات مراکز استانی در رسانه های سراسری که حامل فرهنگ اصیل تر و پررنگ تری هستند و استفاده از دیگر جذابیت های بصری به صورت نمادها و نشانه های متنوع که مخاطب را برای رمزگشایی، مجبور به تفکر در آنها می کند، سبب افزایش سطح سواد رسانه ای مخاطبان خواهد شد. همچنین، می تواند بر جنبه های نادرست حوزه زیبایی شناختی حضور زن در رسانه اثر بگذارد.

ه) پرهیز از پرداختن به ارتباطات دوستانه میان دختر و پسر در روابط پیش از ازدواج در مجموعه های تلویزیونی سیما

ه) پرهیز از پرداختن به ارتباطات دوستانه میان دختر و پسر در روابط پیش از ازدواج در مجموعه های تلویزیونی سیما

با توجه به کیفیت نمایش روابط دختر و پسر در سریال های سیما که معمولاً نشان دهنده روابط عاشقانه قبل از ازدواج یا دوستی های گذراست، باید دانست این مسئله ضمن تغییر دیدگاه جوانان در مورد ازدواج می تواند این برداشت را به مخاطب القا می کند که لذت بردن از روابط عاشقانه بین پسر و دختر بسیار راحت تر از ازدواج است. از سوی دیگر، با نمایش تصاویر عاشقانه و روابط آزاد بین دختر و پسر،

ص: ۱۱۶

پرسش های متعددی در ذهن دختر و پسر جوان ایجاد می شود. از جمله آنکه آیا با این تصاویر که بیانگر واقعیت جامعه است، می توان دختر یا پسری را یافت که قبلاً با جنس مخالف خود رابطه نداشته باشد.

بنابراین، بر اثر این وضعیت، اولین جرقه های بی اعتمادی نوجوان و جوان نسبت به جنس مخالف زده می شود. از سویی اعتقاد جوان نسبت به ازدواج سنتی سلب می شود، به گونه ای که دیگر حاضر نیست به سراغ پدر و مادر برود و با مشورت آنها ازدواج کند. از سوی دیگر، اعتماد او به فرد مقابل نیز از بین می رود. نمایش تصاویر ارتباطات بین دختر و پسر در بسیاری از برنامه های تلویزیونی از جمله برنامه های نمایشی و حتی برخی برنامه های کودکان موجب کم رنگ شدن حیا و عفت در آنان خواهد شد.

همان طور که در بخش نتایج نیز اشاره شد، در ۴/۲۲ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» و در ۴/۱۰ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «ستایش»، روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم وجود داشته است.

و) کاهش حجم ارتباطات میان زن و مرد در مجموعه های تلویزیونی به ویژه در محدوده زمانی شب و دیدارهای خصوصی

و) کاهش حجم ارتباطات میان زن و مرد در مجموعه های تلویزیونی به ویژه در محدوده زمانی شب و دیدارهای خصوصی

در تحقیق حاضر، بیشترین فراوانی در سریال «فاصله ها» از نظر زمان ارتباط، به محدوده زمانی شب (۴۰ درصد) و سپس محدوده زمانی ظهر (۲/۲۱ درصد) مربوط است. همچنین در سریال «ستایش»، بیشترین میزان

ص: ۱۱۷

فراوانی از نظر زمان ارتباط، به زمان شب (۳۴ درصد) و سپس زمان عصر (۳/۲۲ درصد) مربوط است.

ز) استفاده برنامه سازان و تهیه کنندگان سیما از کارشناسان دینی در تهیه و ساخت مجموعه های تلویزیونی مرتبط با موضوع روابط زن و مرد

ز) استفاده برنامه سازان و تهیه کنندگان سیما از کارشناسان دینی در تهیه و ساخت مجموعه های تلویزیونی مرتبط با موضوع روابط زن و مرد

با توجه به اثرگذاری صدا و سیما در انتخاب موضوع و محتوای سریال ها و مجموعه های تلویزیونی مربوط به روابط میان زن و مرد باید دقت لازم انجام گیرد و در این زمینه از کارشناسان در زمینه های دینی، روان شناختی و جامعه شناختی استفاده شود. تهیه مجموعه های تلویزیونی در موضوع روابط زن و مرد به طور ویژه باید بر اساس موازین شرعی و اسلامی استوار باشد، بنابراین تهیه کنندگان و برنامه سازان این گونه مجموعه ها باید ضمن بهره گیری از متخصصان دینی در این رابطه، توجه مناسب تر و مطلوب تری به رعایت این موازین در ساخت این گونه سریال ها داشته باشند.

ح) برنامه ریزی اساسی و درازمدت برای پرورش عوامل برنامه ساز

ح) برنامه ریزی اساسی و درازمدت برای پرورش عوامل برنامه ساز

عوامل تولید برنامه های تلویزیونی از جمله تهیه کننده، کارگردان و بازیگران در شکل گیری محصول و ارزش گذاری و القای پیام، اثرگذاری به سزایی دارند. قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، رژیم طاغوت به پیروی از نظام سرمایه داری جهانی به رواج فساد و ابتذال در میان هنرمندان پرداخت و اکثریت جامعه هنرمندان کشور را به فرهنگ وارداتی غرب آلوده ساخت. پس از پیروزی انقلاب، تغییر و تحول های چشم گیری در جامعه هنری به وجود آمد و هنرمندان

ص: ۱۱۸

متعهدی قدم به عرصه تولید گذاشتند. با این حال، با توجه به گسترش کمّی شبکه ها و برنامه های تلویزیونی به جاست، با حمایت شایسته از هنرمندان متعهد موجود، برنامه ریزی و سرمایه گذاری جدّی و گسترده ای برای تربیت هنرمندان متعهد و معتقد به اصول دینی انجام شود. بنابراین، در مسئله عفاف نبایـد از احراز تعهد برنامه سازان به این مسئله و نیز انتخاب برنامه سازان متعهد در گروه هـای برنـامه سـازی به ویژه در گروه فیلم و سریال غافل شـد. مـدیران برنامه ساز نیز بایـد به برگزاری نشست و گردهم آیی دست اندرکاران تولید برنامه های نمایشی برای چگونگی گسترش عفاف در برنامه های تولیدی سیما نظر توجه داشته باشند.

ط) استمرار در فرهنگ سازی فرهنگ عفاف

ط) استمرار در فرهنگ سازی فرهنگ عفاف

بـا توجه به اینکه ایجـاد تغییر و فرهنـگ سـازی، تـدریجی است؛ بایـد اولاً برنامه سازی برای ایجاد تغییر یا القای ارزش های مثبت و فرهنگ سازی در آن زمینه به طور مستمر ادامه داشته باشد. ثانیاً برنامه ها باید دارای کیفیت هنری بالا باشند. این دو نکته در برنامه سازی برای ترویـج فرهنگ حجاب و عفاف بایـد رعایت شود؛ چراکه پرداختن به حجاب که مسئله ای فرهنگی است، باید در طول زمـان و به صورت مـداوم و به تدریـج صورت گیرد تـا نتیجه مطلوب حاصل شود. نبایـد با ساخت چنـد برنامه و پرداختن مقطعی به مسئله حجاب و عفاف گمان شود این مسئله جایگاه و شأن خود را در سیما یافته و نسبت به آن ادای دین و وظیفه شده است. از این آفت باید پرهیز شود. لازمه کارآمدی برنامه سازی در این زمینه، استمرار پویایی

ص: ۱۱۹

و توجه به ارتقای کیفی برنامه هاست. همچنین رسانه نباید در این زمینه شتاب زده عمل کند و بخواهد در زمانی کوتاه، برنامه های متعددی را در این زمینه تولید کند که صرف نظر از کیفیت بالا یا پایین تولید آن، به دلیل بمباران خبری و اطلاعاتی در بینندگان، حساسیت منفی ایجاد کند.

ی) گفتمان سازی در زمینه فرهنگ عفاف و حجاب

ی) گفتمان سازی در زمینه فرهنگ عفاف و حجاب

فرهنگ و تمدن مغرب زمین در دهه های اخیر، با بهره گیری از رسانه های فراگیر و اثرگذار خود، دیدگاه غربی درباره زن و خانواده را به گفتمان حاکم بر جهان، تبدیل و نظام معنایی به هم پیوسته ای را در زمینه شخصیت انسانی، حقوق فردی و جایگاه اجتماعی زن و همچنین نقش و کارکرد خانواده ایجاد کرده است. در این گفتمان، زن از انسانی با ویژگی های متعالی به «کالا»ی جنسی و موضوع سودآورترین تجارت جهانی (تجارت سکس)؛ «مشتری» تولیدات رنگارنگ صنایع بهداشتی، آرایشی، پوشاک جهان سرمایه داری و «ابزار»ی برای عرضه و فروش هرچه بیشتر کالاهای تولیدی شرکت های بزرگِ ملی و فراملی بدل شده است.

امروز در بیشتر محافل دانشگاهی، مجامع و سازمان های بین المللی، گروه ها و سازمان های مدافع حقوق زنان و رسانه های نوشتاری، دیداری و شنیداری، دیدگاه غالب در مورد زن و خانواده همان دیدگاهی است که فرهنگ و تمدن غربی بر جهان تحمیل کرده است.

در چنین فضایی، رهبر معظم انقلاب اسلامی از ضرورت گفتمان سازی در حوزه زن و خانواده بر اساس دیدگاه اسلامی سخن

ص: ۱۲۰

می گوید. ایشان در سومین نشست اندیشه های راهبردی که با موضوع زن و خانواده برگزار شد، با اشاره به ضرورت گفتمان سازی در این حوزه فرمود:

گفتمان یک جامعه، مثل هواست، همه تنفسش می کنند؛ چه بدانند؛ چه ندانند؛ چه بخواهند؛ چه نخواهند. باید این گفتمان سازی انجام بگیرد که البته نقش رسانه ها و بالخصوص نقش روحانیون و نقش بزرگان و اساتید دانشگاهی حتماً نقش بارز و مهمی است.(۱)

با توجه به مطالب یادشده، رسانه ملی باید در حوزه گسترش و نهادینه سازی فرهنگ عفاف و حجاب، بر اساس راهبرد تغییر گفتمان غربی در نگاه به زن و خانواده و گفتمان سازی در زمینه دیدگاه اسلام درباره زن و خانواده سیاست گذاری و برنامه ریزی کند. آن گاه بر اساس همین گفتمان، فرهنگ عفاف و حجاب را به عنوان بخشی از دیدگاه اسلام درباره حقوق و شخصیت زن تبیین کند.(۲)

ک) توجه رسانه ملی به تقویت پایه های اعتقادی مخاطب

ک) توجه رسانه ملی به تقویت پایه های اعتقادی مخاطب

بررسی اجمالی فراز و فرودهای وضعیت حجاب در جامعه ایران از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون، دو واقعیت مهم را برای ما روشن میسازد:

نخست اینکه اگر زمینههای فرهنگی و اجتماعی فراهم باشد، همه

۱- سخنان مقام معظم رهبری در سومین نشست اندیشه های راهبردی، ۱۴/۴/۱۳۹۱؛ در پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنهای: http://farsi.khamenei.ir/speech content?id=۱۸۴۵۳

۲- برای مطالعه بیشتر در این زمینه نک: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، گفتمان خانواده: بیانیه تحلیلی دفتر مطالعات و تحقیقات زنان به مناسبت روز زن

ص: ۱۲۱

زنان مسلمان بر اساس فطرت پاك خود، فرهنگ عفاف و حجاب را بر فرهنگ برهنگی و بیبندوباری ترجیح میدهند، چنان که در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی و سالهای نخستین استقرار نظام اسلامی، شاهد گرایش گسترده و خودجوش بسیاری از زنان و دختران بیحجاب به فرهنگ عفاف و حجاب بودیم.

دوم اینکه گسترش فرهنگ حجاب، بدون توجه به انگیزههای درونی و پایههای اعتقادی افراد و تنها با بهرهگیری از اهرم زور و اجبار، امکان پذیر نیست. حتی اگر افراد به اقتضای شرایط و با اثرپذیری از عوامل اجبارکننده، به حجاب تن دهند، این امر بقا و دوامی نخواهد داشت و با تغییر شرایط و برطرف شدن عوامل اجبارکننده، حجاب را کنار خواهند گذاشت.

ازاین رو، رسانه ملی باید اساس برنامههای آموزشی، تبلیغی و ترویجی خود در زمینه حجاب و عفاف را بر تقویت پایههای اعتقادی و انگیزههای درونی مخاطبان خود بگذارد.(۱)

ل) نهادینه سازی عفاف و حجاب با فعالیت های فرهنگی هنری

ل) نهادینه سازی عفاف و حجاب با فعالیت های فرهنگی هنری

در سالهای اخیر و با گسترش پدیده بدحجابی در جامعه، این فکر اشتباه در برخی افراد شکل گرفته است که تنها راهحل اصلاح وضع موجود، گسترش فعالیت های انتظامی و امنیتی و حضور پررنگتر نیروی انتظامی در جامعه برای مقابله با این پدیده ناهنجار اجتماعی است. تجربه سالها برخورد انتظامی و قضایی با پدیده بدحجابی نشان میدهد

۱- «ملاحظات روان شناختی در موضوع حجاب»، گفت وگو با دکتر شکوه نوابی نژاد، در: ابراهیم شفیعی سروستانی (به کوشش)، حجاب؛ مسئولیت ها و اختیارات دولت اسلامی، ج ۳، صص ۲۸۷ ۳۰۲؛ محمدرضا زائری، حجاب بی حجاب، صص ۳۵ ۵۱ و حسن بنیانیان، پوشش اسلامی: چالش ها و راه کارها با رویکردی به مهندسی فرهنگی، صص ۲۵۱ ۲۶۰.

ص: ۱۲۲

این نوع برخورد ممکن است در کوتاهمدت، قدری وضعیت حجاب را اصلاح کند، ولی در بلندمدت اثر چندانی بر این پدیده ندارد.

با توجه به نکات یادشده، رسانه ملی باید ضمن دفاع از اقتدار نیروی انتظامی و تأیید برخورد این نیرو با عوامل اصلی گسترش فحشا و بی بندوباری در جامعه، این تفکر را در مسئولان کشور ایجاد و تقویت کند که گسترش و نهادینهسازی فرهنگ عفاف و حجاب در کشور، تنها با گسترش فعالیت های فرهنگی و نهادینهسازی باورها و ارزش های دینی در جامعه امکانپذیر است.

در برنامه های رسانه ملی به طور ویژه باید از ابزارهای هنری برای نمایش جلوه های زیبایی عفاف و حجاب بهره گرفته شود، (نماآهنگ ها، فیلم ها و سریال ها) در این زمینه به عنوان یک راهکار، جا دارد پژوهشی با عنوان «نمایش زیبایی های عفاف و حجاب در برنامه های رسانه ای»، تهیه شود.

همچنین رسانه ملی به عنوان مؤثرترین رسانه داخلی کشور باید با تهیه و ساخت برنامه هایی که ترویج کننده ازدواج های سنتی و متعادل هستند، درصدد مقابله با موج بی مبالاتی و آزادی ارتباطات نامشروع زن و مرد باشد و با سیاست گذاری های مناسب در این زمینه، شرایط را برای بازگشت به فرهنگ اصیل اسلامی ایرانی فراهم کند.

م) توجه دقیق به نقش ها و مرزهای زنانگی و مردانگی

م) توجه دقیق به نقش ها و مرزهای زنانگی و مردانگی

رواج اندیشههای فمینیستی و تفکرهای برابریطلبانه در چند دهه اخیر موجب از بین رفتن مرزهای زنانگی و مردانگی، تحول در هویت جنسی و تغییر گسترده نقشهای جنسیتی در مغرب زمین شد.

ص: ۱۲۳

«نیم قرن پیش، تعداد معدودی از زنان، زمینه ایجاد انقلابی فرهنگی و فلسفی را ایجاد کردند. آنها اعتقاد داشتند که زنان باید خود را از یوغ ستم مردان رها سازند و برای رسیدن به این هدف، کتاب ها نوشتند، مقالاتی منتشر کردند، در کالج ها تدریس کردند، در خیابان ها تظاهرات کردند، کنگره تشکیل دادند و بدین ترتیب، موفق شدند قلب و روح میلیون ها زن را تسخیر کنند.

آنها برای آنچه مفهوم زن را در برداشت، تعریفی جدید ارائه دادند و موجب تغییر دیدگاه های موجود درباره اولویت ها و مسئولیت های زنان در زندگی شدند. مفاهیمی چون زهد، پاک دامنی، اطاعت، خویشتن داری و نجابت از واژه نامهها حذف شد و واژه هایی چون انتخاب، طلاق، خیانت و امتیازات یکسان برای هر دو جنس، جای آنها را گرفت. دختران و نوه های حاصل از آن نسل، هرگز شیوه تفکر دیگری را نشناخته اند. یکی از مخرب ترین اهداف و تأثیرات این دیدگاه «جدید» نسبت به زنان، سبک شمردن ازدواج و مادری و بیرون آوردن جسمی و روحی زنان از خانه ها به سوی بازار کار بود».(۱)

اندیشههای یادشده به تدریج در دیگر مناطق جهان از جمله کشورهای شرقی نفوذ کرد و با گسترش مدرنیته و توسعه صنعتی در این کشورها، مرزهای زنانگی و مردانگی نیز در بسیاری زمینهها دگرگون شد. یکی از پی آمدهای این دگرگونی، کمرنگ شدن فرهنگ حیا، عفاف، حجاب و غیرت بود.

با توجه به مطالب یادشده، رسانه ملی برای ترویج و گسترش فرهنگ عفاف و حجاب باید توجه دقیق به مرزهای زنانگی و مردانگی را بر

۱- حجاب بیحجاب، صص ۱۳ ۱۹؛ پوشش اسلامی، چالشها و راه کارها، صص ۹۹ ۱۶۶.

ص: ۱۲۴

اساس آموزههای اسلامی به عنوان یک راهبرد اساسی تلقی کند و در همه برنامه های صدا و سیما به نقشها و جایگاههایی توجه کند که دین مبین اسلام برای زن و مرد در نظر گرفته است.

ن) نشان دادن آثار منفی رعایت نکردن عفاف و حجاب در رسانه ملی

ن) نشان دادن آثار منفی رعایت نکردن عفاف و حجاب در رسانه ملی

رسانههای وابسته به نظام سلطه و روشن فکران غربزده و منفعل، همواره برابری کامل حقوق زن و مرد؛ آزادی بیقید و بند زنان و دختران جوان و روابط آزادانه دو جنس مخالف در جوامع غربی را یکی از دست آوردهای مهم دموکراسی لیبرال معرفی و آن را به عنوان الگویی برای زنان و دختران دیگر سرزمینها مطرح می کنند. در این میان، آنها هرگز به بحران های گوناگون فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی پدید آمده در این جوامع اشاره ای نداشته اند؛ بحران هایی که امروز فرهنگ و تمدن مغرب زمین را تهدید می کند.

با توجه به آنچه گفته شد، در تبلیغ و ترویج فرهنگ عفاف و حجاب باید به نشان دادن آثار و پی آمدهای بی بندوباری جنسی و رعایت نکردن عفاف و حجاب به ویژه در جوامع غربی، توجه و این موضوع به بهترین شکل ممکن برای جوانان تبیین شود.

بر همین اساس، مصوبه شورای فرهنگی عمومی درباره «راه کارهای گسترش فرهنگ عفاف و حجاب»، در بندهای ۱۱، ۱۲، ۲۳، ۲۴ و ۲۵، وظایف زیر را برای صدا و سیمای جمهوری اسلامی برشمرده است:

۱. نشان دادن وضعیت حقوقی، فرهنگی و اجتماعی زنان در غرب و مقایسه آن با وضعیت زنان در ایران، به منظور ایجاد احساس رضایت خاطر زنان ایرانی از فرهنگ دینی و پای بندی آگاهانه تر آنان به عفاف و حجاب؛

ص: ۱۲۵

۲. نشان دادن آثار منفی فرهنگ مبتذل و غیر اخلاقی غرب در زندگی اجتماعی و خانوادگی؛

۳. اطلاع رسانی مناسب و دقیق به خانواده ها درباره علل آسیب های اجتماعی و انحراف های زنان بیسرپرست، کودکان خیابانی، طلاق، اعتیاد، فرار دختران و نمایش نقش رعایت نکردن عفاف و حجاب در بروز این آسیب ها؛

۴. انعکاس پی آمدهای منفی استفاده از فیلم ها و نوارهای مبتذل و حضور در گروه های منحرف، بر زندگی فردی اجتماعی از طریق برنامه های مناسب به صورت طبیعی و غیر عمدی؛

۵. نشان دادن آثار منفی اثرگذاری فرهنگ مبتذل و غیر اخلاقی غرب در زندگی اجتماعی نوجوانان به صورت طبیعی.

س) تقویت فرآیند ارزیابی و نظارت برنامه ها

س) تقویت فرآیند ارزیابی و نظارت برنامه ها

در حال حاضر، واحدهای متعددی از سازمان صدا و سیما، مسئولیت ارزیابی و نظارت برنامههای رسانه ملی را از مرحله تدوین طرح تا پخش بر عهده دارند و بیتردید، وجود آنها نقش مؤثری در رعایت سیاست ها و ضوابط مصوب سازمان در تولید، تأمین و پخش برنامهها داشته است. با وجود این، به نظر میرسد به دلیل برخی نقصها و اشکالهای ساختاری یا فرآیندی، سیاست ها و ضوابط مصوب، در مواردی، چنان که باید و شاید، در برنامهها رعایت نمیشود. ازاین رو، برای اطمینان از تحقق کامل وظایف و مسئولیت های رسانه ملی در زمینه گسترش فرهنگ عفاف و حجاب باید در گام نخست، نقصها و اشکالهای موجود در حوزه ارزیابی و نظارت برنامه ها شناسایی و برای رفع آنها اقدام شود.

ص: ۱۲۶

همچنین نـاظران برنامه های نمایشـی بایـد در آغاز، میان و پایان ساخت سـریال ها و فیلم های تلویزیونی بر آنها کنترل کیفی داشـته باشند و انگیزه نویسنده و تهیه کننده و محتوای هر فیلم را قبل از خریداری یا قبل از سفارش ساخت بررسی کنند.

ع) توجه به نفوذ دشمن در فضای رسانه ای کشور

ع) توجه به نفوذ دشمن در فضای رسانه ای کشور

در سال های اخیر، فضای رسانهای کشور به شدت دست خوش تغییر و دگرگونی شده است. با نفوذ گسترده شـبکههای ماهواره ای بیگـانه در فضـای رسـانه ای جمهوری اسـلامی ایران، رسانه ملی از حالت یگانه رسانه فرهنگ ساز که پیام هایش بی هیـچ مانعی بر ذهن و دل مخاطبان می نشـست، خارج شده و در رقابتی سخت با رسانههای بیگانه قرار گرفته است. در چنین شرایطی، روشن است که رسانه ملی نمی تواند در فرآیند مدیریت پیام از نفوذ دشـمن در فضای رسانه ای کشور و اثرگذاری اش بر بخش قابل توجهی از مردم غافـل باشـد. متأسـفانه به نظر می رسـد در برخی برنامهریزیهـای فرهنگی از جمله برنـامه ریزی برای اصـلاح وضـعیت عفاف و حجاب در کشور از هجوم رسانه ای گسترده دشـمن به فرهنگ عفاف و حجاب و برنامهریزی دقیق و حساب شده شبکه های وابسته به جهان غرب برای تضعیف این فرهنگ غفلت میشود.

مقام معظم رهبری در یکی از سخنان خود در این باره میفرماید:

غفلت از روحیه جهـادی و ایثـار، غفلت از تهاجم فرهنگی دشـمن، غفلت از در کمین بودن دشـمن، غفلت از نفوذ دشـمن در فضای رسانه ای کشور، ... اینها گناهان ماست. اینها نقاط ضعف ماست. (۱)

۱- سـخنان رهبر معظم انقلاب در دیدار با مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۶/۵/۱۳۹۰؛ در: پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنهای: http://farsi.Khamenei.ir/speech content?id=۱۶۸۸۹.

ص: ۱۲۷

گفتنی است در حال حاضر، رسانه های وابسته به نظام سلطه، مقابله با فرهنگ عفاف و حجاب را از دو راه دنبال می کنند؛ یکی، ترویج فرهنگ برهنگی و ول انگاری در رابطه با جنس مخالف با پخش برنامههای نمایشی غیر اخلاقی و مبتذل و دیگری، القای شبهه و تردید درباره فرهنگ اسلامی حجاب و عفاف در قالب خبرها، تحلیلها و مستندهای جهتدار. شبکه های ویژه پخش فیلم و سریال مانند «فارسی وان»(۱) و «من و تو۱»، (۲) راه نخست و شبکههای خبری تحلیلی مانند «بی. بی. سی فارسی»(۳) و «صدای امریکا فارسی»، (۴) راه دوم را دنبال می کنند.

با توجه به مطالب یادشده، لازم است هرگونه سیاست گذاری و برنامه سازی در زمینه گسترش فرهنگ و عفاف در جامعه با توجه به برنامهها و اهداف رسانههای بیگانه و در جهت خنثی سازی اقدامهای مخرب آنها انجام شود. در این زمینه، رصد برنامه های مخرّب شبکه های وابسته به غرب در زمینه تضعیف فرهنگ عفاف و حجاب و برنامه ریزی برای مقابله با این شیوه ها ضرورت دارد.

ف) تجدید نظر در سیاست های برون سپاری تولیدات تلویزیونی و نظارت بر خط مشی های مربوط به عفاف در این فرایند

ف) تجدید نظر در سیاست های برون سپاری تولیدات تلویزیونی و نظارت بر خط مشی های مربوط به عفاف در این فرایند

در سال های اخیر به دلیل گسترش کمّی شبکه های ملی و استانی و افزایش نیاز گروههای برنامهساز به تولید برنامه های مختلف نمایشی از جمله فیلم و سریال، رفته رفته فرایند تولید برنامههای نمایشی که پیش از آن، با بهرهگیری

۱- Farsi 1.

۲- Manoto.

۳- BBC Persian.

۴- VOA Persian.

ص: ۱۲۸

از تهیه کنندگان رسمی سازمان و با نظارت بیشتر مدیران شبکهها و گروه های برنامه ساز انجام میشد، دستخوش تغییر گردیده و با اجرای سیاست برون سپاری تولید برنامه های سیما، از نقش نظارتی مدیران سازمان کاسته و بر نقش تهیهکنندگان در روند تولید برنامههای نمایشی افزوده شده است. بنابراین بیتردید، تا زمانی که مدیران شبکهها و گروههای برنامهساز به دلیل آنچه از آن به عنوان «پر کردن آنتن» یاد میشود، به سرپیچی از برخی سیاست ها و ضوابط حاکم بر روند تولید، تأمین و پخش برنامهها و تن دادن به سلیقه ها و ارزشهای پذیرفته شده تهیهکنندگان و کارگردانان برنامه های نمایشی، مجبور می شوند، نمیتوان انتظار داشت که سازمان صدا و سیما وظایف و مسئولیتهای خود را در زمینه گسترش فرهنگ عفاف و حجاب در جامعه و نهادینه کردن آن، به طور شایسته انجام دهد. لذا لازم است نظارت دقیق و همه جانبه ای از سوی سازمان بر روند فرآیند برون سپاری مجموعه های تلویزیونی به بخش های هنری جامعه صورت گیرد.

ص) عزم جدّی مدیران رسانه ملی برای تحقق عفاف در برنامه های رسانه ملی

ص) عزم جدّی مدیران رسانه ملی برای تحقق عفاف در برنامه های رسانه ملی

وظایف و مسئولیتهایی که جهت تحقق و رعایت همه جانبه عفاف در تولیدات نمایشی رسانه ملی در نظر گرفته شده است، تنها در صورتی تحقق عینی و عملی مییابند که مدیران رسانه ملی آنها را باور داشته و به ضرورت انجام پذیرفتن آنها رسیده باشند، در غیر این صورت، دغدغهها، دلنگرانیها و وظایف گوناگون آنها هیچ گاه به آنها اجازه نمی دهد در مورد وظایف و مسئولیتهای گستردهای که نهادی بیرون از حوزه صدا و سیما برای آنها مشخص کرده است، بیندیشند تا چه رسد به اینکه برای عملی ساختن آنها چاره ای بیندیشند.

ص: ۱۲۹

ق) بهره گیری از نیروی انسانی متعهد و ارزشــی در روند تولید برنامه های نمایشــی به ویژه استفاده از ظرفیت دانشکده صدا و سیمای قم و مرکز پژوهش های اسلامی

ق) بهره گیری از نیروی انسانی متعهد و ارزشی در روند تولید برنامه های نمایشی به ویژه استفاده از ظرفیت دانشکده صدا و سیمای قم و مرکز پژوهش های اسلامی

رسانه ملی زمانی میتواند در سطح جامعه مروج و مبلغ آموزههای اعتقادی، اخلاقی و فقهی دین مبین اسلام باشد، که دستاندرکاران آن در همه سطوح، اعم از مدیران ارشد، مدیران میانی، مدیران گروههای برنامهساز، تهیهکنندگان، کارگردانان، فیلمنامهنویسان، بازیگران و مجریان از جان و دل این آموزهها را پذیرفته و با آنها آشنا باشند. در غیر این صورت، بسیاری از ارزشها و هنجارهای دینی از جمله عفاف در برنامههای صدا و سیما در حد صورت و ظاهر خواهد ماند و به درون و ژرفای برنامهها راهی نخواهد یافت. روشن است که در این شرایط، رسانه ملی نخواهد توانست اهداف کلان خود در زمینه «تعمیق و ارتقای معرفت و اخلاق و رفتار دینی آحاد جامعه و حفظ و اعتلای فرهنگ و هویت ایرانی اسلامی» را تحقق بخشد.

در موضوع گسترش و نهادینه سازی فرهنگ عفاف و حجاب نیز رسانه ملی زمانی میتواند به وظایف و مسئولیتهای خود به خوبی عمل کند که همه عوامل انسانی مؤثر در تولید و پخش برنامههای رسانه، این فرهنگ را در زندگی فردی خود به عنوان یک حکم اسلامی پذیرفته و به آن پای بند باشند. در چنین شرایطی دین پژوهان آشنا به زبان رسانه از جمله فارغ التحصیلان دانشکده صدا و سیمای قم و پژوهشگران حوزه های مختلف دین و رسانه که در قالب مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما به بررسی و تحقیق در حوزه های مختلف دین و رسانه به فعالیت مشغول هستند می توانند نقش مهمی در روند تولیدات نمایشی رسانه ملی ایفا کرده و با

ص: ۱۳۰

استفاده از تعهد و تخصص آنها به نحو مطلوبتری در مسیر تولید آثار متعهدانه و ارزشی به ویژه در تولیدات نمایشی حرکت نمود.

۳. محدودیت های تحقیق

۳. محدودیت های تحقیق

اولین و مهم ترین محـدودیت این تحقیـق، دشـواری تهیه و دسترسـی به مجمـوعه هـای تلویزیـونی مـورد بررسـی بود که محقق را با سختی های متعددی در راه دست یابی به این منابع روبه رو کرد.

محدودیت دوم، کمبود منابع جدید و بروز در زمینه موضوع روابط زن و مرد در سـریال های تلویزیونی بود، به طوری که پژوهشگر برای به دست آوردن اطلاعات مورد نیاز مجبور شد وقت زیادی صـرف کند. کمبود منابع فارسـی و انگلیسـی در حوزه پژوهش، از مهم ترین مشکلات و موانع فراروی انجام این تحقیق بود.

سومین محـدودیت در این تحقیق، دشواری در تهیه شـاخص هـای تحلیـل محتوا بود. محقق بـا توجه به مبـاحث نظری تحقیق و جمع آوری اطلاعـات مرتبـط بـا موضـوع تحقیق، به مسائـل و شـاخص هـای متعـددی برای گردآوری شـاخص هـای موضوعی مربوط به موضوع روابـط زن و مرد از منظر عفـاف اسـلامی و همچنین روابـط زن و مرد از منظر افق رسـانه ملی دست یـافته بود. بـا این حـال، پژوهشگر در انتخاب شاخص هایی جامع و مانع از میان این مسائل متعدد، با دشواری هایی روبه رو بود.

ص: ۱۳۱

پیوست ها

اشاره

پیوست ها

زیر فصل ها

جدول

احکام و فتاوای مراجع عظام تقلید درباره عفاف

ص: ۱۳۲

ص: ۱۳۳

جدول

اشاره

جدول

زیر فصل ها

جدول کدنامه متغیرهای تحقیق

جدول های مقایسه ای سریال های مورد بررسی به تفکیک مقوله های عفاف

جدول کدنامه متغیرهای تحقیق

جدول کدنامه متغیرهای تحقیق

ر

متغیر

مقوله ها

واحد تحلیل

X۱

نام سریال

۱. فاصله ها، ۲. ستایش

X۲

نگاه آلوده به نامحرم (از روی ریبه)

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X۳

ارتباط خصوصی زن و مرد نامحرم

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X۴

استفاده از لوازم آرایشی

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X۵

صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با یکدیگر

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X۶

رفتارهای جلف با یکدیگر

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X۷

شوخی مرد و زن نامحرم

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

ص: ۱۳۴

X_8

موی آشکار زن در مقابل مرد

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X_9

پوشش تنگ و چسبان زن در مقابل مرد نامحرم

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X_{10}

لوازم زینتی زن در مقابل مرد

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X_{11}

رعایت حجاب و پوشش اسلامی زن (دختر)

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X_{12}

گفت و گوی زن و مرد با افعال مفرد

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X۱۳

روابط عاشقانه پیش از ازدواج دختر و پسر

۱. وجود دارد، ۲. وجود ندارد.

صحنه (سکانس)

X۱۴

رعایت حجاب و پوشش اسلامی زن

۱. چادر، ۲. مانتوی بلند، ۳. مانتوی کوتاه، ۴. سنتی، ۵. دیگر.

صحنه (سکانس)

X۱۵

نوع حجاب زن در مقابل مرد

چادر، مانتو، شلوار و مقنعه، ۲. چادر، مانتو، شلوار و روسری، ۳. چادر، مانتو، شلوار و شال، ۴. مانتو، شلوار و مقنعه، ۵. مانتو، شلوار و روسری، ۶. مانتو، شلوار

ص: ۱۳۵

و شال، ۷. سنتی (لباس های غیر رسمی)، ۸. دیگر.

صحنه (سکانس)

X۱۶

مکان ارتباط میان زن و مرد نامحرم

۱. خانه، ۲. محل تحصیل (دانشگاه دبیرستان)، ۳. محل کار (اداره، شرکت، سازمان)، ۴. کافی شاپ و رستوران، ۵. پارک و فضاهای تفریحی، ۶. ارتباط تلفنی، ۷. ارتباط اینترنتی (سایبر)، ۸. دیگر فضاها، ۹. نامشخص.

صحنه (سکانس)

X۱۷

مکان ارتباط منفی میان زن و مرد نامحرم

۱. خانه، ۲. محل تحصیل (دانشگاه دبیرستان)، ۳. محل کار (اداره، شرکت، سازمان)، ۴. کافی شاپ و رستوران، ۵. پارک و فضاهای تفریحی، ۶. ارتباط تلفنی، ۷. ارتباط اینترنتی (سایبر)، ۸. دیگر فضاها، ۹. نامشخص.

صحنه (سکانس)

X۱۸

مکان ارتباط مثبت و بدون اشکال میان زن و مرد نامحرم

۱. خانه، ۲. محل تحصیل (دانشگاه دبیرستان)، ۳. محل کار (اداره، شرکت، سازمان)، ۴. کافی شاپ و رستوران، ۵.

ص: ۱۳۶

پارک و فضاهای تفریحی، ۶. ارتباط تلفنی، ۷. ارتباط اینترنتی (سایبر)، ۸. دیگر فضاها، ۹. نامشخص.

صحنه (سکانس)

X۱۹

زمان ارتباط میان زن و مرد نامحرم

۱. صبح، ۲. ظهر، ۳. عصر، ۴. شب، ۵. نامشخص.

صحنه (سکانس)

جدول های مقایسه ای سریال های مورد بررسی به تفکیک مقوله های عفاف

اشاره

جدول های مقایسه ای سریال های مورد بررسی به تفکیک مقوله های عفاف

زیر فصل ها

جدول شماره ۱. مکان ارتباط زن و مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۲. مکان ارتباط منفی بین زن و مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۳. زمان ارتباط زن و مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۴. نگاه آلوده به نامحرم به تفکیک سریال

جدول شماره ۵. ارتباط خصوصی زن و مرد نامحرم به تفکیک سریال

جدول شماره ۶. استفاده زن از لوازم آرایشی به تفکیک سریال

جدول شماره ۷. صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با یکدیگر به تفکیک سریال

جدول شماره ۸. رفتارهای جلف و سبک به تفکیک سریال

جدول شماره ۹. شوخی میان مرد و زن نامحرم به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۰. موی آشکار زن به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۱. تماس بدنی (عمدی یا غیر عمدی) به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۲. گفت وگوی زن و مرد با افعال مفرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۳. خطاب قرار دادن زن و مرد با نام کوچک به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۴. اندام آشکار زن به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۵. لوازم زینتی آشکار زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۶. روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۷. نوع حجاب زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۸. پوشش زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۹. رعایت حجاب و پوشش اسلامی زن (دختر) در مقابل مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱. مکان ارتباط زن و مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱. مکان ارتباط زن و مرد به تفکیک سریال

نام سریال

مکان ارتباط

فاصله ها

ستایش

خانه

فراوانی

۴۰۸

۳۵۴

درصد

۳/۳۹

۳/۴۱

محل تحصیل (دانشگاه)

فراوانی

۰

۰

درصد

۰

۰

محل کار

فراوانی

۱۱۴

۳۲۲

درصد

۱۱

۵/۳۷

کافی شاپ و رستوران

فراوانی

۴۸

۱۲

درصد

۶/۴

۴/۱

پارک و فضاهای تفریحی

فراوانی

۱۱۱

۵۶

درصد

۷/۱۰

۵/۶

ص: ۱۳۷

ارتباط تلفنی

فراوانی

۹۰

۲۹

درصد

۶/۸

۴/۳

ارتباط اینترنتی

فراوانی

۲

۰

درصد

۲/۰

۰

دیگر فضاها

فراوانی

۲۱۶

۵۹

درصد

۸/۲۰

۸/۶

نامشخص

فراوانی

۴۸

۲۵

درصد

۶/۴

۹/۲

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

اطلاعات جـدول بالا نشان می دهـد بیشترین مکان ارتباط در روابط زن و مرد در سـریال «فاصـله ها»، «دیگر فضاها» (۸/۲۰ درصد)، «محل کار» (۱۱ درصد) و سپس پارک و فضاهای تفریحی (۷/۱۰درصد) است. کمترین مکان ارتباط در روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» به مقوله های محل تحصیل (۰) و ارتباط اینترنتی (۲/۰ درصد) مربوط است.

در سـریال «سـتایش»، بیشترین فراوانی روابـط زن و مرد به تفکیـک مکـان ارتبـاط به مقوله «خانه» (۳/۴۱ درصـد)، محل کار (۵/۳۷ درصـد)، «دیگر فضاها» (۸/۶ درصـد) و «پـارک و فضا های تفریحی» (۵/۶ درصـد) مربوط است. کمترین فراوانی مکـان ارتباط در روابط زن و مرد در سـریال «سـتایش»، به مقوله های «محل تحصیل» (دانشگاه یا دبیرستان) (۰)، «ارتباط اینترنتی، سایبر یا چت» (۰)، کافی شاپ و رستوران (۴/۱ درصد) و «نامشخص» (۹۱/۲ درصد) مربوط است.

ص: ۱۳۸

جدول شماره ۲. مکان ارتباط منفی بین زن و مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۲. مکان ارتباط منفی بین زن و مرد به تفکیک سریال

نام سریال

مکان ارتباط

فاصله ها

ستایش

خانه

فراوانی

۴۴

۷۳

درصد

۸/۱۷

۷/۴۷

محل تحصیل (دانشگاه)

فراوانی

۰

۰

درصد

۰

۰

محل کار

فراوانی

۹۵

۳۷

درصد

۴/۳۸

۱/۲۴

کافی شاپ و رستوران

فراوانی

۱۱

۳

درصد

۵/۴

۹/۱

پارك و فضاهای تفریحی

فراوانی

۲۸

۱۰

درصد

۳/۱۱

۵/۶

ارتباط تلفنی

فراوانی

۲۲

۱۲

درصد

۹/۸

۸/۷

ارتباط اینترنتی

فراوانی

۲

۰

درصد

۸/۰

۰

دیگر فضاها

فراوانی

۴۰

۱۳

درصد

۲/۱۶

۴/۸

نامشخص

فراوانی

۵

۵

درصد

۲

۲/۳

ص: ۱۳۹

جمع

فراوانی

۲۴۷

۱۵۳

درصد

۱۰۰

۱۰۰

در زمینه بیشترین مکان ارتباط منفی در روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، «محل کار» (۴/۳۸ درصد)، «خانه» (۸/۱۷ درصد) و سپس «دیگر فضاها» (۲/۱۶درصد) دارای بیشترین فراوانی بوده است. کمترین مکان ارتباطات منفی در روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» به مقوله های محل تحصیل (۰)، مربوط است.

در سریال «ستایش»، بیشترین فراوانی مکان روابط منفی میان زن و مرد به مقوله «خانه» (۷/۴۷ درصد)، «محل کار» (۱/۲۴ درصد)، «دیگر فضاها» (۴/۸ درصد) و «پارک و فضا های تفریحی» (۵/۶ درصد) مربوط است. کمترین فراوانی مکان ارتباط منفی در روابط زن و مرد در سریال «ستایش»، به مقوله های «محل تحصیل» (۰) و «ارتباط اینترنتی» (۰)، مربوط می شود.

جدول شماره ۳. زمان ارتباط زن و مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۳. زمان ارتباط زن و مرد به تفکیک سریال

نام سریال

زمان ارتباط

فاصله ها

ستایش

صبح

فراوانی

۵۲

۴۵

درصد

۵

۲/۵

ظهر

فراوانی

۲۲۰

۶۸

درصد

۲/۲۱

۸

عصر

فراوانی

۱۳۳

۱۹۱

درصد

۸/۱۲

۳/۲۲

ص: ۱۴۰

شب

فراوانی

۴۱۵

۲۹۲

درصد

۴۰

۳۴

نامشخص

فراوانی

۲۱۷

۲۶۲

درصد

۹/۲۰

۶/۳۰

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

بر اساس اطلاعات این جدول، بیشترین فراوانی در سریال «فاصله ها» از نظر زمان ارتباط، به محدوده زمانی «شب» (۴۰ درصد)، محدوده زمانی «ظهر» (۲/۲۱ درصد) و محدوده زمانی «نامشخص» (۹/۲۰ درصد) مربوط است. کمترین فراوانی در این زمینه به محدوده زمانی «صبح» (۵ درصد) و سپس «عصر» (۸/۱۲ درصد) مربوط می شود.

در سریال «ستایش»، بیشترین میزان فراوانی از نظر زمان ارتباط به زمان «شب» (۳۴ درصد)، زمان «نامشخص» (۶/۳۰ درصد) و «زمان عصر» (۳/۲۲ درصد) مربوط می شود. کمترین میزان فراوانی در این زمینه نیز به محدوده زمانی صبح (۲/۵ درصد) و ظهر (۸ درصد) مربوط است.

جدول شماره ۴. نگاه آلوده به نامحرم به تفکیک سریال

جدول شماره ۴. نگاه آلوده به نامحرم به تفکیک سریال

نام سریال

نگاه آلوده به نامحرم (از روی ریبه)

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۱۴

۵

درصد

۳/۱

۵/۰

ص: ۱۴۱

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۲۳

۸۵۲

درصد

۶۶/۹۸

۵/۹۹

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

همان طور که اطلاعات جدول بالا نشان می دهد؛ در ۳/۱ درصد از روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، نگاه آلوده به نامحرم (از روی ریبه) وجود دارد. همچنین در ۵/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، نگاه آلوده به نامحرم از سوی مرد به زن و یا بالعکس به چشم می خورد.

جدول شماره ۵. ارتباط خصوصی زن و مرد نامحرم به تفکیک سریال

جدول شماره ۵. ارتباط خصوصی زن و مرد نامحرم به تفکیک سریال

نام سریال

ارتباط خصوصی زن و مرد نامحرم

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۳۸

۱۰

درصد

۷/۳

۱

وجود ندارد

فراوانی

۹۹۹

۸۴۷

درصد

۳/۹۶

۹۹

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

در ۷/۳ درصد از روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، ارتباط خصوصی بین زن و مرد نامحرم وجود دارد. در ۱ درصد از صحنه های سریال «ستایش» نیز ارتباط خصوصی زن و مرد نامحرم وجود دارد.

ص: ۱۴۲

جدول شماره ۶. استفاده زن از لوازم آرایشی به تفکیک سریال

جدول شماره ۶. استفاده زن از لوازم آرایشی به تفکیک سریال

نام سریال

استفاده از لوازم آرایشی

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۹

۴

درصد

۹/۰

۴/۰

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۲۸

۸۵۳

درصد

۱/۹۹

۶/۹۹

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

اطلاعات این جـدول نشان می دهد در ۹/۰ درصد از روابط زن و مرد، در سـریال «فاصـله ها»، زن از لوازم آرایشـی استفاده کرده و همچنین در ۴/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش» نیز زن از لوازم آرایشی، بهره گرفته است.

جدول شماره ۷. صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با یکدیگر به تفکیک سریال

جدول شماره ۷. صحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با یکدیگر به تفکیک سریال

نام سریال

صحبت با ملاطفت و ناز و عشوه

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۲۰

۷

درصد

۹/۱

۸/۰

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۱۷

۸۵۰

درصد

۱/۹۸

۲/۹۹

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

ص: ۱۴۳

در ۹/۱ درصـد از صـحنه هـای مربوط به روابط زن و مرد در سـریال فاصـله ها، صـحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه با یکـدیگر وجـود دارد. همچنین در ۸/۰ درصـد از صـحنه های سـریال «سـتایش»، صـحبت کردن با ملاطفت و ناز و عشوه بین زن و مرد وجود دارد.

جدول شماره ۸. رفتارهای جلف و سبک به تفکیک سریال

جدول شماره ۸. رفتارهای جلف و سبک به تفکیک سریال

نام سریال

رفتارهای جلف و سبک

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۲۱

۱۴

درصد

۲

۶/۱

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۱۶

۸۴۳

درصد

۹۸

۴/۹۸

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

در ۲ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، رفتارهای جلف و سبک میان زن و مرد وجود دارد. در ۶/۱ درصد از صحنه های سریال «ستایش» نیز رفتارهای جلف میان زن و مرد وجود دارد.

جدول شماره ۹. شوخی میان مرد و زن نامحرم به تفکیک سریال

جدول شماره ۹. شوخی میان مرد و زن نامحرم به تفکیک سریال

نام سریال

شوخی میان مرد و زن نامحرم

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۳۶

۱۲

درصد

۵/۳

۴/۱

ص: ۱۴۴

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۰۱

۸۴۵

درصد

۵/۹۴

۶/۹۸

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

در ۶/۳ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، شوخی میان زن و مرد نامحرم وجود دارد. همچنین در ۴/۱ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، شوخی میان زن و مرد نامحرم وجود دارد.

جدول شماره ۱۰. موی آشکار زن به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۰. موی آشکار زن به تفکیک سریال

نام سریال

موی آشکار دختر

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۰

۰

درصد

۰

۰

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

همـان طـور که اطلاعـات جـدول نشـان می دهـد، فراوانی موی آشـکار زن در مقابـل مرد در همه صـحنه هـای هر دو سـریال مورد بررسی، صفر است. به عبارت دیگر، موی آشکار دختر در مقابل پسر در دو سریال مورد بررسی، وجود ندارد.

ص: ۱۴۵

جدول شماره ۱۱. تماس بدنی (عمدی یا غیر عمدی) به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۱. تماس بدنی (عمدی یا غیر عمدی) به تفکیک سریال

نام سریال

تماس بدنی با یکدیگر

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۰

۰

درصد

۰

۰

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

همـان طور که اطلاعات جـدول نشان می دهـد؛ فراوانی تماس بـدنی زن و مرد با یکـدیگر در همه صـحنه های هر دو سـریال مورد بررسی، صفر است.

جدول شماره ۱۲. گفت وگوی زن و مرد با افعال مفرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۲. گفت وگوی زن و مرد با افعال مفرد به تفکیک سریال

نام سریال

گفت وگو با افعال مفرد

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۷۴

۶۴

درصد

۱/۷

۴/۷

وجود ندارد

فراوانی

۹۶۳

۷۹۳

درصد

۹/۹۲

۶/۹۲

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

ص: ۱۴۶

اطلاعات جـدول بالا نشان می دهد که در ۱/۷ درصد از روابط زن و مرد در سـریال فاصله ها، گفت وگوی زن و مرد با افعال مفرد وجود دارد. همچنین در ۴/۷ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، گفت وگوی زن و مرد با افعال مفرد دیده می شود.

جدول شماره ۱۳. خطاب قرار دادن زن و مرد با نام کوچک به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۳. خطاب قرار دادن زن و مرد با نام کوچک به تفکیک سریال

نام سریال

خطاب قراردادن زن و مرد با نام کوچک

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۸۲

۶۹

درصد

۹/۷

۸

وجود ندارد

فراوانی

۹۵۵

۷۸۸

درصد

۱/۸۲

۹۲

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

اطلاعات جدول نشان می دهد که در ۹/۷ درصد از روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها» زن و مرد نامحرم، یکدیگر را با نام کوچک خطاب کرده اند. همچنین در ۸ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، زن و مرد نامحرم، یکدیگر را با نام کوچک صدا زده اند.

جدول شماره ۱۴. اندام آشکار زن به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۴. اندام آشکار زن به تفکیک سریال

نام سریال

پوشش تنگ و چسبان زن در مقابل مرد نامحرم

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۷

۳

درصد

۷/۰

۳۵/۰

ص: ۱۴۷

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۳۰

۸۵۴

درصد

۳/۹۹

۶/۹۹

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

اطلاعات جدول نشان می دهد که در ۷/۰ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، پوشش تنگ و چسبان زن در مقابل مرد نامحرم وجود دارد و در ۳/۹۹ درصد از روابط میان زن و مرد در این سریال، این نوع پوشش وجود ندارد. همچنین در ۳۵/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، این نوع پوشش زن در مقابل مرد وجود دارد و در ۶/۹۹ درصد از روابط میان زن و مرد در این سریال نیز این نوع پوشش وجود ندارد.

جدول شماره ۱۵. لوازم زینتی آشکار زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۵. لوازم زینتی آشکار زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

نام سریال

لوازم زینتی آشکار زن

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۹

۶

درصد

۹/۰

۷/۰

وجود ندارد

فراوانی

۱۰۲۸

۸۵۱

درصد

۱/۹۹

۳/۹۹

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

ص: ۱۴۸

در ۹/۰ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال فاصله ها، لوازم زینتی آشکار زن در برابر مرد وجود دارد و در ۱/۹۹ درصد از روابط زن و مرد در این سریال، لوازم زینتی آشکار از سوی زن در مقابل نامحرم وجود ندارد. همچنین در ۷/۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش»، لوازم زینتی آشکار زن در مقابل نامحرم وجود دارد و در۳/۹۹ درصد از روابط زن و مرد در این سریال، لوازم زینتی آشکار ازسوی زن در مقابل نامحرم وجود ندارد.

جدول شماره ۱۶. روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۶. روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم به تفکیک سریال

نام سریال

روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۲۳۳

۸۹

درصد

۴/۲۲

۴/۱۰

وجود ندارد

فراوانی

۸۰۴

۸۵۱

درصد

۶/۷۷

۶/۸۹

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۷۶۸

درصد

۱۰۰

۱۰۰

در ۴/۲۲ درصد از صحنه های مربوط به روابط زن و مرد در سریال «فاصله ها»، روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم وجود دارد و در ۶/۷۷ درصد از روابط زن و مرد در این سریال، روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم وجود ندارد. در ۴/۱۰ درصد از صحنه های سریال «ستایش» نیز روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و

ص: ۱۴۹

پسر نامحرم وجود دارد و در ۶/۸۹ درصد از روابط زن و مرد در این سریال، روابط عاشقانه پیش از ازدواج میان دختر و پسر نامحرم وجود ندارد.

جدول شماره ۱۷. نوع حجاب زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۷. نوع حجاب زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

نام سریال

نوع حجاب زن

فاصله ها

ستایش

چادر، مانتو، شلوار و مقنعه

فراوانی

۲۶۰

۲۲۴

درصد

۲۵

۱/۲۶

چادر، مانتو، شلوار و روسری

فراوانی

۳۵

۶۰

درصد

۶/۲

۷

چادر، مانتو، شلوار و شال

فراوانی

۲۱

۱۶۶

درصد

۲

۳/۱۹

مانتو، شلوار و مقنعه

فراوانی

۳۱

۱۶۳

درصد

۳

۱۹

مانتو، شلوار و روسری

فراوانی

۳۹۰

۴۱

درصد

۶/۳۷

۷/۴

مانتو، شلوار و شال

فراوانی

۲۸۴

۱۵۸

درصد

۳/۲۷

۴/۱۸

سنتی

فراوانی

۶

۴

درصد

۵/۰

۵/۰

دیگر پوشش ها

فراوانی

۱۰

۴۱

درصد

۱

۷/۴

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

ص: ۱۵۰

بیشترین فراوانی نوع حجاب زن در مقابل مرد در سـریال «فاصله ها»، حجاب «مانتو، شلوار و روسری» (۶/۳۷ درصد)، «مانتو، شلوار و شال» (۳/۲۷ درصد» و سـپس «چادر، مانتو، شلوار و مقنعه» (۲۵ درصـد) است. کمترین فراوانی نوع حجاب زن در مقابل مرد در این سریال، حجاب «سنتی» (۵/۰ درصد)، «چادر، مانتو، شلوار و شال» (۲ درصد) و «مانتو، شلوار، مقنعه» (۳ درصد) است.

در سریال «ستایش»، بیشترین نوع حجاب زن در مقابل مرد، «چادر، مانتو، شلوار و مقنعه» (۱/۲۶ درصد)، «چادر، مانتو، شلوار و شال» (۳/۱۹ درصد)، «مانتو، شـلوار و مقنعه» (۱۹درصد) و «مانتو، شـلوار و شال» (۴/۱۸ درصـد) است. همچنین کمترین نوع حجاب نقش زن در مقابل مرد در سـریال «فاصـله ها»، حجاب «سـنتی» (۵/۰ درصـد)، «چادر، مانتو، شـلوار و شال» (۷/۴ درصد)، «مانتو، شـلوار و روسری» (۷ درصد) و سپس «دیگر پوشش ها» (۷/۴ درصد) است.

جدول شماره ۱۸. پوشش زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۸. پوشش زن در مقابل مرد به تفکیک سریال

نام سریال

پوشش زن در مقابل مرد

فاصله ها

ستایش

چادر

فراوانی

۳۱۶

۴۵۰

درصد

۵/۳۰

۵/۵۲

مانتوی بلند

فراوانی

۴۲۱

۳۲۱

درصد

۶/۴۰

۵/۳۷

مانتوی کوتاه

فراوانی

۲۸۴

۴۱

درصد

۳/۲۷

۸/۴

ص: ۱۵۱

سنتی

فراوانی

۶

۴

درصد

۵۷/۰

۴/۰

دیگر پوشش ها

فراوانی

۱۰

۴۱

درصد

۹۶/۰

۸/۴

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

اطلاعات جدول بالا نشان می دهد که در روابط بین زن و مرد در سریال «فاصله ها»، بیشترین فراوانی نوع پوشش زن در مقابل مرد، پوشش «مانتو بلند» (۶/۴۰ درصد)، «چادر» (۵/۳۰ درصد) و «مانتو کوتاه» (۳/۲۷ درصد) است. همچنین کمترین نوع پوشش زن در مقابل مرد، پوشش سنتی (۵۷/۰ درصد) است.

در روابط بین زن و مرد در سریال «ستایش»، بیشترین نوع پوشش زن در مقابل مرد، پوشش «چادر» (۵/۵۲ درصد)، «مانتوی بلند» (۵/۳۷ درصد) و «مانتوی کوتاه» (۸/۴ درصد) است. کمترین نوع پوشش دختر نیز «پوشش سنتی» (لباس های سنتی ایرانی) (۴/۰ درصد) است.

جدول شماره ۱۹. رعایت حجاب و پوشش اسلامی زن (دختر) در مقابل مرد به تفکیک سریال

جدول شماره ۱۹. رعایت حجاب و پوشش اسلامی زن (دختر) در مقابل مرد به تفکیک سریال

نام سریال

رعایت حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل نامحرم

فاصله ها

ستایش

وجود دارد

فراوانی

۲۸۴

۴۱

درصد

۳/۲۷

۸/۴

ص: ۱۵۲

وجود ندارد

فراوانی

۷۵۳

۸۱۶

درصد

۷/۷۲

۲/۹۵

جمع

فراوانی

۱۰۳۷

۸۵۷

درصد

۱۰۰

۱۰۰

اطلاعات جدول بالا نشان می دهد که در روابط بین زن و مرد در سریال «فاصله ها»، در ۳/۲۷ درصد از روابط، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل مرد رعایت نشده و در ۸/۴ درصد از روابط، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل نامحرم رعایت شده است. همچنین در ۸/۴ درصد از روابط میان زن و مرد در سریال «ستایش»، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل مرد رعایت نشده و در ۲/۹۵ درصد از روابط، حجاب و پوشش اسلامی زن در مقابل نامحرم رعایت شده است.

احکام و فتاوای مراجع عظام تقلید درباره عفاف

اشاره

احکام و فتاوای مراجع عظام تقلید درباره عفاف

زیر فصل ها

۱. حکم نگاه به نامحرم

۲. حکم نمایش زینت، مو و اندام

۳. حکم برخورد زن با چهره خندان و ریبه با نامحرم

۴. حکم برخورد زنی که میداند مرد نامحرم به قصد لذت نگاه می کند

۵. حکم شرعی حجاب

۶. حکم کراهت داشتن یا نداشتن چادر مشکی

۱. حکم نگاه به نامحرم

۱. حکم نگاه به نامحرم

آیت الله مکارم شیرازی در مورد حکم نگاه مرد به زن نامحرم معتقد است: «نگاه کردن مرد به زن نامحرم چه با قصد لذت و چه بدون آن حرام است. با توجه به اینکه این گونه نگاه ها منتهی به نگاه های شهوت آلود می شود، باید از آن اجتناب کرد».(۱)

آیت الله فاضل لنکرانی در مورد حکم این مسئله اعتقاد دارد: «این مورد، حرام است».(۲)

آیت الله صافی گلپایگانی در این باره معتقد است: «نگاه به وجه و

۱- تفسیر نمونه، صص ۶۹۷ و ۶۹۸.

۲- محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ص۲۵۸.

ص: ۱۵۳

کفین زن نامحرم با شهوت و ریبه، حرام و بدون ریبه و شهوت بنا بر احتیاط واجب، جایز نیست».(۱)

آیات عظام مکارم شیرازی، فاضل لنکرانی، صافی گلپایگانی درباره حکم نگاه اتفاقی به بدن و موی زنانی که موهای خود یا بخشی از موهای خود را بیرون می گذارند، معتقدند: «نگاه اتفاقی به بدن و موی آنان حرام نیست، ولی باید از نگاه عمدی و پیوسته اجتناب کرد».(۲)

البته آیت الله نوری همدانی و آیت الله سیستانی در این مورد معتقدند: «رفت و آمد این دسته از زنان در کوچه و خیابان نمی تواند مانع رفت و آمد مردان مسلمان گردد، هرچند بدانند که بدون قصد و به طور اتفاقی نگاهشان به آنان می افتد».(۳)

همچنین آیت الله بهجت رحمه الله و آیت الله سیستانی درباره

معتقدند: «نگاه زن به بدن مرد نامحرم با قصد لذت، حرام است و بنا بر احتیاط واجب، بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام هم نیز (به جز قسمتی از بدن که معمولاً آن را نمی پوشانند مانند سر و دست ها) جایز نیست».(۴)

۲. حکم نمایش زینت، مو و اندام

۲. حکم نمایش زینت، مو و اندام

در زمینه حکم آرایش زنان در خیابان ها و بیرون گذاشتن مقداری از موها و پوشیدن جوراب بدن نما و لباس های محرک، دیدگاه هر یک از مراجع تقلید به این شرح است:

۱- جامع الاحکام، ص ۳۲۲.

۲- تفسیر نمونه، صص ۶۹۷ و ۶۹۸، جامع المسائل، ص۲۵۸، جامع الاحکام، ص ۳۲۲.

۳- توضیح المسائل مراجع، صص ۱۹۰ ۱۹۵.

۴- توضیح المسائل مراجع، ص ۲۹۸.

ص: ۱۵۴

آیت الله فاضل لنکرانی، آیت الله بهجت رحمه الله و آیت الله صافی گلپایگانی در این باره معتقدند: «این مورد، حرام است».(۱)

آیت الله مکارم شیرازی نیز درباره حکم آرایش زنان در خیابان ها و بیرون گذاشتن مقداری از موها و پوشیدن جوراب بدن نما و لباس های محرک، معتقد است: «این مورد، حرام است».(۲)

آیت الله تبریزی و آیت الله سیستانی نیز در این مورد معتقدند: «این موضوع، جایز نیست».(۳)

آیت الله مکارم شیرازی درباره حکم پوشیدن چادر عروس در مقابل نامحرم و چادری که زیباست و جلب توجه می کند (مانند چادرهای توری نازک و هر چادر جلب کننده نگاه) معتقد است: «این امر، جایز نیست».(۴)

همچنین آیت الله صافی گلپایگانی درباره جمع کردن موهای پشت سر، که موجب جلب توجه نامحرم شود، می فرماید:

این موضوع اگر باعث جلب توجه دیگران شود، حرام است. موی سر هر چه قدر زیاد باشد، می توان طوری قرار داد که جمع نشود. در روایتی وارد شده که در آخر الزمان، زن هایی می آیند که موهای خود را روی سرشان مثل کوهان شتر قرار می دهند و اینها اهل دوزخند.(۵)

آیت الله نوری همدانی درباره حکم پوشیدن لباس سفید که سبب جلب توجه نامحرم شود، می فرمایند:

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۹.
۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۰.
۳- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۰.
۴- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۹.
۵- جامع الاحکام، ص ۴۲۵.

ص: ۱۵۵

هر لباسی که عرفاً زننده باشد و از جهت زننده بودن انگشت نما باشد، یا مناسب زیّ و شأن شخص از حیث جنس یا رنگ یا دوخت و امثال آن نباشد و توجه مردان را به خود جلب کند، لباس شهرت محسوب شده و لذا پوشیدن آن جایز نیست.(۱)

آیت الله مکارم شیرازی درباره حکم زدن پوشیه برای بانوان در شهر یا محلی که مرسوم نیست، چنین می فرماید:

اگر کسی از لحاظ جمال خدادادی در وضعیتی است که ممکن است همین جمال و زیبایی و لطف الهی مورد سوء نظر و خدای ناکرده، مزاحمت افراد هرزه قرار گیرد و یا اینکه مسیر حرکت و یا محله ای که در آن زندگی می کند؛ گرفتار افراد لاابالی و چشم چرانی است که ناموس آن محل از نگاه آلوده این افراد در امان نیست و یا برخی مراکز دانشگاهی و غیره که امنیت روانی شخص در خطر است و یا اینکه هیچ کدام از مسائل فوق وجود ندارد، بلکه بانوانی که می خواهند برای مراسم عروسی شرکت کنند، مجبورند از آرایشگاه و یا با چهره آرایش کرده به مجلس بروند و شرع مقدس اسلام نیز امر می کند که زن هرگاه آرایش کرد، باید مواضع آرایش شده را هم بپوشاند، مانند صورت و دست ها؛ بنابراین، در این موارد، استفاده از پوشیه نه تنها مذموم نیست و لباس شهرت حساب نمی شود، بلکه در مواردی، واجب و سبب امنیت خاطر و حفظ دین و ایمان و سلامت افراد از شر افراد هرزه است.(۲)

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۸.

۲- توضیح المسائل مراجع، صص ۴۱۹ و ۴۲۰.

ص: ۱۵۶

آیت الله سیستانی (۱۳۸۷) نیز درباره حکم پوشیدن لباس تنگ و همچنین عطر زدن برای بانوان (که جلب توجه می کند)، معتقد است:

پوشیدن لباس تنگ و مهیج برای زن حرام است. همین طور اگر خودش را برای نامحرمان و رفتن در کوچه و بازار معطر نماید، آن هم حرام است. اما اینکه مفسده انگیز نباشد، مراد نگاه کردن به آن مقداری که شرعا جایز است (مثل صورت و دست ها)، این به حسب افراد فرق می کند؛ یعنی برخی از افراد آن قدر بر نفس خودشان مسلط هستند که با دیدن نامحرم تغییری در روح آنها حاصل نمی شود، اما برخی از افراد هم با یک نگاه حالشان عوض می شود. در هر صورت، اگر کسی بخواهد از این احکام سوء استفاده کند و به بهانه اینکه برای من مفسده ندارد، به نامحرمان نگاه کند و یا زن خودش را برای نامحرم زینت نماید، جایز نیست.(۱)

همچنین ایشان در مورد حکم پوشیدن چادرهایی که جلب توجه می کند، می گوید: «این مسئله، در صورتی که موجب گناه و تحریک می شود، اشکال دارد».(۲)

۳. حکم برخورد زن با چهره خندان و ریبه با نامحرم

۳. حکم برخورد زن با چهره خندان و ریبه با نامحرم

آیت الله فاضل لنکرانی در مورد حکم برخورد زن با چهره خندان و متبسّم با مردان نامحرم هنگام خرید از مغازه ها و دیگر برخوردها معتقد است:

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۴.

۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۶.

ص: ۱۵۷

به طور کلی، دختران و زنان باید در مقابل مردان نامحرم به نحوی لباس بپوشند و راه بروند و صحبت کنند که موجب توجّه و نگاه سوء و تهییج مردان نشوند و اگر کردند، گناه بزرگ است.(۱)

آیت الله بهجت رحمه الله نیز در این زمینه می فرماید: «هر کاری که معرضیت ریبه و یا فتنه در آن است، جایز نیست».(۲)

آیت الله مکارم شیرازی در این باره معتقد است:

«اشکال دارد و هنگام ضرورت نباید از مکالمات عادی تجاوز کنند. بهتر است زنان و دختران مسلمان از این گونه کارها بپرهیزند و اگر منشأ فسادی شود، جایز نیست».(۳)

آیت الله تبریزی نیز می فرماید: «اگر از روی التفات، کاری را که موجب جلب نظر اجانب شود، انجام دهند؛ اشکال دارد».(۴)

۴. حکم برخورد زنی که میداند مرد نامحرم به قصد لذت نگاه می کند

۴. حکم برخورد زنی که میداند مرد نامحرم به قصد لذت نگاه می کند

آیت الله تبریزی درباره حکم زنی که میداند مرد نامحرم به قصد لذت به صورت و دستهای معمولی زینت نشده او نگاه میکند، معتقد است: «در این صورت، بنا بر احتیاط، پوشاندن لازم است».(۵)

آیت الله صافی گلپایگانی معتقد است: «دست و صورت بنا بر احتیاط

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۳۲.
۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۳۲.
۳- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۳۲.
۴- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۳۳.
۵- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۳۴.

ص: ۱۵۸

واجب، باید پوشیده شود.»(۱) آیت الله فاضل لنکرانی نیز در زمینه همین موضوع می فرماید: «بلی، پوشاندن آن لازم است».(۲)

۵. حکم شرعی حجاب

۵. حکم شرعی حجاب

آیت الله تبریزی درباره حکم شرعی حجاب معتقد است:

«اصل حجاب برای زنان از ضروریات دین است و حکم کسانی که به آن بی اعتنایی نمایند، حکم بی اعتنایی به سایر تکالیف دینی است».(۳)

آیت الله صافی گلپایگانی نیز معتقد است:

حجاب بانوان در اسلام یکی از اموری است که از وقتی استعمارگران چشم طمع به کشورهای اسلامی و غصب معادن و منابع طبیعی آنها دوختند، مورد حمله آنها قرار گرفت؛ زیرا چادر و حجاب زنان مسلمان را یکی از عوامل بزرگ برای بقای استقلال شخصیت اسلامی کل جامعه مسلمانان و حفظ هویت اسلامی آن دیدند و آن را مانع سیاسی و اقتصادی و فرهنگی خود شناختند. اصل وجوب حجاب فی الجمله از ضروریات دین اسلام است و منکر آن، مرتد است، ولی بیاعتنایی به آن با عدم انکار وجوب آن باعث فسق است.(۴)

همچنین آیت الله سیستانی در این مورد معتقد است: «اصل حجاب از مسلّمات شریعت است و در قرآن آمده است، ولی کسانی که توجه به

۱- جامع الاحکام، ص ۳۹.

۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۳۵.

۳- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۵.

۴- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۶.

ص: ۱۵۹

وضوح آن ندارند، انکار آنها مستلزم انکار نبوت نیست و بی اعتنایی عملی گناه است».(۱)

آیت الله مکارم شیرازی نیز درباره حکم شرعی حجاب بر این باور است که: «حجاب از ضروریات دین است، ولی انکار آن برای کسانی که از ضروری بودن آن آگاهی ندارند، موجب ارتداد نمی شود».(۲)

آیت الله بهجت رحمه الله در این زمینه می فرماید: «بی اعتنایی به حجاب، گناه است و داشتن حجاب، واجب است».(۳)

۶. حکم کراهت داشتن یا نداشتن چادر مشکی

۶. حکم کراهت داشتن یا نداشتن چادر مشکی

آیت الله تبریزی درباره کراهت داشتن حجاب چادر مشکی برای زنان معتقد است:

پوشیدن بدن بر زن، واجب و بهترین نوع پوشش واجب، همان چادر مشکی است که زن های مؤمنه، خود را با آن می پوشانند. زن باید بدن خود را در غیر وجه و کفین، از نامحرم بپوشاند و نیز باید زینت خود را بپوشاند و لباسی که زینت حساب می شود، باید آن را هم بپوشاند و با چادر بهتر می تواند بدن و زینت را بپوشاند و چادر سیاه، مثل عبای سیاه کراهت ندارد.(۴)

آیت الله بهجت رحمه الله نیز در مورد حکم شرعی این موضوع معتقد است: «این اقدام (موضوع کراهت داشتن چادر سیاه برای زنان) باطل است».(۵)

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۶.
۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۱۶.
۳- توضیح المسائل مراجع، ص۴۱۷.
۴- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۷.
۵- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۷.

ص: ۱۶۰

آیت الله صافی گلپایگانی درباره موضوع کراهت چادر سیاه برای زنان معتقد است:

نظریه مذکور صحیح نیست و مفاسد بسیار دارد. متأسفانه در این زمان، عدّه ای اصرار بر آشکار شدن مفاتن زن و خروج او از ستر و عفاف که حافظ شخصیت و ارزش و متانت اوست دارند و مع الاسف می خواهند این امر را اسلامی جلوه دهند؛ در حالی که برخلاف اسلام است.(۱)

آیت الله فاضل لنکرانی نیز در این باره چنین اعتقاد دارد:

سزاوار است خانم ها از چادر استفاده کنند؛ چون چادر در کشور اسلامی ایران از مظاهر و شعائر اسلام می باشد و با حفظ این شعار سعی کنند بانوان محترم، حرکت مورد سؤال را خنثی کنند. چادر مشکی بهترین نوع حجاب است و پوشیدن لباس هایی که جلب توجه کند، حرام است.(۲)

همچنین آیت الله مکارم شیرازی در زمینه این موضوع معتقد است:

با توجه به اینکه در حال حاضر، رنگ مشکی برای حفظ پوشش زنان بهتر است، کراهت آن ثابت نیست. حجاب یکی از قوانین مسلّم اسلام است و اساس آن، پوشاندن بدن و موها، غیر از صورت و دست ها تا مچ است، ولی بی شک، چادر، حجاب برتر است.(۳)

صافی گلپایگانی درباره موضوع کراهت داشتن چادر سیاه برای زنان معتقد است:

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۷.
۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۸.
۳- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۸.

ص: ۱۶۱

چادر، بهترین پوشش برای خانم هاست؛ چون تمامی مفاتن بدن را می پوشاند. خانم های مسلمان باید آداب و سنن اسلامی را در لباس پوشیدن مراعات کنند و از تجدّدگرایی مضر پرهیز کنند.(۱)

آیت الله بهجت رحمه الله بر این اعتقاد است که: «چادر حجاب پسندیده است».(۲)

آیت الله سیستانی نیز در این باره معتقد است: «چادر، حجاب بهتر است و سزاوار نیست زن های مؤمن بدون چادر خارج شوند».(۳)

۱- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۸.

۲- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۸.

۳- توضیح المسائل مراجع، ص ۴۲۸.

ص: ۱۶۲

ص: ۱۶۳

منابع

اشاره

منابع

زیر فصل ها

کتاب

پایان نامه

مجلات

کتاب

کتاب

ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۴ ه .ق.

ابی فراس، ورام بن، مجموعه ورام. قم، مکتبه الفقیه، ۱۳۷۶ ه .ق.

اصولی، احسان و محمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع: مطابق با فتاوای سیزده نفر از مراجع معظم تقلید (حضرات آیـات امـام خمینی رحمه الله ، بهجت، خـامنه ای، نوری همـدانی، مکـارم شـیرازی، سیسـتانی، صـافی گلپایگانی، سـبحانی، موسوی تبریزی، وحید خراسانی، جوادی آملی، فاضل لنکرانی، علوی گرگانی). قم، صبرا، ۱۳۸۷.

الیاسی، محمدحسین و همکاران، بررسی نمایش خانواده در سریال های ایرانی، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیما، ۱۳۸۳.

بدیعی، نعیم، تحلیل محتوای رسانه های جمعی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۵.

بنیانیان، حسن، پوشش اسلامی: چالش ها و راه کارها با رویکردی به مهندسی فرهنگی، تهران، سوره مهر، چاپ دوم، ۱۳۹۰.

بهجت، محمدتقی، توضیح المسائل، چاپ هفتم، قم، دفتر نشر آثار آیت الله بهجت، ۱۳۸۷.

ص: ۱۶۴

پیشوایی، فریده و مریم رضایی، حجاب و عفاف در سیما، قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۶.

تامپسون، جان، رسانه ها و مدرنیته، ترجمه: مسعود اوحدی، تهران، سروش، ۱۳۷۹.

تجلیل، جلیل، معانی و بیان، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ چهارم، ۱۳۶۶.

تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، تصحیح: میر جلال الدین حسینی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶.

حاجی لری، عبدالرضا، شناخت نگرش دانشجویان پیرامون وضعیت روابط دختر و پسر در دانشگاه ها و آگاهی آنها از حدود شرعی روابط بین دو جنس، تهران، معاونت پژوهشی جهاد دانشگاهی واحد دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۴.

حر عاملی، وسایل الشیعه، قم، مؤسسه آل البیت علیهم السلام ، ۱۴۰۹ ه .ق.

حسنی بروجردی، جعفر، از ایده تا فیلم نامه، ناشر: پارس بوک، بی تا، (برگرفته از: http: //www.Parsbook.org/filmnameh.html ۱۳۸۹/۰۳)

حسینی سیستانی، سید علی، منهاج الصالحین (جلد ۲)، نجف اشرف، سعید بن جبیر، ۱۴۱۷ ه .ق.

خامنه ای، سید علی، اجوبه الاستفتائات، تهران، شرکت چاپ و نشر بین الملل امیرکبیر، ۱۳۸۸.

، استفتائات، ترجمه: احمدرضا حسینی، تهران، بین المللی المهدی، ۱۳۸۲.

درایتی، مصطفی و حسین درایتی، تصنیف غررالحکم و دررالکلم. تهران، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۸.

دورانت، ویل، لذات فلسفه، ترجمه: عباس زریاب، چاپ هفدهم، تهران، شرکت علمی و فرهنگی، ۱۳۸۴.

دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸.

ص: ۱۶۵

راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن (جلد ۱)، چاپ اول، دمشق و بیروت، دارالعلم الدار الشامیه، ۱۴۱۲ ه.ق.

زائری، محمدرضا، حجاب بی حجاب، تهران، آرما، ۱۳۹۱.

سید قطب، الاسلام و مشکلات الحضاره، قم، دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۱۲ ه .ق.

شفیعی سروستانی، ابراهیم، آیین برنامه سازی درباره عفاف و حجاب، قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیمای جهموری اسلامی ایران، ۱۳۹۱.

شفیعی سروستانی، ابراهیم، مسئولیت ها و اختیارات دولت اسلامی، تهران، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۴.

شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، بیروت، دار الاضواء، ۱۴۱۳ه . ق.

صافی گلپایگانی، لطف الله، جامع الاحکام، قم، حضرت معصومه علیها السلام ، ۱۳۸۰.

طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۷ ه .ق.

طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران، کتاب فروشی اسلامیه، ۱۳۹۵ ه .ق.

طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تحقیق: سید احمد حسینی، تهران، مرتضوی، ۱۳۷۵.

طوسی، الأمالی، بنیاد بعثت، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹ ه .ق.

عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، چاپ خانه سپهر، چاپ سوم، ۱۳۶۹.

غرویان، محسن و عبدالجواد ابراهیمی، صحیفه سجادیه، قم، الهادی، ۱۳۷۶.

غزالی، احمد، رساله عینیه، تصحیح: احمد مجاهد، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.

فاضل لنکرانی، محمد، جامع المسائل، قم، مطبوعاتی امیر، ۱۳۷۷.

فراهیدی، خلیل بن احمد، کتاب العین، تحقیق: مهدی المخزومی و ابراهیم السامرائی، قم، مؤسسه دارالهجره، چاپ دوم، ۱۴۰۵ ه .ق.

ص: ۱۶۶

فیض الاسلام، احمد، نهج البلاغه، قم، چاپ احمدی، مرکز نشر آثار فیض الاسلام، ۱۳۷۲.

قاسمی، فاطمه، چگونگی روابط میان فردی زن و مرد و بررسی عوامل مؤثر بر آن در سریال های ایرانی، تهران، مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه ای صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳.

قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، فرهنگ و وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳.

قریشی، علی اکبر، قاموس قرآن (جلد ۵)، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱.

کرلینجر، فرد، ان، مبانی پژوهش در علوم رفتاری، ترجمه: حسن پاشا شریفی و جعفر نجفی زند، تهران، آوای نور، چاپ اول، جلد اول، ۱۳۷۶.

کلینی رازی، محمد بن یعقوب، کافی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۸ ه .ق.

گلپایگانی، سید محمدرضا، مجمع المسائل، قم، مؤسسه دارالقرآن الکریم، ۱۴۰۶ ه .ق.

متقی هندی، علاءالدین علی، کنزالعمال فی سنن الأقوال و الأفعال، تحقیق و تصحیح: شیخ بکری حیانی و شیخ صفوه الصفا، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۴۰۹ ه. ق.

مجتبوی، مجتبی، شیعه، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۶۴.

مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ ه .ق.

محدث نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسایل (جلد ۱۰)، قم، مؤسسه آل البیت، ۱۴۰۸ ه .ق.

مطهری، مرتضی، انسان در قرآن، تهران، صدرا، ۱۳۷۳.

، حجاب در اسلام، تهران، صدرا، ۱۳۶۵.

ص: ۱۶۷

، مسئله حجاب، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۶۲.

معتمدنژاد، کاظم، وسایل ارتباطات جمعی، تهران، دانشکده علوم ارتباطات، اجتماعی، ۱۳۷۴.

مک کوایل، دنیس، درآمدی بر نظریه ارتباطات جمعی، ترجمه: پرویز اجلالی، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها، ۱۳۸۴.

مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۹.

، رساله توضیح المسائل، قم، دفتر مطبوعاتی هدف، چاپ چهارم، ۱۳۷۱.

، استفتائات جدید، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب علیه السلام ، ۱۳۷۴.

موسوی خمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله (جلد ۲)، قم، مؤسسه مطبوعاتی، اسماعیلیان، ۱۳۵۸.

، صحیفه نور (جلد ۶). تهران، مرکز مدارک فرهنگی، انقلاب اسلامی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۱.

، رساله توضیح المسائل، قم، اعتماد، ۱۳۷۳.

مونتسکیو، شارل، روح القوانین، ترجمه و نگارش: علی اکبر مهتدی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۱.

پایان نامه

پایان نامه

آذرشین، سید امیر، مطالعه نقش زن در نمایش های تلویزیونی بر اساس سه دیدگاه اسلامی، فمینیستی و سنتی. پایان نامه کارشناسی ارشد تحقیق در ارتباطات، دانشکده صدا و سیما، تهران، ۱۳۸۵.

ساعی، محمدحسین، تحلیل محتوای ارزش های اسلامی در سریال زیر تیغ، پایان نامه، کارشناسی ارشد تحقیق در ارتباطات، دانشکده صدا و سیما، تهران، ۱۳۸۶.

ص: ۱۶۸

شاکری نژاد، محسن، مؤلفه های حجاب و عفاف در پربیننده ترین فیلم های سینمایی ایران در سال ۱۳۸۶، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۸۶.

مجلات

مجلات

جعفری، علی، «خانم های چادری تلویزیون»، رواق هنر و اندیشه، ش ۱۱، ۱۳۸۶.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَالَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول
وب سایت: www.ghbook.ir
ایمیل: Info@ghbook.ir
تلفن دفتر مرکزی: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹
دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱
بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹
امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹